

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYENİN ÖNCÜLÜK ETTİĞİ
EKONOMİK BİRLEŞMELER
KEİ, ECO ve D-8 ÖRNEKLERİ

Hazırlayan
Serdar ŞAHİN

İktisat Anabilim Dalı
İktisat Bölümü Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ

TOKAT-2012

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYENİN ÖNCÜLÜK ETTİĞİ
EKONOMİK BİRLEŞMELER
KEİ, ECO ve D-8 ÖRNEKLERİ

Hazırlayan
Serdar ŞAHİN

İktisat Anabilim Dalı
İktisat Bölümü Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ

TOKAT-2012

TÜRKİYENİN ÖNCÜLÜK ETTİĞİ
EKONOMİK BİRLEŞMELER
KEL, ECO ve D-8 ÖRNEKLERİ

Tez'in Kabul Ediliş Tarihi: 27/07/2012

Jüri Üyeleri

Başkan : Yard. Doç. Dr. Ömer Kurtbağ

Üye : Yard. Doç. Dr. Mehmet Z. Demirel

Üye : Yard. Doç. Dr. Zehra Okunur

Üye :

Üye :

İmza
.....
.....
.....
.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 27.07.2012 tarih ve 24/5 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Yard. Doç. Dr. Ali Osman SOLMAZ
Enstitü Müdürü: Yard. Doç. Dr. Ali Osman SOLMAZ

Enstitü Müdür vekili

Mühür
İmza
.....

T.C.

GAZIOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğuna, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada buna ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yapıldığını ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

2022

Tezi Hazırlayan Öğrencinin:

Adı ve Soyadı

Serdar ŞAHİN

ÖZET

Küreselleşme değişim ve etkileşim süreci olarak tüm ülkeleri olumlu veya olumsuz etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Küreselleşme süreci artık kaçınamayacağımız bir hayat gerçeğimizdir. Ekonomik açıdan küreselleşmenin Türkiye'ye etkisi bölgeselleşme odaklı olmuştur. Uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar ülkeler arasındaki ekonomi, bilim, ticaret, eğitim, teknik, politik, kültürel, siyasal konularda işbirliğinin her ülkenin çıkarına olacağı inancıyla kurulmuştur. Söz konusu kuruluşların amacı, ülkeler arasındaki her türlü konuda bilgi alışverişini sağlamak ve böylece dünya düzenini dengede tutmaktır. Bu amaçla kurulan işbirliği veya kuruluşlar ülkelerle aralarında karşılıklı faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ülkeler hem çıkarları doğrultusunda hem de karşılıklı sorunlarını hafifletme imkânı sağlar.

Türkiye gerek dünya gidişatı doğrultusunda gerek çevresindeki düşük yoğunluklu savaşlarla çevrelendiğinden bölgeselleşme eğiliminde olmuştur. Bölgesel bütünleşme sadece coğrafi yakınlığı değil, aynı zamanda, kültürel, ekonomik ve politik uyumu veya benzerliği de kapsayan bir oluşumdur. Türkiye'nin de öncülük ettiği bütünleşmelerden sağladığı, sağlayamadığı ya da sağlamaya çalıştığı yararlar ve bu bütünleşmelerin ne kadar başarı olup olmadığı araştırılmıştır. Ekonomik ve mali bütünleşmelerin avantajlarından söz etmek gerekirse piyasa genişlemesinde üretimin artmasının sağladığı faydalar, dışsal ekonomiler, rekabet ve pazarlık gücünün artması gibi faktörler ülkeleri bütünleşme olgusu içine çekmektedir. Ülkemizin öncülük ettiği Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ve D-8 bütünleşmelerinde ki başarısı başarısızlığı ve sürecin gelişimi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, bütünleşme, bölgeselleşme

ABSTRACT

Globalisation as a process of change and interaction affecting all countries positively and negatively also affected Turkey. Globalisation is now an inevitable part of our lives. Globalisation in terms of economics has affected Turkey in the direction of regionalisation. International economic organisations have been established in belief of cooperation among countries in the areas of economy, science, trade, education, technology, politics and culture will be in the interest of every country. The aim of these organisations is to provide every sort of interaction between countries and thus promote a more balanced world order. Cooperations or organisations set up for this purpose continue their functions between countries. They also enable countries to alleviate their mutual problems.

Turkey has tended to be part of regionalization because it is surrounded by low density wars as the rest of the world regionalizes. Regional integration covers not only geographical proximity but also cultural, economic and political harmony or similarity. The benefits that Turkey obtained from the integrations it has led or failed to obtain from them as well as the success of these integrations have been well-researched. To speak of the advantages of economic and financial integrations, it includes the increase in the level of production as a result of market expansion, external economies and the rise of competition and leverage power, the factors which also attract countries to regional integrations. Black Sea Economic Cooperation (BSEC), Economic Cooperation Organisation (ECO) and Developing-8 (D-8) integrations led by Turkey has been analysed here in terms of their successes and failures.

Key Words: Globalisation, integration, regionalisation.

TEŞEKKÜR

Üç yılın birikimi olan yüksek lisans tezimin hazırlanmasında birçok kişinin yardım ve desteklerini aldım. Yardım ve desteklerini benden esirgemeyen herkese, sonsuz teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Özellikle de derslerini aldığım saygıdeğer hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca her türlü maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, özellikle tez konusu seçiminde, hazırlanmasında ve tezin içeriğinin zenginleşmesinde tecrübeleriyle bana yön veren tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ' şükranlarımı sunarım.

Çalışmalarım süresince sürekli hep daha iyiye ulaşmamı isteyen, bana şevk veren, beni cesaretlendiren aileme ve arkadaşlarıma göstermiş oldukları sevgi, sabır ve hoşgörülerini için minnet ve şükranlarımı sunarım.

Tokat 2012

Serdar ŞAHİN

TABLolar ve ŞEKİLLER LİSTESİ**TABLolar LİSTESİ**

Tablo.1.1 Uluslararası İktisadi Birleşmeler	41
Tablo.2.1 Türkiye ve KEİ arasındaki Ticaret.....	86
Tablo.2.2 Türkiye Dış Ticareti	86
Tablo.3.1 ECO Ülkeleri Değerleri.....	97
Tablo.3.2 Türkiye ECO Ülkeleri ile Dış Ticareti.....	102
Tablo.3.3 Türkiye ECO Toplam Dış Ticaretin (%) Dağılımı.....	107
Tablo.4.1 D-8 ülkeleri olan ithalat ve ihracat verileri.....	136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil.1.1 Küreselleşme Döngüsü.....	7
Şekil.1.2 Küresel İnovasyon İndeks Puanı.....	24
Şekil.2.1 KEİ Ülkeleri.....	58
Şekil.3.1 ECO Ülkeleri.....	94
Şekil.4.1 D-8 Ülkeleri.....	130

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AT: Avrupa Topluluğu

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BKH: Binyıl Kalkınma Hedefi

BM: Birleşmiş Milletler

CENTO: Merkezi Anlaşma Teşkilatı

DBT: Dışışleri Bakanları Toplantıları

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTK: Dış Ticaret Kanunu

D-8: Gelişmiş 8 Ülke

ECO: Ekonomik İşbirliği Organizasyonu

EFTA: Avrupa Serbest Bölge Birliği

EİT: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

EVK: Enerji Veri Kitapçığı

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

İKB: İslam Kalkınma Bankası

KEİ: Karadeniz Ekonomik İşbirliği

KEİK: Karadeniz Ekonomik İşbirliği İş Konseyi

KEİPA: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi

KEİT: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KTKB: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ticaret ve Kalkınma Bankası

NAFTA: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün

RCD: Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TİKA: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı

TUSİAD: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Planı

WB: Dünya Bankası

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
TEŞEKKÜR.....	III
TABLolar ve ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IV
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	.VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME

1.1. KÜRESELLEŞME SÜRECİ.....	5
1.1.1. Küreselleşme Nedir ve Küreselleşme Kavramı.....	5
1.1.2. Küreselleşmenin Oluşum Süreci.....	8
1.2. KÜRESELLEŞME KAVRAMININ BOYUTLARI.....	9
1.2.1. Ekonomik Boyut.....	9
1.2.2. Siyasi ve Güvenlik Boyutu.....	10
1.2.3. Teknolojik ve İletişimsel Boyut.....	11
1.2.4. Çevresel ve Demografik Boyut.....	12
1.2.5. Kültürel Boyut.....	12
1.3. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ.....	13
1.3.1. Ekonomik Etki.....	13
1.3.2. Sosyo-Kültürel Etki.....	14

1.3.3. Siyasi Etki.....	14
1.4. KÜRESELLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİ.....	16
1.4.1 Küreselleşmenin Olumlu Yönleri.....	16
1.4.2 Küreselleşmenin Olumsuz Yönleri.....	18
1.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER VE BÜYÜME	20
1.6. KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'YE ETKİSİ.....	24
1.7. KÜRESELLEŞME KAPSAMINDA DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ.....	27
1.8. BÜTÜNLEŞME KAVRAMI.....	28
1.8.1. Sosyal Bütünleşme.....	29
1.8.2. Siyasal Bütünleşme.....	29
1.9. BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞME.....	31
1.10. ÜLKELERİN BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞMEYE YÖNELME NEDENLERİ.....	35
1.11. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELERİN ETKİLERİ.....	38
1.11.1. Durağan Etkiler.....	38
1.11.1.1.1. Ticaret yaratıcı etki.....	38
1.11.1.1.2. Ticaret saptırıcı etki.....	39
1.11.1.2. Değişken Etkiler.....	39
1.12. BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TÜRLERİ.....	40
1.12.1 Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Türleri	41

1.12.1.1 Tercihli Ticaret Anlaşmaları	41
1.12.1.2 Serbest Ticaret Bölgeleri.....	42
1.12.1.3 Gümrük Birlikleri	43
1.12.1.4 Ortak Pazar.....	45
1.12.1.5 Ekonomik Birlik	46
1.13. BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER.....	47
1.13.1 Doğal Engeller.....	47
1.13.2 Politik Engeller.....	48
1.13.3 Ekonomik Engeller.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

2.1. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATININ OLUŞTURULMA FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ZAMANININ ŞARTLARI.....	52
2.2.KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATININ KURULUŞU VE AMACI.....	55
2.3.KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI ORGANLARI	58
2.3.1 Zirve.....	58
2.3.2 Dışişleri Bakanları Toplantısı (DBT)	58
2.3.3 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi (KEİPA).....	59
2.3.4 Karadeniz Ekonomik İşbirliği İş Konseyi (KEİK)	59
2.3.5 KEİ Uluslararası Sekretaryası	59

2.3.6 KEİ Ticaret ve Kalkınma Bankası (KTKB)	60
2.3.7 KEİ İstatistik Veri ve Ekonomik Bilgi Değişimi Eşgüdüm Merkezi	60
2.3.8 Uluslararası Karadeniz Etütleri Merkezi.....	61
2.4. BÖLGE ÜLKELERİNİN KONUMU VE KEİ	61
2.4.1. Ukrayna	61
2.4.2. Bulgaristan	62
2.4.3. Romanya	63
2.4.4. Ermenistan	64
2.4.5. Gürcistan	64
2.4.6. Moldova	65
2.4.7. Azerbaycan	65
2.5. NASIL BİR KEİ ?	66
2.5.1. KEİ'nin Gerçekleştirdiği Projeler	66
2.5.2 KEİ Karadeniz Güvenlik İşbirliği'ne Doğru	67
2.5.3. KEİ'nin Bölgesel Güvenliğe Etkisi	68
2.5.4. KEİ'nin Etkinleşmemesinin Sebepleri ve KEİ'de Yapılması Gereken Değişiklikler	70
2.6. TÜRKİYE'Yİ KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİNE YÖNELTEN NEDENLER.....	73
2.7. KEİ'NİN ÖNEMLİ DİPLOMATİK TOPLANTILARI.....	75
2.7.1. Ankara Toplantısı.....	75

2.7.2. Bükreş Toplantısı.....	76
2.7.3. Sofya Toplantısı.....	77
2.7.4. Moskova Toplantısı.....	77
2.7.5. İstanbul Toplantısı.....	78
2.7.6. Bükreş Toplantısı.....	79
2.7.7. İstanbul Zirve Toplantısı.....	79
2.7.8. 1998 – 2005 yılları Yalta ve Kiev Toplantıları.....	80
2.7.9 15. Yıl Zirve Toplantısı.....	81
2.8. KEİ’NİN PROJELERİ	82
2.8.1 Ulaştırma ve İletişim Alanında	82
2.8.2 Ticaret Alanında	84
2.8.3 Enerji Alanında	88
2.8.4 Çevre Alanında	88
2.8.5 Turizm Alanında	88
2.9. KEİ’NİN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ.....	89
2.10. TÜRKİYE’NİN KEİ İÇİN ÖNEMİ.....	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

3.1. ECO’NUN KURULUŞU VE AMACI.....	94
3.2. ECO’nun Yapısı.....	98
3.2.1 Bakanlar Konseyi.....	98

3.2.2 Daimi Temsilciler Konseyi.....	98
3.2.3 Bölgesel Planlama Konseyi.....	98
3.2.4 Sekreteryaya.....	98
3.2.5 Teknik Komiteler.....	99
3.2.6 Zirve.....	99
3.3. ECO'nun Hedefleri.....	99
3.4. EİT KAPSAMINDAKİ İŞBİRLİĞİ PROJELERİ.....	100
3.4.1.Ulaştırma ve Haberleşme.....	101
3.4.2.Ticaret ve Yatırım.....	102
3.4.2.1.Türkiye ile diğer ECO ülkeleri arasındaki ticaret.....	105
3.4.2.1.1. Türkiye-İran Dış Ticaretinin Analizi.....	108
3.4.2.1.2. Türkiye-Pakistan Dış Ticaretinin Analizi.....	110
3.4.2.1.3. Türkiye-Afganistan Dış Ticaretinin Analizi.....	111
3.4.2.1.4. Türkiye-Azerbaycan Dış Ticaretinin Analizi.....	111
3.4.2.1.5. Türkiye-Kazakistan Dış Ticaretinin Analizi.....	112
3.4.2.1.6. Türkiye-Kırgızistan Dış Ticaretinin Analizi.....	112
3.4.2.1.7. Türkiye-Tacikistan Dış Ticaretinin Analizi.....	113
3.4.2.1.8. Türkiye-Türkmenistan Dış Ticaretinin Analizi.....	114
3.4.2.1.9. Türkiye-Özbekistan Dış Ticaretinin Analizi.....	114
3.4.3. Enerji Madencilik ve Çevre.....	115
3.4.3.1 Enerji Tasarrufu ve Verimliliği.....	116

3.4.3.2 Bölgesel Elektrik Ticareti Stratejisi.....	116
3.4.3.3 Petrol Rafinerileri ve Ürünleri Alanında İşbirliği.....	117
3.4.3.4 EİT Petrol ve Gaz Hatlarının Güzergâhları.....	117
3.4.3.6 Enerji Veri Kitapçığı (EVK).....	118
3.4.3.7 Madenler.....	118
3.4.4. Tarım, Sanayi ve Sağlık.....	119
3.4.5. Eğitim, Bilim, Kültür ve Uyuşturucu Kontrolü.....	120
3.4.5.1 Genel Bakış.....	120
3.4.5.2 EİT Uzman Kuruluşları.....	120
3.4.5.2.1 EİT Kültür Enstitüsü.....	120
3.4.5.2.2 EİT Bilim Vakfı.....	121
3.4.5.2.3 EİT Eğitim Enstitüsü.....	121
3.4.5.2.4 EİT Sigortacılık Koleji.....	121
3.4.5.3 Uyuşturucu Kontrolüne Yönelik Etkinlikler.....	122
3.5. 2010 ARALIK İSTANBUL DEKLARASYONU.....	122
3.6. ECO Vizyon 2015 ve Önemi.....	125
3.7. EİT’NİN BAŞARISININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

D-8 (GELİŞMEKTE OLAN SEKİZ ÜLKE)

4.1 D-8’İN KURULUŞU VE AMACI.....	131
4.2 D – 8’İN ORGANLARI	133

4.2.1. Konsey.....	134
4.2.2Komisyon.....	134
4.2.3 Genel Sekreterlik.....	134
4.3 D-8'İN İŞBİRLİĞİ ALANLARI, FAALİYET VE PROJELER	134
4.3.1. TİCARET	136
4.3.2. SANAYİ	138
4.3.3.HABERLEŞME, ENFORMASYON, BİLİM VE TEKNOLOJİ	138
4.3.4.TARIM.....	139
4.3.5. FİNANS, BANKACILIK, ÖZELLEŞTİRME	140
4.3.6. YOKSULLUĞUN ÖNLENMESİ, İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ.....	141
4.3.7.KIRSAL KALKINMA.....	141
4.3.8.ENERJİ.....	141
4.3.9.ÇEVRE	142
4.4. ZİRVE TOPLANTILAR.....	141
4.4.1 1.ZİRVE.....	142
4.4.2 2.ZİRVE	142
4.4.3 3.ZİRVE.....	143
4.4.4 4.ZİRVE.....	143
4.4.5 5.ZİRVE.....	144
4.4.6 6.ZİRVE.....	145

4.5. D-8 TERCİHLİ TİCARET ANLAŞMASININ ÖNEMİ.....	145
4.6. D-8'İN TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ.....	147
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	153
EKLER.....	165

GİRİŞ

Tarih boyunca dünya üzerinde yıllardır süre gelen en önemli ekonomik sorun kuşkusuz ki insanların ve toplumların refah seviyelerini artırmak istemeleridir. Ekonominin temellinde de yapı taşı olan sınırsız insan ihtiyaçları göz önüne alındığında refah seviyesini artırma isteği yıllarca devam edecektir. İhtiyaçların karşılanma durumu nispetinde refah seviyesinde artı veya eksi yönde değişim gözlenecektir. Ancak insanların bireysel değil toplumsal odaklı yaşadıkları göz önüne alınırsa toplumsal refah düzeyine etki edebilecek unsurlar dikkate alınmalıdır. Toplumda ne kadar mal ve hizmet tüketilirse o kadar refah düzeyi artacaktır. Bu mal ve hizmeti ya üretecek ya da dışardan alacaktır. Toplumların bu mal ve hizmeti satması veya alması dış ticaret olarak adlandırılır.

Dış ticaretin ortaya çıkışı çok öncelere dayansa da sanayi devriminden sonra gelişim göstermiştir. Başlangıçta emek-yoğun şeklinde üretilen mallar sanayi devrimi sonrası sermaye-yoğun şeklini almış ve oluşan arz fazlası dış ülkelere ihracatı beraberinde getirmiştir. Tüm bu ekonomik etmenler bir araya geldiğinde dış ticaretin artmasıyla toplumun refah seviyesinde de artışın oluşu göz ardı edilemez. Bununla birlikte dış ticaretin önemi kavranmış ve dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve dış ticaretin serbestleşmesi önemi ve kaçınılmaz hale gelmiştir.

Geçmişten günümüze dünyada ve uluslararası sistemde yaşanan hızlı ve büyük değişime şahit olmaktayız. Bu değişim rüzgârını küreselleşme terimi ile ifade etmekteyiz. Bu değişim rüzgârı ile siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değerler ile bu değerler çerçevesindeki birikimler ulusal sınırları aşarak evrensel bir etkileşim ağı oluşturmaktadır. Küreselleşmenin çok boyutlu ve isleyen bir süreç olması, tanımlanmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Küreselleşme kimileri için toplumsal sorunların çözecek sihirli bir sözcük; kimileri içinse sorunların asıl nedenidir. Ülkeler kendi aralarındaki rekabet bakımından askeri olduğu kadar ekonomik bakımdan da üstünlük sağlamak istemektedirler. Soğuk Savaş sonrası

bloklaşmanın da sona ermesiyle A.B.D. üstünlüğü baş göstermiştir. Her ne kadar askeri güç önemliyse de yenedünya düzeninde ekonomik güç en önemli üstünlük göstergesi olmuştur. Küreselleşme geniş bir biçimde, insanlara, düşüncelere, mallara ve finans kaynaklarına daha kolay ve daha hızlı bir biçimde ulaşılabilmesi anlamında dünyanın ortak gelişimi yönünde yüzyıllardan bu tarafa gözlenen bir süreci vurgulamakta olduğu belirtilmekte ve yakın zamanlardaki gelişmelerin, bu uzun geleneğin taşıyıcısı olduğu ileri sürülmektedir. Tabii burada özellikle bilgi teknolojileri ve bunun bir uygulama aracı olarak hızla yaygınlaşan internet, bu süreci dinamik bir biçimde hızlandırmıştır

Küreselleşen dünya ekonomisinde bölgeselleşme ve bölgesel bütünleşme eğilimleri DTÖ bünyesinde yürütülen çok taraflı ticaret serbestleşmesindeki tıkanıklıklardan dolayı son dönemde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Türkiye geçmişte çeşitli nedenlerle bölgesel ekonomik bütünleşmelere öncülük etmiş ya da katılmıştır ama Türkiye'nin öncülük ettiği bölgesel bütünleşmeler muhtelif nedenlerle şimdiye kadar beklenen başarıyı gösterememiştir ve bunun nedenleri analiz edilmelidir. Dünya ekonomisinde bölgeselleşme eğiliminin güçlendiği bir dönemde gereken adımlar atılırsa bu projelerin başarı şansı olabilir.

Bütünleşmeler belli ortak arzular üzerine inşa edilmiş, birden fazla ülkenin bir araya gelerek siyasi, kültürel ve en önemlisi ekonomik sonuçlar elde etmek için oluşturduğu birlikteliklerdir. Türkiye bu tür birleşmelerde coğrafi konumu nedeniyle yerini almak ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda rol oynamak istemektedir. Bunun yanında, bölgesel bütünleşmeler, sadece coğrafi konum değil aynı bölgede olma münasebeti ile kültürel, siyasi ve sosyal benzerlikler sonucu da gerçekleşen oluşumlardır. Türkiye her zaman dünyada önemli görevler üstlenmiş ve siyasi de olsa ekonomik de olsa bir kuruluş içerisinde yer almak istemiştir. Ama bu arada bölgesini de ihmal etmeden iktisadi işbirliği ve bütünleşme hareketlerine önem vermektedir. Türkiye'nin özellikle ekonomik ve siyasi bakımından dâhil olduğu bütünleşme hareketlerinin öncü ülkesi olması da kaçınılmazdır.

Öncülük ettiği başlıca ekonomik birleşmeler Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ve D-8 (Gelişmekte Olan 8 Ülke) 'dir.

Karadeniz bölgesinde, Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesi ve 1990'lı yılların sonuna doğru Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte dengeler değişmiş ve bölgede jeostratejik ve jeopolitik konum yeniden şekillenmeye başlamıştır. Günümüzde ise bu jeostratejik ve jeopolitik konum Karadeniz'in önemini artırmış ve yalnızca bölgesel aktörlerin değil uluslararası aktörlerinde ilgi odağı haline gelmiştir. Bölgenin jeopolitik öneminin artması beraberinde Karadeniz'de güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasında bölgesel aktörler mi yoksa uluslararası aktörler mi etkin olacak sorusunu akla getirmektedir. Bu bağlamda Karadeniz'in güvenliğini sağlamak için AB, ABD(NATO) ve diğer uluslararası kuruluşlar çalışmalar yaparken, Türkiye ise bölge güvenliğinin Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerle sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Bu yüzden bütünleşme hareketi içerisine dâhil olunmuş ve böylesine önemli bir bütünleşmeye öncülük etmiştir.

1985'te kurulmuş olup hala devam eden ve gelişmekte olan ülkeler arasında kurulmuş olması nedeniyle dünyadaki en büyük birleşmelerden biri olmaya aday gösterilen bir bütünleşmedir. Kısaca bu bölümde ekonomik gelişimi amaçlayan bu bütünleşmenin, kuruluş amacı, yapısal özellikleri, oluşumu, organları ve yapılan toplantıları ile alınan kararları incelenecektir. Ekonomik işbirliği teşkilatı ise bölgesinden ziyade dünyada sahip olduğu nüfus çoğunluğu, bölgenin geniş yüzölçümüne sahip olması, belli derecede yeraltı kaynağının bu bölge içerisinde yer alması politik önemi kadar stratejik ve ekonomik önemi de etkili kılmıştır. Ancak bu tür bir gücün varlığının farkında olunması ve ya olunmaması veya da bunun nasıl değerlendirildiğine değineceğiz. En önemlisi böyle güçlü ve gelişmekte olan bu bütünleşmenin başarısının değerlendirilmesi ele alınacaktır.

D-8 Örgütü de üye ülkelerin yakın bölgelerde bulunması bölgesel gibi görünmesine neden olurken aslında hedeflerine bakıldığında tüm kalkınmakta olan dünya ülkelerinin

kalkınmasını hedefledikleri için küresel oluşumlara örnek gösterilebilir. “Kalkınmakta Olan Sekiz Ülke” oluşumunun kısa adı olan D-8’in hedefi, küreselleşmeye bağlı sömürgecilik karşısında gelişmekte olan ülkelerin ellerindeki kaynaklarını zengin küresel güçlere kaptırmadan kalkınmalarını sağlamaktır. D-8 örgütünü ve icraatlarını incelediğimiz son bölümünde D-8’in tarihçesi, kuruluş amacı, ilkeleri, Örgütün önemi, teşkilat yapısı ve üye ülkelerin ve genel sosyo-ekonomik yapılarına ayıracağız. D-8 Teşkilatı ve icraatlarına, Türkiye ve Dünya’da ki yankılarına, Türkiye’nin örgütle ilişkilerine bakacağız.

Tezin son kısmında bölgemizde gelişen ve hala gelişmekte olan bizimde ülke olarak öncülük ettiğimiz bütünleşmelerin başarı değerlendirilmesi yapılacak. Öneri veya bütünleşme hareketlerinin başarısına katkıda bulunacak savlar incelenecektir

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME

1.1. KÜRESELLEŞME SÜRECİ

1.1.1. Küreselleşme Nedir ve Küreselleşme Kavramı

Çağımızda, dünyada yaşanan en önemli değişimlerden biri “küreselleşme” dir. Küreselleşme esasında ‘globalisation’ kelimesinden Türkçeye aktarılmış bir kelimedir. Küreselleşme, tanımı itibariyle ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşmasını ve gelişmesini sağlamaktır. İdeolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları da içerir. Bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına gelmektedir. (Karluk,

1998: 1). Şüphesiz bu gelişimde çağımızın hızla büyüyen bilişim ve teknoloji sektörü başrol oynamaktadır. Yaşanan bu etkileşim küreselleşmeyi etkin kılmaktadır.

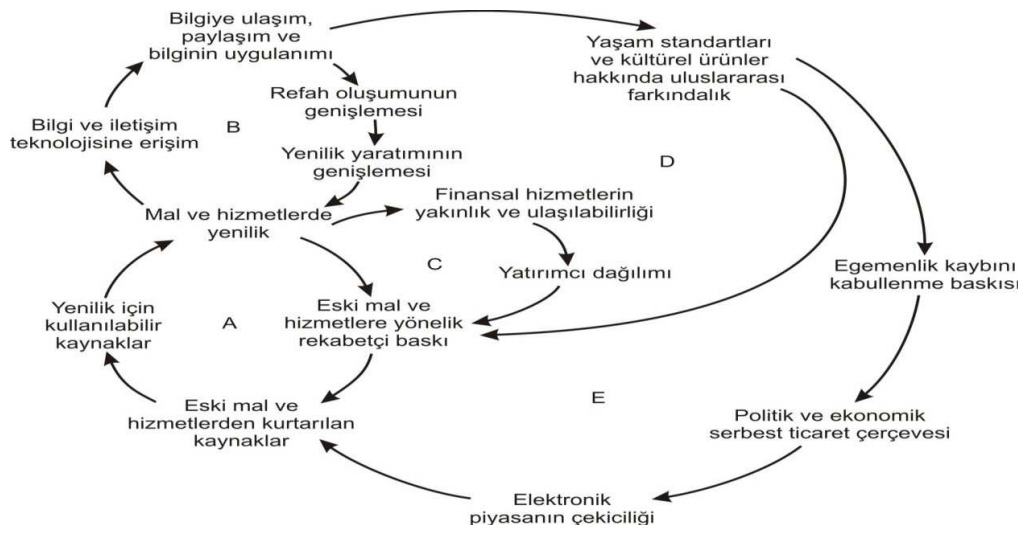
Robert Went'e göre, küreselleşmeyi ekonomik bakımdan dört yönden inceleyebiliriz. Birincisi, küresel pazarların sayısındaki artıştır. İkincisi, çokuluslu şirketlerin ağırlığının büyümeye devam etmesidir. Üçüncü olarak, küresel düzeyde bir yönetim ve düzenleme problemine işaret etmesi ve son olarak da 1980'lerin başından beri küreselleşen bir şey varsa onun da makro ekonomik politikalar olduğudur.(Went, 2001: 24.26)

Ekonomik küreselleşme, teknolojik devrimle birlikte, GATT, WTO ve IMF gibi uluslararası kuruluşların çabalarıyla dünya ekonomisinde sağlanan liberalleşme hareketleri gibi oluşumları doğurmuştur. Bu oluşumlar ülkelerin hızlı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmede piyasa ekonomisinin önemini kavramaları, uluslararası firmaların sınır-ötesi satış yapma ve maliyeti düşürmek amacıyla daha ucuz kaynak sağlama istekleri gibi faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. (Aktan, Şen, 1999:11)

Başka bir tanıma göre, küreselleşme, sermayenin, malların, hizmetlerin ve kültür varlıklarının, bilim ve teknoloji imkânlarının sınırlarını aşan bir süreci yansıtır. Ayrıca küreselleşme oldukça karışık, karmaşık, inişli-çıkışlı, zaman zaman çelişkili, etkilediği alanlarda ne gibi sonuçlar doğuracağı ve doğacak sonuçlardan bizzat kendisinin nasıl etkileneceği bugünden asla kestirilemeyecek olan bir süreç yahut süreçler topluluğu şeklinde de tanımlanmıştır.(Aydın, Erdoğan, Sarıbay, Bolay, Altan, 2002:13)

Küreselleşme dünya ekonomisinde de radikal bir dönüşüm meydana getirerek ekonomi literatüründe oluşan “yeni ekonomi” ve “post endüstriyel üretim” gibi kavramlarla da tanımlandığı üzere, mal üretiminden ziyade hizmet üretimine ağırlık vermesi olmuştur. Bu gelişme ise en önemli üretim faktörünün nitelikli insan kaynağına dönüşmesini sağlamıştır (Bayar, 2008:27-28).

Şekil 1.1 : Küreselleşme döngüsü

Küreselleşme döngüsünde mal ve hizmetlerdeki yenilikler eski mal ve hizmetler üzerinde rekabet baskısı oluşturarak eski mal ve hizmetlerden kurtarılan kaynakları yeniliğe yönlendirmektedir. Mal ve hizmetlerdeki yenilik süreci bilgi ve iletişim teknolojilerinde genişleme yaratarak daha fazla insanın bu kaynaklara ulaşımına olanak tanımakta ve zenginlik yaratımının coğrafi olarak genişlemesini sağlamaktadır. Mal ve hizmetlere yönelik yenilik yaratımı finansal hizmetlerin çeşitlilik ve ulaşılabilirliğini geliştirmektedir. Bilginin coğrafi genişlemesi yaşam standartları ve kültürel ürünler hakkında uluslararası bir farkındalık yaratmakta ve yine mal ve hizmet piyasasına yönelik bir rekabet baskısı ortaya koymaktadır.

Aynı durum ülkelerin uluslararası örgütlerin ülke egemenliklerine müdahalesinin kabul edilmesine yol açarak politik ve ekonomik serbest ticaret çerçevesini oluşturmaktadır.

Küreselleşme döngüsünde, çok uluslu şirketler ve bütünleşmeler ülkeler arasında rekabet yaratarak dünya ekonomisi üzerinde etkili olmaktadır. Bu çerçevede rekabet avantajlarını kaybeden gelişmekte olan ülkeler ekonomilerini çok uluslu şirketler ve bütünleşmeler kanalıyla küresel piyasalara açmaktadırlar.

Lucas, küreselleşmenin uluslararası faktör akışkanlığını oldukça hızlandırarak mevcut her türlü üretim faktörünün getirisini dünya ölçeğinde maksimize ettiğini ve bu çerçevede kaynak dağılımının etkinliğini ve ekonomik büyümeyi artırdığını öne sürmüştür (Yay, 2009:3). Ticaret önündeki idari engellerin azaltılması, ulaştırma ve haberleşme maliyetlerindeki düşüş, üretim süreçlerinin parçalanması ve bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin küreselleşmenin itici güçleri arasında yer almalarına bağlıdır. Küreselleşme, ekonomik bütünleşmelere eşlik eden mal ve hizmet ticaretindeki büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlardaki genişlemeyi artırmakta ve üye ülkelerin ekonomik büyümelerine de katkı sunmaktadır. (Gaston ve Khalid, 2010:3)

1.1.2. Küreselleşmenin Oluşum Süreci

Geçmişten günümüze bakıldığında tarım ve endüstri devriminden sonra iletişim, bilişim ve teknoloji devriminin ortaya çıktığını görmekteyiz. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan bu teknolojik gelişim ve sosyo-ekonomik gelişim kültürel alana da yansımış ve tarıma yönelik geleneksel toplumsal yapıyı geride bırakarak yeni bir sosyal yapının yerleşmesine yardımcı olmuştur. Esasında teknolojik ve bilimsel gelişmeler ile insanlığı etkileyen ve köklü değişikliğin içine götüren bir döngü içerisindeyiz.

Küreselleşme, aslında günümüz yüzyılında değil ilk çağdan bu yana gelişim içerisinde olan insanlık tarihi boyunca var olmuştur. İki dünya savaşı ve akabinde yaşanan ABD-SSCB

rekabeti insanlığı çok tehlikeli bir noktaya getirmiştir. Bunun üzerine iki blok arasındaki gerilimin azaltılması için güç”ün değil “norm”un işlerlik kazanmasının gerektiği gerçeği kendini hissettirmiştir. (DPT, 2000: 50) Soğuk Savaş sonrası blok sisteminin çökmesiyle uluslararası uyumun önemi artmış, askeri gücün öneminden ziyade ekonomik gücün önemi kavranılmıştır.

Sonuç olarak, küreselleşme ile birlikte ekonomik, askeri, sosyal ve ekonomik etkileşim ülkeler arasında kaçınılmaz olmuştur. Fakat bunda en önemli etken teknoloji ve bilimdir. Dünyanın neresinde olunursa olunsun zahmetsizce bilgiye ulaşmanın yolu olan internet küreselleşmeye beklendiğinden de fazla katkı sağlamıştır.

1.2. KÜRESELLEŞME KAVRAMININ BOYUTLARI

Küreselleşme anlam ve kavram olarak karmaşık ve anlaşılması zor bir süreç olup, tüm bu zorluklar ve karmaşıklık karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir.

1.2.1. Ekonomik Boyut

Ekonomik boyut, küreselleşmenin en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu için, günümüz ekonomik küreselleşmenin özellikle üç alt başlığı üzerinde durmak yararlı olacaktır. Bunlardan ilki günümüz uluslararası ticaretinin kendine özgü nitelikleri ile ilgilidir. Bu konuya bir örnek vermek gerekirse, II. Dünya Savaşı sonrası 6 kat artan dünya Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) ve 20 kat artan dünya ticari eşya ihracatı göze çarpmaktadır. Savaş sonrası dönemde dünya ticaretindeki bu artışın temel nedenlerinin başında ticaretin önündeki vergi, tarife ve kısıtlamaların hızlı bir şekilde düşürülmüş olmasıdır. Günümüz ekonomik küreselleşmenin ikinci alt başlığı ise küresel mali piyasaların ve küresel sermaye akımlarının günümüzde sahip olduğu benzersiz hacim, derinlik ve çeşitlilikle ilgilidir. Günümüz küresel ekonomisinin yürütülmesinde, uluslararası bankacılık ile uluslararası döviz, tahvil ve bono piyasaları büyük bir role sahip bulunmaktadır. Örneğin, günümüzde, dünya ölçeğinde bir

günlük döviz işlem hacmi 1,5 trilyon ABD Doları civarındadır. (Bayar,2008:28) Küreselleşmenin ekonomik boyutu çerçevesinde son olarak küresel üretimdeki radikal dönüşüme değinmek gerekmektedir. Günümüzde, geleneksel ulus-devlet temelindeki yapının aksine, üretim faaliyetleri küresel çerçevede yerine getirilmekte, üretimin farklı aşamaları farklı coğrafyalarda sonuçlandırılmaktadır. Bu süreçte, en önemli birim çokuluslu şirketler olarak ortaya çıkmakta, bu şirketler portföy yatırımlarından doğrudan yabancı yatırımlara, uluslararası mal ve hizmet ticaretinden turizme kadar birçok ekonomik alanda faaliyet göstermektedirler.

1.2.2. Siyasi ve Güvenlik Boyutu

Siyasi küreselleşme, esas itibariyle, günümüz dünyasında siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerindeki yapısal dönüşüm olarak tanımlanabilir. Günümüzde, etki alanını tüm dünya olarak kabul eden “küresel siyaset” anlayışının giderek güçlendiği görülmektedir. Bu durum, geleneksel siyaset anlayışından farklı bir yapıyı yansıtmakta, küreselleşmenin yukarıda değinilen çok aktörlü yapısına işaret etmektedir. Bir başka deyişle, “küresel siyaset”, söz konusu yapının dört temel aktörü olan ulus devlet, devletler-üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Ulus devlet, bu süreçte temel birim olarak faaliyet göstermeye devam etmekte, ancak yetki ve manevra alanları belirli ölçülerde kısıtlanmaktadır. Literatürde, bu yeni yapıyı betimlemek üzere “küresel yönetişim” kavramı kullanılmaktadır. Yukarıda “küresel siyaset” ve “küresel yönetişim” adı altında ifade edilmiş olan yeni siyaset anlayışı ve yapısının en önemli özelliklerinden biri geleneksel iç/dış politika ayrımının giderek daha geçersiz bir hale gelmesidir. Bu durum, belki de en açık olarak güvenlik alanında görülmektedir.

Güvenlik kavramı, tarihsel olarak ulus-devlet temelinde tanımlanmıştır. Ancak, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, güvenlik sorunlarına ulus-devlet temelinde yaklaşamayacağı kısa sürede ortaya çıkmıştır. Bu durumun temel nedenleri arasında

günümüzde, yüksek askeri teknoloji ve nükleer silahlara sahip ülkelerin sayısının hızla artması; terörist faaliyetlerin eskiden olduğu gibi belirli bir coğrafi bölgeden kaynaklanmaktan ziyade küresel ölçekte icra edilmesi; “kimlik” sorununun temel bir çatışma nedeni haline gelmesi, sınır aşan organize suç, insan ticareti, yasadışı göç, uyuşturucu ticareti, kara para aklama, yasadışı paranın uluslararası tedavülü gibi geleneksel olmayan risk ve tehditlerin yaygınlaşması gibi unsurlar sayılabilir. (Bayar,2088:29) Güvenlik sorununun çözümüne ulus-devlet temelli yaklaşımların artık geçersiz olduğu en açık ve trajik şekilde 11 Eylül olayları ile ortaya çıkmıştır. Dünyanın askeri bakımdan tek süper gücü olan ve benzeri olmayan yüksek güvenlik teknolojilerine sahip bulunan ABD, kendi toprakları üzerinde düzenlenen bu terörist faaliyeti engelleyememiştir. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken diğer bir husus da küreselleşme sürecinin, özellikle yüksek iletişim teknolojileri vasıtasıyla, paradoksal bir biçimde küresel terörizme türlü kolaylıklar sağlamakta olduğu gerçeğidir.

1.2.3. Teknolojik ve İletişimsel Boyut

Çağdaş küreselleşmenin en önemli tetikleyicilerinden biri de özellikle son dönemde artan bir hızla gelişen iletişim devrimine ilişkindir. Literatürde, “üçüncü sanayi devrimi” olarak da adlandırılan bu devrimin özellikleri arasında veri iletiminde mikroişlemciden ve uydu teknolojilerinden faydalanılması, bilginin saklanması, depolanması, işlenmesi ve iletilmesinde dijital ortamlardan yararlanılması ve iletişim araçlarının üretim ve kullanım maliyetlerindeki radikal düşüş seyri sıralanabilir.(Bayar,30:2008)

1.2.4. Çevresel ve Demografik Boyut

Çevre konusu, özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren küreselleşmeyle birlikte anılan en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Küresel ısınma, hava kirliliği, nükleer ve kimyasal atıklar, kuraklık ve sel felaketleri, biyo-çeşitlilik ve türlerin yok oluşuna ilişkin

sorunlar, asit yağmurları, deniz, göl ve akarsu kirliliği gibi problemler küreselleşme süreci ile ilintilidir.

Bu sorunların temel özelliği belirli bir yer ya da bölgeyi ilgilendirmekten ziyade küresel ölçekte sonuçlar doğurmalarıdır. Bu itibarla, bu sorunların çözümü için ulus devlet ötesi bir çaba gerekmekte, küresel düzeyde bir bilinçlenme sonucunda oluşacak bir uluslararası dayanışma ve işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan, küreselleşmenin çevre boyutu, yerkürenin demografik durumuyla da yakından ilintilidir. Dünya nüfusunun artışı, en azından bazı bölgelerde, mevcut kaynakların kısıtlanması anlamına gelmektedir. Günümüzde 6,3 milyar civarında olan dünya nüfusunun 2050’de 9,4 milyara ulaşacağı ve bu artışın %95’inden fazlasının gelişmekte olan ülkelerde yaşanacağı dikkate alındığında, bölgesel düzeyde başlasa da küresel etki yaratabilecek açlık, kıtlık, kuraklık, kirlilik ve göç gibi çevresel sorunlar ciddiyet arz etmektedir.

1.2.5. Kültürel Boyut

Kültürü genel anlamda bir topluma özgü maddi ve manevi değerler bütünü olarak alırsak, bu çalışmanın başında yapılmış olan tanım ışığında küreselleşmenin kültür üzerinde önemli etkiler doğuracağını kolaylıkla söyleyebiliriz. Özellikle iletişim devrimin bir sonucu olarak, günümüzde, tüm dünya genelinde bireyler ve toplumlar arasındaki etkileşim oldukça ileri bir seviyede bulunmaktadır. Bu sayede, sözkonusu bireyler ve toplumlar arasında daha önceden birbirlerine yabancı gelen yaşam tarzları temelinde ortak bir payda oluşmakta, farklı zevkler, ilgi alanları gibi konularda belirli bir ahenk, hatta yeknesaklık sağlanmaktadır. Bir anlamda, global bir kültür ve birikim ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu noktada unutulmaması gereken husus küreselleşme dinamiklerinin zaman zaman anılan kültürlerarası ahenkten ziyade farklılaşma ve ayrışmayı da tetikleyebilmesi, öte yandan kültürel etkileşimin çift yönlü bir biçimde seyrederek “küreselin” “yerele” ulaşması kadar, “yerelin” de “küresele” ulaşmasının söz konusu olmasıdır. (Bayar,2008:31)

1.3. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ

Küreselleşme, dünyamızı siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik olarak her yönden etkileyen bir değişim sürecidir. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporunda Küreselleşme şu şekilde tanımlanmıştır: 'Küreselleşme, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir'. (DPT, 2000:3) Bu yüzden küreselleşmenin etkilerini ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi olarak üç boyutta ele alacağız.

1.3.1. Ekonomik Etki

Ekonomik anlamda gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki bağı ve bunların birbirlerine bağımlılıklarını kaçınılmaz olarak görmekteyiz. Bu da mal, hizmet ve sermayenin kısaca tüm dünya ticaretinin sınırlarını aşması ve gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden ekonomik etki de ulaştığı her yerde toplumsal hayatı etkilemiştir.

Tüm dünya küreselleşmekte ve bütün ekonomik ve ticari hayat da bundan nasibini almaktadır. Ticaretin, sermayenin ve teknolojinin tüm dünyaya yoğunlaşarak ve gelişerek yayılması sınır ötesi çıkar gruplarını ve dünya ülkelerini ortak yarar bağları ile birbirine bağlamaktadır. Bunun içindir ki, ülkelerin ekonomilerindeki başarı küreselleşmeyi yakından takip etmeleri ile mümkündür.

1.3.2. Sosyo-Kültürel Etki

Yaşanan düzende kaçınılmaz olan küreselleşme süreci içinde hiç kuşku yok ki en önemli etkilenen kısım toplumun ta kendisi olmuştur. Küreselleşmenin topluma yansısı kültürel açıdan olmaktadır. Küreselleşme kültürel farklılıkların ortadan kalkmasını ve kültürlerin birbiri ile birleşmesini sağlar. Ekonomik etkileşimden çok iletişim, bilişim ve ulaşım teknolojisindeki etkileşim toplumun kültürel sonuçlarını küresel boyuta ulaştırmıştır.

“Günümüzün ulus-devletleri veya otonom toplulukları küreselleşmiş bir dünyada ya başat kültür tarafından tümüyle özümşenerek yok olacaklar veya başat kültürün bileşeni halinde kendi kimliklerini sürdürebilme şansını yakalayacaklardır”. (Bozkurt, 2000:115)

Esasında küreselleşmenin toplum üzerinde iki tür kültürel etkisi vardır. İlk olarak Batı toplumlarının kültür biçimlerini benimsetmeye çalışması ve tek tip kültür biçiminin oturmasını sağlamak istemeleri, ikinci olarak kültürel kutuplaşma ve kültürel farklılaşma söz konusudur.

1.3.3. Siyasi Etki

Küreselleşme süreci içerisinde tartışılan en önemli konulardan birisi de ulus devletlerin bu süreç içindeki durumu ve konumudur. Yaşadığımız zaman içerisinde, ülkeler, diğer ülkelerin ulusal sorunlarından ve yaşanan gelişmeler sonucu alınan kararlardan etkilenebilmektedir. Bu kararlar sonucu o sürece uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Özellikle geçmişten günümüze etkinliği artan Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi büyük uluslararası örgütler de bu alandaki etkinliği daraltmıştır.

DPT'nin, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporunda da yazdığı üzere:“Küreselleşen çağda devletlerarasında etkileşimin eski modeli değişiyor. Eski modelde, ilişkiler hükümetler arasında işliyordu; toplumlar arasında direkt ilişki azdı ve uluslararası örgütler bugünkü kadar etkili değildi. Bunun sonucunda, ülkeler arasındaki temasın araçları dış politika, diplomasi ve askeri müdahale idi. Devletler hem kendi ülkelerinde egemen sayılıyorlardı hem de uluslararası sahnenin yegâne aktörleriydiler.” (DPT, 2000:57)

Oysa bugün, bir dünya ekonomisinin, uluslararası organizasyonların ve küresel bilgi akışlarının ortaya çıkması bu modeli değiştirmiştir. İnsanların ve sermayenin dünya üzerinde dolaşması yüzünden devletlerin artık “kendi” hakları ve kaynakları kalmamış gibidir. Bilgi

akışının uluslararasılaşması sayesinde dışarıya seyahat etmeyenler bile farklı değerler ve perspektiflerle yüz yüze gelmektedirler.

Küreselleşme insan haklarına saygıyı devletlerin iç sorunu olmaktan çıkarmış ve “küresel toplum”un ilgi alanına sokmuştur. (DPT, 2000:56) Bu ise geleneksel egemenlik anlayışının ve hukuka bakışın büyük ölçüde değişmesi anlamına gelmektedir. Ulus devletler artık sadece insan haklarıyla ilgili uluslararası belgelere imza attıkları için değil, bunun yanında, küresel toplumda meşru ve saygın siyasi birlikler olarak muamele görebilmeleri için de ülkelerinde yaşayan insanların temel haklarına saygılı olmak zorundadırlar. İnsan haklarına saygı ve demokrasi küresel ahlâkın başlıca standardı haline gelmiştir. Artık hiçbir devlet “kendi yurttaşına istediğim gibi muamele ederim, bu kimseyi ilgilendirmez” diyebilecek durumda değildir. Bu çerçevede küresel toplumun, Birleşmiş Milletler aracılığı ile ulus devletlerin iç işlerine özellikle “insani” amaçlarla müdahale edebileceği kabul edilmektedir. İnsani müdahale konusunda uluslararası toplumun herhangi bir devlet olmadan harekete geçmekteki istekliliği, uluslararası sistemin geleneksel temeli olan “iç işlerine karışmama” kuralının değerini azaltmaktadır. (DPT, 2000:60)

1.4. KÜRESELLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİ

Küreselleşme sürecinin önemli özelliklerinden biri, ulusal sınırların önemini yitirmesi ve ulus devletin ekonomideki denetiminin giderek ortadan kalkmasıdır. Sermaye hareketlerinin küreselleşmesi ile hiyerarşik ve büyük kurumlar yerini, daha esnek kurum ve oluşumlara bırakmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ekonomik karar birimlerine sunulan tek seçenek, küresel ekonomik düzenle bütünleşmektir. Bu seçeneğin dışına çıkıldığında, ekonomilerin yalnızlığa sürükleneceği düşünülmektedir. Artık küresel sermaye, hangi yatırımı nerede- ne zaman yapacağına veya hangi yatırımdan vazgeçeceğine kendisi karar vermektedir (Aksoy, 1996, 2).

Küreselleşme süreci tamamlanmamış olup halen yaşanmakta olan bir süreçtir. Bu süreç içinde küreselleşmenin olumlu olduğunu düşünenler ile süreci olumlu bulmayan ekonomik muhalif gruplar mevcuttur.

1.4.1 Küreselleşmenin Olumlu Yönleri

Küreselleşme yanlılarına göre, küreselleşmeye karşıt olanlar küreselleşmenin zararlarını büyütürken, değişimden korkanlardır. (www.ekodialog.com) Balay'ın belirttiği üzere küreselleşme yanlılarına göre toplumdaki eşitsizlikler yapısal değil bireysel kaynaklıdır (Balay, 2004, 63). İşsiz kalan birey, işsizliğinden kendisi sorumludur ve bu durumu yaratan ekonomik süreçler değildir. Diğer bir olumlu yaklaşım adalet temellidir ve küresel dünyaya uyum sağlayamayan bireylerin 'refah hakları'nı elde edemeyecekleri yönündedir. Bir başka olumlu yaklaşımda ise devletin toplumsal ve ekonomik alandaki işlevini asgari düzeye indirerek bunu fırsat eşitliğine dayalı ahlak ilkesi çerçevesinde değerlendirmesi gerektiği savunulmuş ve böylece 'demokrasi', 'bireycilik' ve 'özgürlük' kavramlarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Balay, 2004, 63).

Küreselleşme yanlılarına göre küreselleşmenin olumlu yanlarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- İnsanlık adına yeni ortak değerler oluşmakta, kültür ve uygarlıklar yeni baştan anlamlandırılmaktadır (Balay, 2004, 64).
- 2- İnsan haklarına saygı, demokrasi, adalet ve eşitlik küresel ahlakın baş standardı olmakta ve insan haklarına saygı devletin iç meselesi olmaktan çıkarılıp, küresel toplumun ilgi alanına alınmaktadır (Balay, 2004, 64).
- 3- Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme ticareti arttırmakta dolayısıyla ticaretten elde edilen kazanç artmaktadır (www.ekodialog.com).
- 4- Küreselleşme ile birlikte nitelikli insan gücünün önemi kavranmakta ve kalkınmaya giden yolun yaşam boyu kitlesel eğitimden geçtiği anlaşılmaktadır (Balay, 2004, 64).

- 5- Dışsal faaliyetler az gelişmiş ülkelerde yeni endüstrilerin oluşumunu sağlayarak üretim artışına ve büyümeye yol açmaktadır (www.ekodialog.com).
- 6- Ülkeler arası iş birliği ile sağlık alanında ciddi adımlar atılmakta ve sağlıklı yaşam olanakları genişletilmektedir (Balay, 2004, 64).
- 7- Küreselleşmeyle birlikte teknolojik imkânlarla erişim kolaylaşmakta ve yeniçağın dışında kalma riski azalmaktadır (Özdemir, 2004, 79).
- 8- Ülkeler ayrı ayrı başaramadıkları en uygun kaynak kullanımı ve tam istihdamı, beraber olduklarında başarmaktadır. Yani küreselleşme birlikten kuvvet yaratmaktadır (www.ekodialog.com).
- 9- İş gücü mobilitesi artmakta, üretim ve tüketimde rekabet yaşanmakta ve dünyanın bir ucundaki insan dünyanın diğer ucundaki ürün ve hizmetten faydalanmakta, mesafeler mahrumiyet yaratmamaktadır (Balay, 2004, 65).
- 10- Teknolojik ilerlemeler işlem ve bilgi maliyetini azaltırken verimlilik artışı sağlamakta ve büyümeye yol açmaktadır (ekodialog.com).
- 11- “Daha hızlı gelişim, daha yüksek düzeyde yaşam, demokratik ve katılımcı bir düzen ve yönetimde şeffaflık” sağlamaktadır (Kırdar, 2004, 107).

1.4.2 Küreselleşmenin Olumsuz Yönleri

Küreselleşmeye karşı duranların savdukları en önemli sav, küreselleşmenin kapitalizmden beslendiği ve bu sürecin kapitalist sisteme yarar sağlayacağı kanısıdır. Hatta karşıtlara göre, küreselleşme gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere dayatmaya çalıştığı emperyalizmin yeni bir versiyonudur. Küreselleşme karşıtlığının temelinde, teknolojik değişimin sunduğu yeniliklere değil, gelişmiş ülkeler tarafından dikte edilen sosyo-ekonomik politikalara tavrı konulduğu görülmektedir (Özdemir, 2004, 179).

Küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşmenin olumsuz yanlarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Küreselleşme, dünya üzerindeki güçsüz ekonomileri güçlü ekonomilere bağımlı hale getiren ve daha fazla kar amacıyla küreselleşme adı altında emperyalist sömürünün meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir süreçtir (Balay, 2004, 65).
- 2- Küreselleşme ile ulusal değerler, kültürler, stratejik kaynaklar ve hatta ulusal kimlik yok edilmekte ve küreselleşmenin bedeli yerelliğe ödetilmeye çalışılmaktadır.
- 3- Küreselleşme, ülkeleri bir yandan küreselleşme sürecinin dışında kalmamak, diğer yandan da milli bütünlüğü korumak gibi bir ikilem içine itmektir (Balay, 2004, 65).
- 4- Küreselleşme, dünyanın her noktasına aynı olanakları sunmamakta, gelir dağılımında adaletsizlik ve eşitsizlik yaratmaktadır. Çünkü küreselleşme ile birlikte zenginlik ve refahın dağılımı gibi fakirlik ve sefaletin dağılımı da hızlanmıştır (Özdemir, 2004, 180; Balay, 2004, 65).
- 5- Küreselleşme ile birlikte çalışma yaşamı artık yüksek nitelikli işgücü gerektirmekte ve vasıfsız emek, bilgi-teknoloji yoğun yeni üretim süreçlerinde kendine yer bulamamakta dolayısıyla insanların iş bulamama riski artış göstermektedir (Özdemir, 2004, 181).
- 6- “Küreselleşme IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası odalarda somutlaşan, uluslararası boyutlu tekellerin egemenliği altındadır.” (Özdemir, 2004, 181)
- 7- Küreselleşme ile birlikte artan sanayileşme, çevreye zarar vermekte, ekolojik dengeyi bozmakta ve küresel ısınma sorununu gündeme getirmektedir (www.ekodialog.com).
- 8- Ulaşımın kolaylaşması, elektronik haberleşme teknolojisinin gelişmesi, emek ve sermaye akışkanlığı gibi etkenler insanların çok uzaktaki olaylardan etkilenmelerine yol açmakta ve hiçbir ülke, dünyadaki hiçbir olaya kayıtsız kalamamaktadır. Ülkeler arası bu akışkanlık, bir ülkede patlak verebilecek bir ekonomik krizden neredeyse tüm ülke ekonomilerinin etkilenmesine yol açmaktadır.

Balay'a göre, küreselleşme, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda olumlu ve olumsuz yönleri bir arada içinde barındıran bir süreçtir (Balay, 2004, 65). Küreselleşme bilgi çeşitliliği ve zenginliğini hayatın her alanına yayan bir süreç olmakla birlikte, bu bilgi ve teknoloji yoğunluğu içinde, söz konusu teknolojiyi ve bilgiyi özümseme kapasitesi olmayan ülkeleri dışlayarak, bir adım daha geri gitmelerine neden olan paradoksal yapıda bir süreçtir. Küreselleşme bir yandan insanlara yeni iş fırsatları sunarken diğer yandan da var olan iş alanlarının bir kısmını ortadan kaldırarak işgücünü işsizlik sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Küreselleşmenin olumsuz yönlerinden kaçınmak ise bireyi ve toplumları eğitmekle mümkün olabilir (Balay, 2004, 65-66).

1.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER VE BÜYÜME

Ekonomi dışı bilimler, sosyal ve çevresel standartlarda meydana gelen erozyon, az gelişmiş ülkelerde işsizlik oranlarının artması ve ekonomik krizlerin etkilerini artırmalarına bağlı olarak küreselleşmenin maliyetinin faydasını aştığını düşünmektedirler. Ekonomi ise küreselleşmenin net getirisinin pozitif olmasını beklemektedir. Ekonomik teorinin yanı sıra birçok ampirik çalışma da bu durumu desteklemektedir (Dreher, 2006:1092). Bu çalışmaların birçoğunda küreselleşmenin etkileri dış ticaret, sermaye akımları ve açıklık aracılığıyla ölçülmektedir. Dollar, dışa açık ekonomilerin ihracat değerlerinin daha hızlı büyüdüğü ve ihracata bağlı olumlu dışsallıkların uzun vadede ülke ekonomilerinin daha hızlı büyümelerini sağladığını ortaya koymuştur. Borensztein, küreselleşmenin ekonomi üzerindeki etkilerini doğrudan yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla incelemişler ve özellikle gelişmiş ülkelere yönelik yatırımların sağladıkları teknoloji transferine bağlı olarak yerel yatırımlara göre büyümeyi daha fazla desteklediklerini ortaya koymuşlardır. Greenaway, ise dış ticaret ve büyüme arasındaki ilişkiyi dinamik bir şekilde incelemiş ve ihracatın ekonomik büyüme üzerinde oldukça etkili olduğunu saptamışlardır.

Ekonomik bütünleşme faaliyetlerinin arkasında birçok neden yatmakla beraber ülkeler tarafından resmi olarak kabul edilen hedeflerin başlıcaları yerli ve yabancı sermaye çekiminin teşvik etmek, daha geniş piyasalara erişim yoluyla rekabet güçlerini artırmak ve yabancı teknoloji ve yatırımlara istikrarlı erişim sağlamaktır (Schiff ve Winters, 2003:6-10). Bu anlamda ekonomik bütünleşmeler küreselleşmenin itici güçleri arasında yer almaktadır.

Balassa (1961), ekonomik bütünleşmelerin içsel ve dışsal ölçek ekonomileri, bu ölçek ekonomilerindeki Ar-Ge sektörüne bağlı olarak daha hızlı teknolojik gelişme, gelişmiş rekabet ve finansal piyasaların bütünleşmesi nedeniyle azaltılmış belirsizlik, ekonomik faaliyet ve düşük sermaye maliyeti için daha elverişli bir ortamın yaratılması gibi kanallarla ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini savunmuştur. Romer (1993) ise küreselleşmenin ekonomik entegrasyonları teşvik ettiğini, ekonomik bütünleşmelerin ise ülkelerin rekabet avantajı elde etme isteğine bağlı olarak belirli alanlarda uzmanlaşmaları sonucunu doğurduğunu ortaya koymuştur. Bu süreç ise ülkeler arasındaki ticaret ve yabancı sermaye akımları kanalıyla ülke ekonomilerini yakınsamaktadır.

Neoklasik ekonomik büyüme teorileri ekonomik büyümeyi dışsal, nüfus artışı ve teknolojik gelişmeyle sınırlı bir olgu olarak kabul etmişlerdir. Dolayısıyla ekonomik büyümeye yönelik yürütülecek kasıtlı politikaların uzun vadeli büyüme sağlaması mümkün değildir. Zira sermaye birikimini artırmaya yönelik çabalar azalan verimlere bağlı olarak kısa vadeli bir büyüme sağlayabilecektir. Bu çerçevede ekonomik entegrasyonlar üye ülkelere ticari avantaj sağlasa da ekonomik büyüme üzerinde kalıcı etki yaratamayacaklardır (Henrekson, Torstensson ve Torstensson, 1997:2). Modern büyüme teorileri ise bölgesel entegrasyon faaliyetlerinin daha uzun vadeli büyüme sağladığını savunmaktadır.

İçsel büyüme teorileri dış ticaretin uzun dönemli ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu savunmaktadırlar. Dolayısıyla ekonomik bütünleşmeler sağladıkları ticari gelişim kanalıyla bir seferlik kazanç yerine büyüme oranlarında kalıcı değişiklik yaratmaktadır. Bu

durum ekonomik bütünleşmenin getirisinin büyüklüğünü tahmin etmede de oldukça önemlidir. Bütünleşmelerin ekonomik etkileri neoklasik büyüme modellerinde nispeten daha küçük olmasına karşın içsel büyüme modelleri çok daha büyük etkiler tespit edebilmektedir (Rivera-Batiz ve Romer, 1991:532). İçsel büyüme teorilerine göre beşeri sermaye ve bilgi sermayesinin (knowledge capital), yayılma etkisine (spillover effects) bağlı olarak aşınmayacak ve kasıtlı büyüme politikaları uzun vadeli büyüme sağlayabilecektir. Bu çerçevede ekonomik entegrasyonlar yayılma etkisini maksimize ederek birlik içi bir büyüme dinamiğini harekete geçirebilecektir.

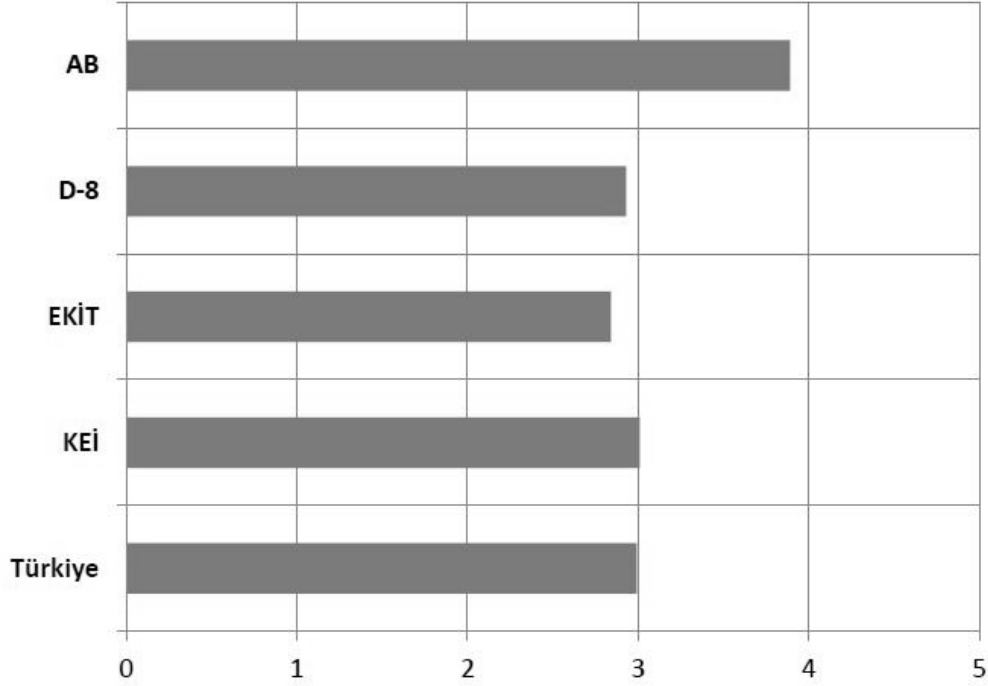
Yine içsel büyümede yenilikler ekonomik büyüme için temel oluşturmaktadır. Günümüzde işgücü ağırlıklı üretim yöntemleri terk edilirken işgücü de yeni teknolojilerin üretilmesine yöneltilmektedir. Bu durum teknoloji taşmaları yoluyla yenilik maliyetini düşürmektedir. Bu etki yenilik teşviğini artırarak büyümeyi hızlandırmaktadır (Grossman ve Helpman, 1991:4-5). Teknoloji taşmalarına bağlı olarak yabancı sermaye akımlarının tüm ekonominin verimliliğini artırdığı görülmektedir. Aynı şekilde işgücü akımlarındaki serbestleşme de aynı etkileri yaratmaktadır. Uluslararası ticaret doğrudan ticaret getirisinin yanı sıra yeniliği ve etkinliği teşvik ederek büyümeyi desteklemektedir. Sermaye hareketlerindeki serbestlik, ülkelerin gerekli yatırımları dış kaynaklarla finanse edebilmesini sağlamakta bu da büyümeye katkı sunmaktadır (Dreher, 2006:1101).

Bu anlamda ekonomik entegrasyonlar özellikle gelişmekte olan üye ülkelerin dezavantajlarının ortadan kaldırılarak ülkelerin arzu ettikleri sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine erişmelerini sağlayabilir. Ayrıca üye ülkeler bütünleşmelerden ölçek ekonomilerinden faydalanma ve üretimde rekabet avantajını kendi yanlarına çevirme anlamında fayda sağlayabilmektedirler (Kyambalesa ve Houngnikpo, 2006:6). Öte yandan gelişmekte olan ülkelerin çoğu teknoloji üreticisi konumunda olmadıkları için bu ülkelerin dışarıdan teknoloji edinimlerini geliştirecek dış ticaret politikaları izlemeleri önem arz

etmektedir. Sonuç olarak ülkelerin dışa açık olması ya da bir entegrasyona dahil olması yanında bu ülkenin hangi ülkelere açık olduğu ve entegrasyona üyesi diğer ülkelerin kimler olduğu da önemlidir.

Türkiye inovasyon performansı doğrudan üyelik ilişkisi içerisinde olduğu bütünleşmelerin inovasyon puanlarıyla INSEAD (Institut Européen D'administration Des Affaires) tarafından yayımlanan küresel inovasyon indeksi kullanılarak karşılaştırıldığında EKİT ve D-8'in Türkiye'den daha düşük inovasyon performansına sahip oldukları, KEİ'nin performansının Türkiye ile örtüştüğü, AB'nin ise daha iyi bir performans gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla KEİ, EKİT ve D-8'in Türkiye'ye dış ticaret ve yabancı sermaye kanalıyla sağlayacağı teknoloji taşmaları AB ile kıyasla çok daha sınırlı olacaktır. Bu anlamda gelecekte mevcut durumdan daha düşük ticari avantaj sağlaması beklenmesine rağmen AB'nin Türkiye ekonomik büyümesine katkısı içsel büyüme teorileri açısından daha büyük olacaktır.

Şekil 1.2: Küresel İnovasyon İndeks Puanı, 2009-2010

1.6. KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın küreselleşme süreci artık kaçınamayacağımız bir hayat gerçeğimizdir. Önceden dünyanın belli bir bölgesinde yaşanan kriz veya ekonomik olumsuzluk kimsenin umurunda olmazken, şimdi ise her ülke veya bölge bundan az da olsa nasibini alır. Küreselleşme değişim ve etkileşim süreci olarak tüm ülkeleri olumlu veya olumsuz etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiştir.

Kuruluşundan itibaren devletçi anlayışın başat olduğu Türkiye ekonomisi, 1980'li yılların başında yoğun bir kriz yaşarken OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını yükseltmesi üzerine yaşanan krizle sarsılmıştır. Dünya ekonomisini derinden sarsan bu kriz, ekonomi politikalarının değişmesine neden olmuştur. Serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşme artık yeni ekonomi anlayışıdır. Türkiye ekonomisi de bu sürece 1980'den başlayarak gerçekleştirdiği bir dizi dönüşüm aracılığıyla katılmıştır. (Yeldan,2001:13:14)

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de piyasa ekonomisine, rekabete ve dışa açılmaya dayalı yeni bir ekonomik sisteme geçiş çabaları ortaya çıkmıştır. Piyasa ekonomisine geçiş

çabaları askeri müdahale döneminde oluşmuştur. Dünya ekonomisi ile bütünleşmenin iki yolu vardır; ilki ülke ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi, ikincisi ise bölgesel bloklara dâhil olan ülke ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesidir. Yani ilk yolda, ülke ekonomisinin dünya pazarlarında önemli bir ekonomik potansiyele sahip olması gerektiği, ikincisinde de bir ekonomik bloğa dâhil olmak daha avantajlı bir yol olduğu vurgulanmıştır. (Somel, 2001:15)

Sabit sermayenin esnek ve hareketli sermayeye hızla dönüştüğü küreselleşme sürecinde, bazı ülkeler ya da bazı kentler aralarında kurdukları ekonomik ya da politik bağlarla kendi içlerinde bölgeler oluşturmaktadırlar. Türkiye 1980’li yılların başından itibaren IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası kurumların iteklemesiyle küreselleşme sürecine sokulurken, 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren dünyada bir diğer eğilim iyice belirginlik kazandı.

Kazgan’ın açıkça tanımlamış olduğu gibi: “Dönemin Avrupa Topluluğu’nun hem üye sayısını Avrupa çapında artırma yoluyla genişlemesi, hem siyasal birlik kurma yönünde bütünleşmesinde derinliği artırmaya gitmesi, bölgeselleşme hareketine dünya çapında ivme veren etkenlerden biri oldu. Diğeriyse, küreselleşmenin getirdiği etkilere dayanıklılık kazandırmaktır: küreselleşme bir yandan ulus-devletin elinden ekonomi politikalarını alırken ve etnik-dinsel kökenli alt-kimlikleri güçlendirip yerel özerklik eğilimlerini güçlendirirken, ulus-devletleri krizlere/durgunluğa düşürüyor, güçsüzleştiriyor; bir yandan ihracat baskılarını artırırken bunları uluslararası pazarlardan yansıyan rizikolara çok açık hale getiriyor.”(Kazgan, 1999. s.403-404) Bölgeselleşme adeta küreselleşmeyle ulus-devlet arasında yeni bir basamak oluşturuyor, eski imparatorluklar yeni bir yapılanmayla tekrar ortaya çıkıyor. Ancak bu kez bölgesel anlaşmanın eşit haklara sahip üyeleri söz konusudur artık. ‘Birlikten güç doğar’ sözünü gerçekleştirmek için ülkeler kendi iradeleriyle bölgesel ittifak arayışı içine girdiler.

Ekonomik açıdan küreselleşmenin Türkiye'ye etkisi bölgeselleşme odaklı olmuştur. Türkiye gerek dünya gidişatı doğrultusunda gerek çevresindeki düşük yoğunluklu savaşlarla çevrelendiğinden bölgeselleşme eğiliminde olmuştur. Yani dünyadaki rekabet ortamına ayak uydurmak ve belli bir ekonomik güç elde etmek için belli ekonomik birleşmelere ihtiyaç duymuştur ve çevre ülkelerde ki yüksek yoğunluklu olmayan savaşlar hem bütünleşme hareketini hem de bütünleşme sürecine engel teşkil etmeyecektir. Türkiye, tercihini AB'den yana kullanmış olmakla birlikte; yaklaşık bir elli yıldır bu birliğe tam üye olarak katılabilmiş değildir. Kısa vadede de katılmasının olası olabileceği düşünülmemektedir. Bu nedenle Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin aksadığı dönemlerde farklı alternatif arayışları içine girdiği görülmektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB) böylesi bir arayış döneminin ürünüdür.

Küreselleşen bir dünyada kalkınmasını sürdürmeye çalışan bir devlet konumunda olan Türkiye, artık rejimler arası rekabetin kutuplaşmayı engellediği bir dünya değil, ekonomik güç merkezlerine kaynak akımının hızlandığı kutuplaşmaya fazlaca açık bir dünyada ve biraz da orta yerde bulunmaktadır. (Önder, www.teori.org/index.php) Bu nedenle; Türkiye yapacağı sıçramayı iyi hesaplamalıdır. Yapılacak ilerleme ülkenin mevcut gücü ve iktisadi sosyal yapı çerçevesinde gerçekleşecektir. Türkiye bir yapısal dönüşüm içerisindedir. 1970'li yıllara kadar bir tarım ülkesi olan Türkiye, bugün gerek nüfus yoğunluğu ve gerekse GSMH içindeki payı bakımından tarım ülkesi değil, yarı endüstrileşmiş bir ülkedir. (Erkan,1993:120) Fakat burada Türkiye'nin yarı çevre bir ekonomiden merkez ekonomiye geçme isteği ve bölgesel bütünleşmede ki etkin rolü de göz ardı edilemez.

1.7. KÜRESELLEŞME KAPSAMINDA DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ

İktisat biliminin doğuşundan bu yana iktisatçılar işbölümü ve uzmanlaşmanın yararları ve bunun ülkelerin gelişimi üzerindeki olumlu etkileri üzerinde durmuşlardır.¹ Her ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar, teknik bilgi vb. bakımından her malın üretimi için yeterli donanıma sahip olmadığı düşünüldüğünde dış ticaretin bahsedilen ilkenin dünyadaki çeşitli ülkeler arasında

uygulanması anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Dünyadaki bütünleşme ve küreselleşme eğilimleri dış ticaretin önemini son yıllarda daha da artırmıştır. Dış ticaret ile birbirinden uzak bölgelerdeki üretici ve tüketiciler ticari faaliyetler aracılığıyla ilişki kurmaktadır. Ticari ilişkiler her sedyen önce toplumlar arası karşılıklı bağımlılık ve benzeşme yaratmaktadır. Uluslar arası ilişkileri arttırmakta, artan uluslararası ilişkiler de ülkeyi kendi içinde bir dönüşüme zorlamaktadır. Bununla birlikte dış ticaretini başarıyla sürdüren ülkelerin ulusal gelirini ve refahını arttırdığı da gözlenmektedir.

Çağdaş iktisat teorisi uluslararası ticaretin her iki tarafa da nasıl fayda getireceğini açıklamaktadır. Dış ticaret, ülkelerin belirli malların üretiminde uzmanlaşmasını sağlayarak, öğrenmeyi ve ürün hakkında yeni buluşları hızlandırmakta; ülkelere ölçek ekonomilerinden faydalanma imkanı vermekte, ayrıca dünya üretim kaynakları, işgücü ve zamanın da etkin kullanımını sağlamaktadır. Bununla birlikte dış ticaret, küresel pazarlarda alıcı ve satıcıların en iyiyi aramalarına da imkan tanımaktadır.(Taylor,2002:4) Dış ticaretin önemini belirten görüşlere tarihsel bir perspektiften bakıldığında bu konudaki görüşlerin 300–400 yıl öncesine kadar dayandığı; fakat bugünkü teorinin temellerinin A. Smith tarafından oluşturulduğu bilinmektedir.

1.8. BÜTÜNLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme süreciyle artan bölgeselleşme eğilimleri, bütünleşme olgusunu uluslararası ilişkilerin önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'bütünleşme' kavramını açıklamaya çalışan ve buna ilişkin kuramlar geliştiren çalışmalar yapılmış olmasına karşın, entegrasyonun ne olduğu hakkında tam bir görüş birliği mevcut değildir. Bütünleşme teriminin bir süreç mi, bir durum mu yoksa her ikisi birden mi olduğu konusunda bilim adamları arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır bütünleşmeyi bir durum olarak görenler arasında en kapsamlı tanımı Amitai Etzioni gerçekleştirmiştir. Ona göre bütünleşme, farklı devletlerden oluşan bir kurumun, zorlama

araçlarını kullanma yetkisini ele geçirmesi, karar verme mekanizmasına sahip olması ve bu devletlerin vatandaşları için siyasi bir kimlik oluşturabilmesi durumudur. (Etzioni,2007:27)

Bütünleşmeyi bir duruma yol açan bir süreç olarak değerlendiren teorisyenler arasında da Ernst Haas dikkati çekmektedir. Haas'a göre bütünleşme, farklı ulusal ortamlara sahip politik aktörlerin bağlılıklarını, beklentilerini ve politik eylemlerini, kurumları üye devletler üzerinde yetkiye sahip yeni bir merkeze kaydırmaları için ikna edilmeleri sürecidir.(Hass,1958:16)

Sonuçta, 'bütünleşme' terimi, farklı ulusal birimlerin siyasi birleşmelerine yönelik bir süreç ya da bu birleşmenin bir ürünü olarak görülmektedir.(Couloumbus,1986:306)

Ancak yukarıdaki tanımlamalar daha çok siyasi bütünleşmeye ilişkin tanımlamalardır. Oysaki bütünleşme siyasi olduğu gibi, ekonomik ve sosyal boyutlu da olabilmektedir. Bundan dolayı bazı teorisyenler, bütünleşmeyi, aktörler arasında birleşmenin özel ölçümlerle anlaşılabilir herhangi bir düzeyi olarak tanımlamışlardır Ekonomik bütünleşme siyasi eğilimlere dayanabilir ve siyasi sonuçlara yol açabilir. Eğer özel bir alandaki (mesela kömür ve çelik gibi) ya da ekonominin tümündeki bütünleşme, merkezi karar almanın alanını genişletiyorsa bu siyasi işbirliğinin de gelişmesini sağlar. Özellikle üst düzeydeki ekonomik bütünleşmeler, siyasal bütünleşme desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

1.8.1. Sosyal Bütünleşme

Bu bütünleşme, karşılıklı bağımlılığın bilincinde olmanın ya da karşılıklı sorumluluğu kabullenmenin zorunlu olmadığı kişisel iletişim ya da mübadeleleri içermektedir. Bu tür iletişim ya da mübadelelere posta, telefon görüşmeleri, turizm, ticaret, öğrenci değişimleri örnek olarak gösterilebilir.(DEUTSCH,1964:97) Sosyal bütünleşmeyi halk kitlelerinin bütünleşmesi ve elit kesimin bütünleşmesi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Özel grup ve elitlerin aralarındaki iletişimi anlayabilmek için o bölgedeki ve o bölge dışındaki

üniversitelerde okuyan öğrenci sayısı ya da seyahatin en pahalı biçimi olan uçak yolculuklarının o bölge içinde ve o bölge dışına olan sefer sayıları karşılaştırılabilir.

1.8.2. Siyasal Bütünleşme

Bütünleşme türleri içinde siyasal bütünleşme, tatmin edici bir tanıma ulaşmada en zor ve en muğlâk olanıdır. Siyasal bütünleşme, aynı siyasal varlık içindeki bireylerin oluşturduğu topluluk ilişkisidir. Bu da gruba ortak bir bilinç ve kimlik duygusu veren çeşitli bağlarla bireylerin bir araya gelmesi demektir. Siyasal bütünleşmenin temelinde, karşılıklı çıkarları sağlama amacını güden kolektif bir eylem yatmaktadır. (JACOB,2004:5)

Karl W. Deutsch'a göre, belli bir toprak üzerinde bir grup insanın uzun bir süre için barışçıl düzeni sağlayacak gerekli topluluk ve kurumlar üzerine ortak bir kanıya varmalarına yol açan süreç, siyasal bütünleşmedir. (DEUTSCH, 2001:510.) Leon Lindberg ise bu tür bütünleşmeyi, ortak katılımın ve düzenli karar almanın söz konusu olduğu, çeşitli toplumsal grupların oluşturduğu kolektif karar verme sistemine sahip bir uluslararası sistemi oluşturma amacının parçası olarak görmektedir. (ARI,2002:406) Kurumsal bütünleşmenin öğeleri, kararların ulus-üstü düzeyde alınmışlık derecesi ve bunların yetki alanları gibi göstergelerdir. Bu tarz bütünleşmenin, bütünleştirilme mekanizmasının ortak karar sistematüğini geliştirme yönlüdür. Kendi içinde bürokratik ve adli olmak üzere ikiye ayrılan kurumsal bütünleşmede, ortak kurumsal yapı, bütünleşmenin kaçınılmaz kural koyma ve uygulama prosedürlerini kolaylaştırıcı etkiye sahiptir. Yönetimsel bütünleşmede ilgi konusu, kurumlar ve karar almada kullanılacak metotlardan ziyade, iç ve dış politika kararlarını almada etkin olacak ülkeler grubunun kapsamı ve ülkelerin etkinlik derecesi ile ilgilidir. Lindberg bunu siyasi işbölümü olarak adlandırmıştır.

Örneğin Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde görüldüğü üzere, zayıf kurumlara karşın güvene dayalı müzakereler siyasal bütünleşmenin önemli bir aracı olabilmektedir. Yönetimsel bütünleşme, katılımlı hükümet modelinin kapsamlı tasarruflarına geçişi

amaçlamaktadır. Davranışsal bütünleşme, ekonomik ve siyasal elit ile kamu kesiminin bütünleşmeyi desteklemeleri esasına dayanmaktadır. Siyasal işbirliğinin bir amacı da ortak kimlik duygusunu geliştirmektir. Bu anlamda bireylerin ortak bir kimlik altında birleşmeleri davranışsal bütünleşmenin amacını oluşturmuştur.

Kamuoyunun davranışsal desteği, kurumsal ve yönetsel bütünleşmenin gelişimini etkileyecektir.

1.9. BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞME

Bölgesel bütünleşme veya başka bir deyişle bölgelik tanımlı güç bir kavramdır. Çünkü sadece coğrafi yakınlığı değil, aynı zamanda, kültürel, ekonomik ve politik uyumu veya benzerliği de kapsayan bir oluşumdur (Savaş, 2004:181). Ancak konumuz gereği biz sadece coğrafi yakınlığı öne çıkaracağız. Coğrafi yakınlığın, dolaylı şekilde kültürel, ekonomik ve politik benzerliği de yansıttığı kabul edilir.

Bugün hem küreselleşme hem de bölgesel bütünleşme artmaya devam ediyor. Bu iki oluşum arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Küreselleşme bazı yönlerden bölgesel bütünleşmeyi sınırlamaktadır. Küresel bağlılık arttıkça finansal krizler, ticaret savaşları ve çevresel sorunlar gibi pek çok sorun, ancak çok taraflı işbirliği ile çözümlenebilir. IMF, WB, GATT/WTO gibi uluslararası kuruluşlar sorunlarla daha başarılı biçimde uğraşabilirler (Savaş, 2004:181). Öte yandan küreselleşme sadece ülkeler arasında değil bölgeler arasındaki ilişkilerin de artmasına neden olduğu için hem ulusal hem de bölgesel bağların aşınmasına yol açar.

Küreselleşme ve bölgesel bütünleşme arasındaki bu ilişkinin, bazı koşullarda tersi de geçerlidir. Yani küreselleşme bazen de bölgesel bütünleşmeyi teşvik eder. Uluslararası kuruluşların üye sayısı arttıkça, her üyenin kendi sorunlarını bu kuruluşların gündemine getirmesi ve karar mekanizmasının da söz sahibi olması güçleşir. Bu durumdaki ülkeler, ortak

sorunlarının çözümü için bölgesel bütünleşmeye yönelmek zorunda kalır. Örneğin 1950–1960 döneminde bazı Gelişmekte Olan Ülkeler, ithalat ikamesi politikasından, ihracatı teşvik politikasına döndükleri zaman, ürünlerine pazar bulmak ümidiyle bölgesel bütünleşmeye gitmeye başlamıştı. (Savaş, 2004:181)

Coşkun'un tanımlamasına göre, bölgesel birleşmeler temel de başta ekonomik, sosyal, askeri, politik nitelikler taşıyabilir. Bölgeselleşme “belli ortak paydalar üzerine inşa edilmiş, birden çok ülkenin katılımıyla oluşmuş, sosyal, ekonomik, siyasi sonuçlar elde etmeyi amaçlayan yapılar” olarak tanımlanmaktadır. (Coşkun,2005:5)Bölgesel bütünleşmeye taraf olan ülkeler, yaptıkları mal veya sektörel anlaşmalarla bütünleşme sürecini kolaylaştırabilirler. Bu anlaşmalarla ortak üretim imkânı tanınan mallar üretilebilir. Gür'ün ifadesiyle “Bölgesel yaklaşım belli sayıda ülkenin ekonomik birleşmeler aracılığıyla kendi aralarında serbest ticareti oluşturmayı, dış dünyaya karşı ise ticari kısıtlamaların devamını amaçlar.”(Gür, 1998:3)

Bütünleşmeye üye olan ülkeler, birbirlerine uyguladıkları kısıtlamaları azalttıkları ölçüde, iç piyasadaki yüksek fiyatlı malları, diğer ülkelere ithal ederek daha ucuz mallarla ikame edebilirler. Böylece iç piyasa mallarını da ihracata yönelik işlevselleştirebilirler. Yapılan anlaşmalar öncesinde ülkeler arasındaki bütünleşme ne kadar az, buna karşılık birbirlerine uyguladıkları ticari engeller ne kadar çok ise anlaşmanın ticareti arttırıcı etkisi o denli büyük olacaktır. Üye ülkeler, uzun dönemde pazarların daha da genişlemesiyle rekabet gücünü daha da arttırabileceklerdir. Bütünleşme sonrasında, bir firma bazında veya sanayi dalında meydana gelen yapısal değişikliklerle beraber ölçek ekonomileri de ortaya çıkacaktır. “Firma ve sektör düzeyindeki birleşmeler mikro düzeyde incelenen yatay ve dikey bütünleşmelerdir.” (Hepaktan, 1992:3)

Bütünleşme sürecine geçiş dönemlerinde üye ülkeler, üçüncü ülkelere karşı bazı politikalar izleyerek korumacılık yapabilirler. Bütünleşme sonucu gümrük vergilerinin

azalması, vergi gelirlerinin de azalmasına yol açar. Bu kaynaklardan sağlanan vergilerin azalması, üyelerin üçüncü ülkelere uygulayacakları gelir politikalarının koşullarını zorlaştıracaktır.

Bal'a göre ekonomik bütünleşmelerle "Bir taraftan pazarı meydana getiren ülkeler arasında üretim faktörlerinin hareketliliklerini sağlayan tedbirler alınırken, diğer taraftan da para ve maliye politikaları da birbirlerine yaklaştırılır." (Bal, 1993:8) Tabi bu durumda bloğun dışında kalan ülkeler blok içindeki ülkelerle ticaret yapmak zorunda kalacak ve böylelikle üye ülkelere sermaye akışı sağlanacaktır. Bütünleşme dışındaki ülkeler azalan ihracatlarını arttırmak ve geniş pazar niteliği taşıyan bütünleşme bölgesinde kendi üretimlerini gerçekleştirebilmek için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelirler. Böylece sermaye transferi birlik üyelerinin lehine avantaj sağlar ve üye ülkeler arasındaki sermaye akışı da hızlanır. Ekonomik birleşme öncesinde blok dışında kalan ülkelere giden sermaye birleşme sonrasında pazarın da genişlemesiyle birlik içine yönelecektir.

Blok dışında kalan ülkeler, üye ülkeler arasındaki ticaretin dinamik etkilerinden faydalar sağlayabilirler. Ekonomik birleşme, blok içinde ekonomik büyümeyi hızlandırır, kaynakların daha etkin kullanılmasını ve talep artışının uyardığı ölçüde, pazarın genişlemesine neden olur. Blok dışında kalan ülkeler genişleyen pazarlara girebildikleri takdirde bu birleşmeden yarar sağlayabilirler. Bu da diğer ülkelere, birlik ülkelerine olduğu gibi ölçek ekonomilerinden faydalanma olanağını sağlar. "Kalkınma ve sanayileşme makul büyüklükte bir pazarı gerektirir ve büyük pazarın avantajlarından mahrum olan bir ekonominin etkin üretim yapısına kavuşması mümkün değildir."(Ertürk, 2006:24) Gümrük birliklerinin oluşturulmasıyla blok dışında kalan ülkeler, pazar şartları hakkında daha ayrıntılı ve geniş bilgiye sahip olurlar. "Üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanacağı için, bilinmesi ve yapılması gereken işlemler daha basitleştirilmiş olur."(Tıgılı,1996:6)

Ekonomik bütünleşme sonrasında ticaretin ne kadarının bölge içine ve ne oranda döneceği, üye ülkelerin büyüklüğüne ve kendini yeterliliğine bağlıdır. Ekonomik birleşme yeterince geniş değil ve bazı hammaddeler veya girdilerde dışa bağımlılık devam ediyor ise, ticaret yön değiştirmez. Ticaret yön değiştirse bile belli bir zaman sonra, blok içindeki ülkelerin birbirleri ile olan ticaretinin gelişmesi verimliliğin artmasına yol açar ve blok dışındaki ülkelerin mallarına talep artabilir. Nihayetinde birlik içindeki ülkeler arasında ticaret artacağından, birlik dışındaki ülkelerin lehine olmayan bazı gelişmeler olabilir. Kızılaslan'a göre Gümrük Birliği gibi bir birliğe dâhil olan "üye ülkeler arasında mal ve hizmetler için ortak bir politika yaratılması hedeflenerek, bu alanda tüm gümrük duvarları ve kotalar kaldırılabilir ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük politikası oluşturulabilir." (Kızılaslan, 1996:48) Birlik dâhilinde olmayan ülkelere uygulanan gümrük vergileri değişmese bile, birlik dâhilindeki ülkelerin birbirleri arasındaki gümrük vergilerinin kaldırılması dışarıda kalan ülkeleri etkileyebilir. Entegrasyon içindeki pazarda kurulmuş olan yabancı ortaklıklar da, mahallî bir statü kazanır ve avantajlarından faydalanırlar.

Bütünleşmenin üye ülkelere ve üye ülkelerin refahına etkisi bu ülkelerin ekonomilerinin yapısıyla ilgilidir. Bu da bütünleşmeye dâhil olan ülkelerin ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı olup olmadığına bakılır.

1.10. ÜLKELERİN BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞMEYE YÖNELME NEDENLERİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı ithal ikamesi ağırlıklı sanayi programı başarılı olmuştur. Bu sanayi programı tüketim mallarına dönük bir programdı. Ancak ara ve yatırım mallarına dönük uygulanan politikalar ise döviz darboğazına

girildiği için başarılı olmamıştır. Bu yüzden 1960'ların ikinci yarısında ihracata dönük sanayileşme politikaları önem kazanmıştır.

1970'li yıllarda ise gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki dengesizlik giderek açılmış ve dünyada daha adil bir düzenin kurulmasına yönelik “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen”(Tusiad, 1993:31) görüşleri ortaya atılmıştır. Bu düzen görüşü, gelişmekte olan ülkelerin birbirleriyle olan ekonomik gelişme, ekonomik kalkınma ve yapısal dönüşümünün temel ilkelerini oluşturmaktaydı.

Gelişmekte olan ülkeler açısından yarattığı dinamik etkiler nedeniyle sanayileşme yok sayılamaz bir unsurdur. Bunun dâhilinde de ya ithal ikamesine dayalı içe dönük sanayileşme ve korumacılık ya da ihracata dayalı dışa dönük sanayileşme ve serbest ticaret düşüncesi yer almaktadır. Bu iki düşüncenin, birbirlerinden farklı olmalarına rağmen, değişik birçok nedenden dolayı ekonomik bütünleşmeye faydalı olduğu şüphesizdir. Bunun nedeni ekonomik uluslararası bütünleşmeye iki politikanın da uygun düşmesidir. Çünkü uluslararası bütünleşme hem üye ülkelerin birbirleriyle serbest ticaret olanaklarına kavuşmasını, hem de üye olmayan diğer ülkelere karşı ortak korumacı önlemler alınmasını sağlamaktadır.

1-“Genişletilmiş piyasa; hammadde, emek, sermaye gibi üretim faktörlerinin arzını arttırarak, sanayilerin kurulması için ülke piyasasına oranla daha iyi ortam sağladığından, ülkeleri ekonomik bütünleşmeye iten nedenlerden bir tanesidir.” (Hepaktan,1996:26)Firmalar piyasaların genişlemesiyle araştırma – geliştirme faaliyetlerine önem verirler. Buna bağlı olarak teknolojik kapasite gelişir ve bu gelişme ölçek büyümelerine yardımcı olur. Birim maliyetleri azaltıldığından ölçek ekonomilerine imkân sağlar. Büyüyen piyasa ekonominin etkinliğini, kaynakların etkin kullanımını ve büyüme hızını arttıracaktır.

2-“İçsel ve dışsal ekonomiler, eksik kapasite ile çalışan sanayinin, tam kapasite ile çalışması ortamını yaratır ve üretim ölçeğinin artışı zorunlu kılar.” (Hepaktan,1996:28) Sanayiler arası ilişkilerde dışsal ekonomilerden fayda sağlanması optimum ölçeğin altında

bulunan sanayilerin büyümesine, maliyetlerinin düşmesine, firmaların karlılıklarını arttırmalarına olanak sağlar. Optimum ölçeğin altındaki sanayilerde içsel ekonomilerin ortaya çıktığı görülmektedir.

3-Ekonomik bütünleşmeler sayesinde oluşturulan ortak pazarda üretim faktörleri serbestçe hareket edebilecek, daha sonraki zaman zarfında ise üye ülkeler arasında bu serbestlik söz konusu olabilecektir. Ülke ekonomisinden herhangi bir bütünleşmeye dâhil olduğunda üretim faktörlerinin dağılımı da bütünleşme içinde bir değişime uğrayacaktır.

4-Üye ülkelerin ekonomik bütünleşmeler neticesinde birbirleriyle olan rekabet düzeyleri artacak ve bunun sonucunda da verimlilikleri artacaktır. Küçük bir piyasadan büyük bir piyasaya geçerken üretimi ve tüketimi sınırlayan faktörlerin azaldığı bilinmektedir. Genişlemiş piyasalarda sınırlayıcı etkenlerin az olması firmaların daha etkin bir biçimde çalışmasına olanak tanıyacaktır. Böylece ülke piyasalarında ulaşamadıkları optimum ölçeğe, bütünleşme sayesinde genişleyen piyasalarla ulaşacaklardır.

5-“Uluslararası anlaşmalardan doğan zorunlulukları da ekonomik bütünleşmeyi teşvik edici unsurlar olarak ifade etmek mümkündür.”(Taştekil, 1993:25)Yeni tercihli bölgelerin ortaya çıkmasını engelleyen ve ekonomik birleşmeler oluşturmaya olanak sağlayan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) buna örnek olarak gösterilebilir.

Ekonomik güç ve potansiyele sahip bir ülke olarak aynı zamanda askeri ve siyasi dostluklara, yakınlaşmalara ve işbirliğine de ihtiyaç vardır. Ülke menfaati için sadece ekonomik güç yeterli olmayabilir. Askeri gücün yanında bölgede belli bir siyasi güç elde etmek gerekir.

Ülkeleri bütünleşmeye teşvik eden faktörlere gelince “Ülkelerin birbirlerine olan coğrafi yakınlığı ekonomik bütünleşmenin oluşumunda önemli bir faktör teşkil etmektedir.”(Hepaktan,1996:31) Birbirlerine uzak olan ülkeler arasında yapılan ticarete ulaşımın zaman

alması ve taşıma giderlerinin yüksek olması nedeniyle ülkeler bütünleşmeye yönelmektedirler.

Ülkelerin, ekonomik gelişme düzeylerinin birbirlerine yakın olması, ülkeleri bütünleşmeye teşvik etmektedir. Eğer ekonomik bütünleşmeler, gelişmişlik düzeyleri farklı ülkeler arasında kurulursa, üretim faktörlerinin gelişmiş ülkelerde toplanması ve azgelişmiş ülke sanayilerinin rekabet edememesi sonucu ekonomik bütünleşme, azgelişmiş ülkeler aleyhine bir sonuç yaratabilir. Üye ülkeler arasında tarihi, dini ve kültürel bağların bulunması ekonomik bütünleşmelerin kurulmasında etkili olabilmektedir.

1.11. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELERİN ETKİLERİ

1.11.1. Durağan Etkiler

Ekonomik yapı ve teknolojinin değişmediği varsayımında, üretim faktörlerinin yeniden dağılımından doğacak etkilerle ilgilidir. Ülkeler gümrük birliği özelliğinde bir ekonomik bütünleşmeye gittiklerinde, ekonomideki nispi fiyatlar değişecek ve bu durum üretim, tüketim ve ticaretin yapısı ile yönünü etkileyecektir. Birlik sonrası teknolojinin ve ekonomik yapının sabit kaldığı varsayımı altında, üretim faktörlerinin yeniden dağılımı dolayısıyla ortaya çıkan etkilere durağan etkiler denmektedir. Başka bir tanımlama ile faktör donanım, teknolojik seviye ile talep yapısı gibi parametrelerin sabit kaldığı varsayımı altında gümrük birliğinin birlik içinde kaynakların yeniden dağılımı sebebiyle ortaya çıkan etkilerdir. Durağan etkiler, ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı olarak iki şekilde ortaya çıkar.

1.11.1.1. Ticaret yaratıcı etki

Bütünleşme dâhilindeki ülkenin, ortaklık içindeki diğer bir ülkeden daha ucuza ithalat yapabilmesiyle ortaya çıkar. Gümrük birliklerinin üretim üzerindeki etkileri, belirli mallara

yönelen tüketici alımlarının, üçüncü ülkeler ve iç üreticilerden ortak üretici ülkelere kayması sonucu meydana gelmektedir. Birliğe ortak üye ülkeler arasındaki üretimin olumlu yönde gelişmesi ticaret yaratıcı etkiyle ortaya çıkar. Bu üretim etkisi, tüketimin yüksek maliyetli iç mallardan düşük maliyetli ortak ülke mallarına kayması sonucu oluşur. Ticaret yaratıcı etki, dolayısıyla üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, birlik içindeki daha verimli ülkenin üretiminin geçmesi dolayısıyla ortaya çıkar. Yani birlik içinde üyeler arasındaki ticaret hacminin genişlemesi ticaret yaratıcı etkiyi oluşturur. Bu etki birlik içinde karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir uzmanlaşmanın sonucudur. Ticaret yaratıcı etkinin büyüklüğü Gümrük birlikleri sonucunda birliğe katılan ülkelerin refah artışının da büyük olacağını göstermektedir.

1.11.1.2. Ticaret saptırıcı etki

Bütünleşme dışındaki ülkeden daha düşük maliyetle ithalat yapmak yerine, birlik üyesi bir ülkeden daha yüksek maliyetli ithalat yapma durumunda ortaya çıkar. Ticaret saptırıcı etki, Gümrük birliklerinin kurulmasıyla en verimli üreticinin birlik dışında kalması dolayısıyla birlik ülkelerinin bu ülkeden yapmakta oldukları ithalatın sona ermesi dolayısıyla ortaya çıkar. Birlik dışında kalan ülkelerle yapılan ticaret hacminin daralması ticaret saptırıcı etkiyi oluşturur.

1.11.1.2. Değişken Etkiler

Rekabetin artar(rekabet diğer taraftan kalkınma ve ileri teknoloji kullanımını teşvik eder.) Pazarın genişlemesi sonucu ortaya çıkan ölçek ekonomilerinden faydalanma imkânı doğar. Rekabet ve genişleyen pazarın yatırımcılar için cazip hale gelmesi sonucu yatırımların artması sağlanır. Dışsal ekonomilerin oluşması (genellikle kamu kesiminde, herhangi bir iktisadi birimin, üretim faaliyetleri sırasında, maliyeti içinde yer almayan ekonomik faaliyetin sonuçlarından yararlanmasıdır.) Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sonucu kaynak etkinliği

sağlanır(Bütünleşme içinde emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin serbestçe dolaşması, ekonomide kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlar). Döviz tasarrufu yaratır.

1.12. BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TÜRLERİ

Seyidoğlu'nun İktisadi bütünleşme teorisi tanımı, bir grup ülkenin aralarındaki ticareti ve ekonomik ilişkileri serbestleştirici politikalar uygulamalarını konu edinmektedir. İktisadi bütünleşmeler, siyasal bakımdan bağımsız ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirir. Ülkeler iktisadi bütünleşme akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve sonuçta toplumsal refah düzeyini artırmayı amaçlarlar. (Seyidoğlu, 2003:203)

Dünya ekonomisi özellikle içinde yaşadığımız son çeyrek yüzyıl içerisinde hızla "küreselleşme" sürecine girmiştir. Gelişmiş, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkeler arasında ekonomik ilişkiler ve işbirliği imkânları genişlemiştir. Ülkelerarası ticaretin önündeki engeller giderek azalmaya ve ortadan kalkmaya başlamış, uluslararası ticaret hacmi artmış, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere sermaye akımları genişlemiş, uluslararası finans piyasaları büyümüş, yeni piyasalar oluşmuş, yabancı doğrudan yatırımlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. İşte bu ilişkiler "küresel ekonomik bütünleşme" adı verilen bir olguyu gündeme getirmiştir. Küresel ekonomik bütünleşme, kısaca ülkeler arasında mal, emek ve sermaye hareketlerinin artması ve ülkelerin ekonomik işbirliği alanlarınının gelişmesi demektir. (Aktan,2000)

Tablo.1.1: Uluslararası İktisadi Birleşmeler

Bütünleşme Biçimi	Kısıtlamaların (Kota&Gümrük) Kaldırılması	Ortak Gümrük Sistemi	Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı	Ortak kurum ve Politikalar
Serbest Ticaret Bölgesi	Var	Yok	Yok	Yok
Gümrük Birliği	Var	Var	Yok	Yok
Ortak Pazar	Var	Var	Var	Yok
Ekonomik Birlik	Var	Var	Var	Var

(**Kaynak:** Ertürk E, 2002,Uluslararası İktisadi Birleşmeler. S:49, İstanbul, Alfa yayınları)

İktisadi bütünleşme, üretim artışına karşın, iç ulusal piyasaların yetersizliği sorununu yaşayan ülkelerin, bu gibi birlikler oluşturarak piyasa hacminin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler önce iç piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını yükseltmeye çalışırlar. (Seyidoğlu: 2003:203) Bu husus gelişmelerinin ilk aşamalarında ulusal pazarı kurmalarının ön koşuludur, söz konusu ülkeler daha ileri aşamalarda, iktisadi bütünleşmeler içinde yer alarak çeşitli ekonomik yararlar sağlamayı isteyebilirler.

1.12.1 Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Türleri

1.12.1.1 Tercihli Ticaret Anlaşmaları

İktisadi işbirlikleri arasında en dar kapsamlı olan örnektir. Burada, uygulamada anlaşan taraf ülkeler karşılıklı olarak birbirlerine uyguladıkları gümrük tarifelerini azaltır veya anlaşmalarına bağlı olarak kaldırır. Ülkeler arasında tek taraflı veya karşılıklı olarak belli mallar üzerindeki gümrük vergilerini indirmeyi ya da kısmen kaldırmayı amaçlayan tercihli ticaret anlaşmaları üyeler arasındaki diğer engelleri de azaltmayı öngörebilir. Bu anlamda İngiltere'nin öncülüğünde 1932 yılında kurulan ve bu ülke ile eski kolonileri arasında tercihli ticareti öngören 48 üyeli Britanya Uluslar Topluluğu, bu tür anlaşmalara bir örnektir.(Mastanabad,2008:9)

1.12.1.2 Serbest Ticaret Bölgeleri

Ertürk'ün tanımı ile serbest ticaret bölgesi, üyeleri arasında mal mübadelesine konan tarife ve kota gibi engelleri kaldırarak malların serbestçe dolaşımını sağlayan bir anlaşmaya dayanır. Serbest ticaret sahasının üyeleri, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde tamamen kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket edebilirler. (Ertürk, 1991:6). Entegrasyonun bu safhasında uyulması zorunlu tek bir dış tarife sistemi yoktur. Yani ülkeler, üçüncü ülkelerle ticaretlerinde tarife koymak ya da kaldırmak veyahut da değiştirmek hususunda bağımsız hareket edebilmektedirler. (Ertürk, 1991:7) Esasında üye ülkeler arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen kota sınırlamaları ve tarifeyi ortadan kaldırmaktadır. Fakat üye ülkelerin, birlik dışında kalan ülkelere karşı kendi özel gümrük tarifelerini ve ticaret rejimini uygulamasına izin vermektedir.

Bu manada serbest ticaret bölgesinde amaç, üye ülkeler arasında mal ve hizmetlere ilişkin ticareti serbestleştirerek ticaret hacmini genişletmek, bu yolla tüketici refahını artırmak ve kaynak dağılımını değiştirmek gibi yararlarıdır. Bu tür bütünleşmelerde üye ülkelerin ekonomik politikalarının ve kurumlarının uyumlaştırılması söz konusu değildir.

Ekonomik bütünleşmenin bir aşaması olarak serbest ticaret bölgesinin etkilerini şöyle sıralayabiliriz:

- Serbest ticarete iş bölümü ve uzmanlaşmadan faydalanmak suretiyle ekonomik kaynaklar daha verimli ve etkin bir şekilde kullanılır.
- Serbest ticaret yapmakla, geniş pazar imkânlarından ve ölçek ekonomilerinden yararlanmak mümkün olur.
- Uluslararası rekabet, üye ülkelerdeki firmaları daha etkin ve verimli çalışmaya, daha kaliteli ve ucuz mal ve hizmet sunmaya sevk eder.
- Serbest ticaret ve rekabet, teknolojik buluş ve yenilikleri teşvik eder ve üretim teknolojisinin yenilenmesini sağlar.

Korumacı dış ticaret politikası ise ticaretin serbestleştirilmesine, yeni gelişen üretim dallarını dayanaksız ve güçsüz bırakarak çöküşüne yol açabileceği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. EFTA ve NAFTA bütünleşmeleri serbest ticaret bölgeleri için verebileceğimiz örneklerin başında gelmektedir. (Vafai Mastanabad, 2008:11)

1.12.1.3 Gümrük Birlikleri

Ekonomik bütünleşmenin bu aşamasında birliği oluşturan üye ülkeler, kendi aralarında ticarete konan tüm engelleri kaldırdıkları gibi, üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygularlar.(Ertürk, 1991:8)

Günümüzde iktisadi bütünleşme hareketleri içinde en sık rastlananlar, gümrük birliği ile serbest ticaret bölgeleridir. Bunların her ikisinde de üye ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılması söz konusudur. Ancak gümrük birliklerinde dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanırken, serbest ticaret bölgelerinde her ülke kendi özel tarife uygulamasını sürdürmektedir.(Seyidoğlu, 2003:205) Dolayısıyla, her gümrük birliği aynı zamanda bir serbest ticaret bölgesidir. Ancak bunun tersi söylenemez. (Ünsal, 2005:410)

Gümrük birliği esasında ticareti serbestleştiren bir uygulamadır. Bu bağlamda birlik içindeki ölkeler ürettikleri malların, diğer üye ölkede daha düşük maliyette üretildiğinden malın o ölkeden alınılması durumu ortaya çıkar. Gümrük birliğinin, yurtiçi üretimin daha düşük maliyetli üye ölkede üretimiyle ikame edilmesine yol açmasına, "Ticaret Yaratıcı Etki" denir. (Mastanabad,2008:11)

Gümrük birliği, birliğe üye olmayan ölkelere karşı ortak gümrük tarifesi yoluyla koruma sağlayan bir organizasyondur. Bu bağlamda gümrük birliği, birlik öncesinde en düşük maliyetle üretim yapan birlik üyesi olmayan ölkelerden satın alınan malların, gümrük birliği sonrasında o malları daha yüksek maliyetle üreten üye ölkeden satın alınmasına yol açabilir. Gümrük birliğinin ticaretin en düşük maliyetle üretim yapan birlik üyesi olmayan bir ölkeden, daha yüksek maliyetle üretim yapan, ancak birlik üyesi olan bir ölkeye kaymasına yol açmasına, "Ticaret Saptırıcı Etki" denir. Gümrük birliğinin, ticaret yaratıcı etkisinin toplumsal refahı olumlu biçimde etkilemesinin nedeni, üye ölkeler arasındaki tarifelerin birlik sonrasında kaldırılmasıdır. Bunun sonucunda kaynak dağılımının değişmesi ve tüketici refahının artması beklenir. Buna karşılık gümrük birliğinin ticaret saptırıcı etkisinin toplumsal refahı olumsuz biçimde etkilemesinin nedeni, üye ölkelerin üye olmayan ölkelere karşı ortak bir tarife uygulamaları ve buna bağlı olarak da üretimin daha etkin, yani daha düşük birim maliyetle üreten ancak üye olmayan ölkeden daha az etkin olan üye ölkeye kaymasıdır. Sadece ticaret yaratan bir gümrük birliği, hem üretim hem tüketim üzerindeki etkileri itibariyle, küçük bir ölkede toplumsal refahı artırır. Buna karşılık hem ticaret yaratan hem ticaret saptıran bir gümrük birliğinin küçük bir ölkede toplumsal refahı nasıl etkileyeceği, hangi etkinin daha büyük olduğuna bağlıdır. Ticaret yaratıcı etkisi ticaret saptırıcı etkisinden daha büyük ise, gümrük birliği genel anlamda toplumsal refahı yine artırır. (Ünsal, 2005:425.434)

1.12.1.4 Ortak Pazar

Gümrük birliğinin doğal sonucu olarak birliğe üye ülkeler arasındaki emek, sermaye ve müteşebbis gibi üretim faktörlerinin birlik içinde serbestçe hareket edebilmeleri sağlanmış ise gümrük birliği için gerekli şartların varlığının devam etmesi durumunda üye ülkeler arasında bir ortak pazar kurulmuş demektir. (Güran, Aktürk, 1995: 12) Diğer bir tanımlama da ortak pazar, gümrük birliğinin bütün unsurlarına ek olarak emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlayan bir bütünleşme şeklidir. Gerek mal ve hizmet piyasalarında, gerekse üretim faktörlerinin değişime konu olduğu piyasalarda serbest dolaşımın sağlanması, ortak pazarı oluşturan üye ülkeler arasında faktör fiyatlarının eşitlenmesi ve kaynaklarının etkin dağılım ve kullanımına yol açar. (Yıldız, 1999:2)

Her ortak pazar, aynı zamanda bir gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesidir ancak bunun tersi geçerli değildir. Ortak Pazar uygulamasının en önemli örneği, 1957 yılında altı ülke, Belçika, Lüksemburg, Fransa, Hollanda, Batı Almanya ve İtalya olmak üzere altı ülke tarafından imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan ve daha sonra üye sayısı 27 ülkeye ulaşan Avrupa Birliği (AB) organizasyonudur. Aynı zamanda bir gümrük birliği olan Avrupa Topluluğu 1987’de kabul ettiği Tek Avrupa senedi doğrultusunda Ortak Pazar kurulmasını hedeflemiş ve 1992 yılına kadar malların yanı sıra, sermayenin, emeğin ve hizmetlerin serbest dolaşımını öngören düzenlemeleri yaparak bu hedefe de ulaşmıştır.(Ünsal, 2005:411)

1.12.1.5 Ekonomik Birlik

Ekonomik bütünleşme sürecinin son aşaması olan Ekonomik Birlik, ortak pazardan daha ileri bir bütünleşme hareketi olup ulusal politikaların da uyumunu gerektirir. Ülkeler para, maliye ve sosyo-ekonomik politikalarını bütünleştirerek ekonomik birlik meydana getirirler (Ertürk, 2006: 58). Ekonomik Birliğin içerdiği bir diğer unsur ise, Parasal Birliktir. Özellikle tek para sistemi, merkez bankası ve birleştirilmiş mali sistem ile ortak dış ticaret

politikalarının uyumlaştırılması, iktisadi birliğin temelini oluşturur (Uyar, 2007:5). Ekonomik birliğe örnek olarak Avrupa Birliği gösterilebilmektedir. Entegrasyon hareketleri beraberinde siyasi yakınlaşmaları da getirmektedir. Bugünkü bütünleşme türlerinin hiçbiri siyasi bir bütünlüğe henüz ulaşamamıştır. Ekonomik bütünleşmeler ortak bir geçmişe ve ortak ekonomik çıkarlara dayanmadığı sürece siyasi bütünlüğe ulaşmak gerçek anlamda mümkün olmamaktır (Ertürk, 2006: 59).

Serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği ve ortak pazar, esas olarak üyeleri arasındaki dış ticarete konan engelleri ortadan kaldırmayı hedeflerken, ekonomik birlik, ulus üstü ekonomik politikaların birlikte alındığı ve her üye ülkede aynen uygulandığı bir ekonomik bütünleşme türüdür. (Karluk, 2003:207)

Ekonomik birlik durumunda üyeler arasında serbest ticaret ve serbest faktör dolaşımının ötesinde bir işbirliği öngörülür. Örneğin vergi, para ve maliye politikaları ile sosyal politikaların ve enerjiden ulaştırmaya, bir dizi öteki ulusal politikaların uyumlaştırılmasını gerektirir. Böyle bir uyum, üyeler arasında tam bir bütünleşme sağlanması, diğer bir deyişle, üyelerin adeta tek bir birleşik ülke oluşturmalarına benzetilebilir (Seyidoğlu, 2003:213).

1.13. BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

1.13.1 Doğal Engeller

Gelişmekte olan ülkeler arasında kurulan veya kurulacak olan ekonomik bütünleşmeler bazı engellerden dolayı başarıya ulaşmamaktadır. Bu engeller hem tarihi hem coğrafi kaynaklı olabilir. Doğal engellerin az olması yerel sanayileri diğer ülkelerin güçlü rekabetine maruz bırakabilir. Rekabet baskısının artması, ülkelerin doğal engeller yerine yeni vergiler koyarak, bölgeler arası ticareti serbestleştirmeden uzaklaştırır. (Şengül, 2009:9)

Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde kullanılan farklı diller, hukuki, idari ve kültürel birçok engellere sebep olabilir. Ancak oluşturulan bütünleşme içindeki ülkeler yapılan ticaretle karşılıklı çıkar sağlıyorsa, kendi dillerini kullansalar bile yapılacak ticarete ortak bir zeminde mutabakata varacaklardır.

Diğer bir doğal engel de koloni geçmişi. Bu, sömürge devlet geçmişi olan ve sömürülen topraklar üzerinde baskıcı ticari ve politik bağlarla kurulan hükümetlerle açıklanabilir. Sömürge devletler, yeni kurulan devletler üzerinde tekel güçlerini koruyabilmiş ve ürettikleri ürünleri rekabette oldukları diğer ülkelerin fiyatlarından daha fazla fiyatlarla satabilmişlerdir. Bunu yaparken de ya belli bir yardım ile ya da öteki OECD ülkeleri için kurulmuş tarifersiz gümrük sınırlarını istismar ederek gerçekleştirmişlerdir. Bu şekil itibari ile kurulan monopollerin bölge içindeki ticareti ne kadar engellediğini ölçmek zordur. Bunun sebebi, ortak ülkelerden ve sömürge ülkelerinden alınan ürünlerin birbirleri yerine geçmesindeki sıkıntıların yaşanmasıdır. Ama zaman içinde sömürge ilişkilerinin önemlerini yitirmesi bu engeli ortadan kaldırmıştır.(Şengül,2009:11)

1.13.2 Politik Engeller

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bazıları halen milli kimliklerini bulma süreci içerisinde. “Temel kimlik krizini çözmeye çalışan ülkelerin hesaba kattıkları en önemli unsurlar, kan bağı ve din olarak karşımıza çıkmaktadır.”(Ertürk,2006:35) Bu ülkeler genellikle çok ırklı veya çok kabileli bir ulusal hükümet kurarak mevcut sorunlarını halletmeye çalışan Afrika ve Asya ülkeleridir. Bu ülkelerdeki milli benliklerini bulma arayışı, bölgesel birleşme ve bütünleşmelere karşı olmalarını gerektirebilir. Ulusal kimliklerin tekrar kazanılması amacıyla mal ve fikir akışını kontrol altına almak isteyen ülkeler sınırlara önem verirler. Bu hal içerisinde komşu ülkeler az bulunan iç ve dış kaynaklar için birbirleriyle rekabete girebilirler. Rekabetin artması her ülkenin kendi içinde milliyetçi fikirlerin ortaya çıkmasına ve sınır çatışmalarının yaşanmasına neden olabilir. Gelişmekte olan ülkelerin tarih

içinde yaşadıkları çekişmeler, kurulan ekonomik birlik içinde bile ülkelerin arasında politik sınırların konulmasını gerektirdiğine dikkat çekmektedir. (Şengül,2009:12)

Bir diğer politik engel de “ülkeler arasındaki görüş, yöntem ve çıkar ayrılıkları ile sosyal düzen ve siyasi rejim farklılıklarının birlikte hareket etmeyi güçleştiren etkisinin sebep olduğu olumsuzluklardır.”(Kızılaslan, 1996:56) Bazı ülkelerin bölgesel nitelikli oluşturduğu anlaşmalara karşı o ülkenin tarihi ve siyasi geçmişine dayalı kültürel bir direnç göstermesi kaçınılmaz olabilmektedir.

Bazı ekonomik konular ülkeler açısından vazgeçilmez bir önem ve içerik taşıyabilir. Bu da ülkeler arasında politik sorunların oluşmasına neden olabilir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik düzenleri reformlar ile oturtulmamış, tarihten süren gelen yapı kullanılarak ya da yeni kurulan bağımsız devletin politikacıları tarafından geçici düzenlemeler yapılarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Birleşme sırasında ortaya çıkan bu farklı iki sistem doğrultusunda ortak bir payda da buluşulmayacak ve yeni bir engel çıkacaktır.(Şengül,2009:13)

1.13.3 Ekonomik Engeller

Doğal ve politik engeller önemsenmeyecek nitelikte olabilirler. Fakat böyle olsa bile bölgesel birleşmenin gerçekleşmesi sağlanmayabilir. Her ne kadar etkili nitelikte olmasa bile bütünleşmenin geleceğini belirleyecek derecede olabilirler. Bunlar dışında ekonomik engeller de ortaya çıkabilir. Asgari gelir düzeyi bunlardan biridir. Geliri düşük olan ülkelerde statik ticaret ve dinamik üretim istenilen miktarda olmayacaktır. Çünkü gelişmiş sanayi hareketleri az olacaktır.

“Ekonomik bütünleşme hareketi öncesinde ülkeler arasında bir eşitsizlik söz konusu ise bu eşitsizlikler bütünleşme ile daha da artabilir.” (Gür, 1998:53)Üretim faktörlerinin belirli bölgelerde toplanmasına yol açan bir bütünleşme, birlik içinde kutuplaşmaya yol

açacaktır. “Ayrıca teknolojileri üst düzeyde gelişmemiş, dışa bağımlı bir üretim politikası izleyen ilksel madde ihracatçısı bu ülkelerin bölge içi uzmanlaşmaya karşı bir direnci de söz konusu olabileceği gibi, bölge dışı manipülasyonlara da açık durumdadırlar.” (Kızılaslan,1996:57)

Ülkelerin birbirlerinin arasındaki gelir düzeyi de başka bir engeldir. Birliğin ilk dönemlerinde birbirleriyle daha iyi çalışan ülkeler karşılıklı ekonomilerini güçlendirmeye çalışacak ve bu da birlik içinde kutuplaşmaya neden olacaktır. Sermaye de gelişmiş ülkelerde toplanacak ve işgücü diğer ülkelere göç edecektir. Geri kalmış ülkelerin ufak pazarlarının arz açıkları, kapasitesi fazla olan ilerlemiş ülkeler tarafından kapatılır. Böylece yeni yatırımlara ihtiyaç duyulmaz. Kaynağı fazla olan geri kalmış ülkeler ile sermayesi çok olan ileri ülkeler arasındaki ticaret dengelenmezse bölge içinde bazı sorunlar yaşanacak ve imalat sektöründe anlaşmazlıklar meydana gelecektir. Şayet bu ülkeler bir para birliğine de üye iseler döviz kuru ayarlaması yapmak zorunda kalacaklardır. Bu yapılmazsa ticaretteki dengesizlikler daha çok artacak ve ortaya çıkan sorunlar daha karmaşık hale gelecektir. Geri kalmış ülkelerin ithalat yapmasıyla hükümet giderleri artacak, artan ticari dengesizlikler içinden çıkılmaz bir hale gelecektir.

Bölgesel planlamaya farklı bakış açılarının getirilmesi başka bir engel daha doğurur. Bölgesel önemi artan sanayilere yatırım kararlarının hükümetler tarafından alınması, başka sanayi ve sanayi bölgelerine uygulanan maliyet ve kar analizlerinin farklı olmasına neden olacak ve bir fikir birliğine varılamayacaktır.

Bunlar dışında, ekonomik temelli politik kararlar birlik içinde sorun yaşanmasına neden olabilir. Teoride hükümetler halkın refahı için karar alırlar ve refah seviyesinin artmasını amaçlarlar. Fakat gerçekte iktidarlar ekonomi ile ilgili kararlar alırlarken kendi güçlerini güvence altına almayı da düşünebilirler. Seçim zamanlarında oy kaybının yaşanmaması için bu yönde kararlar alırlarken, aslında ülke refahını umursamadıkları ortaya

çıkmaktadır. Yani kamu ile ilgili kararlar alınırken kendi gelir düzeylerini düşünerek ve bu düşüncenin etkisi altında kalarak davrandıkları söylenebilir.

Politikacılar bölgesel birleşmeyi kendi çıkarları doğrultusunda inceleyebilirler. Bütünleşme sonucunda, kar payı yüksek görünüyor ancak politik güç ve gelir buna oranla büyük giderlere neden oluyorsa çıkarlar eksi yönde olacaktır.

Diğer öncülük ettiğimiz ekonomik bütünleşme olan KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) 'nin amacı, önemi ve faktörlerin oluşumu, başarısının veya başarısızlığının etkileri sıradaki bölümümüzde ifade edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

2.1 KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATININ

OLUŞTURULMA FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ZAMANININ ŞARTLARI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya genelinde bölgesel ekonomik bütünleşme oluşumları görülmeye ve ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıklarının da artmaya başlamıştır. Gün geçtikçe sınırları genişleyen ve her ülkeyi etkileyen sorunların, tek bir ülke tarafından çözülemeyeceği anlaşılmış, sonuçta ülkeler arasında dayanışma ve yakınlaşma artarak ekonomik birleşmeler ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Batı'da ABD ve Doğu'da ise SSCB güç merkezli iki dünya oluşmuş her alanda aralarında yoğun bir rekabet başlamıştır. Batı bloğunda kapitalist sistem, Doğu bloğunda ise sosyalist sistem bu rekabetin sistem boyutunu oluşturmuştur. Bu blok yapısının sona ermesini takiben ise "Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kuzey Anadolu kıyı şeridinde önemli iktisadi ilişkilerin merkezi olan, ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası çift kutuplu dünya düzenine iki bloğun ana sınırında bulunması özelliğiyle, işbirliğinden daha çok siyasi ve olası bir askeri çatışma merkezi haline gelen Karadeniz Bölgesi'nde bir işbirliği fikri"(Kızılaslan, 1996:83) meydana getirilmesi söz konusu olmuştur.

İş çevreleri, 1988'in ortalarından itibaren Türkiye'nin kendi ekonomik etki alanını oluşturması gerektiği konusunda açıklamalar yapmaya başlamışlardı. 1985'ten itibaren Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un başlattığı Glasnost ve Perestroyka politikaları, ilişkilerin

geliştirilmesi için koşulların gelişmesini sağlamıştır ama bu yaklaşım henüz Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki değişimler ortaya çıkmadan gündeme getirilmişti. Ancak 1989 sonunda Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen köklü değişiklikler, yeni ekonomik fırsatlar yaratmıştır. Gerçekten, bu dönemde gerek Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik durumu gerekse Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler iş çevrelerinde dikkatle izlenmektedir. Doğu Avrupa'daki gelişmeler ise bir başka açıdan daha, özellikle Türkiye'nin AT ile ilişkileri çerçevesinde ele alınmaktadır. Örneğin İKV Dergisi Mart 1990'dan itibaren tek tek Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik durumlarını inceleyen makaleler yayınlamaya başlamış, Odalar Birliği yayınlarında ise Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerle ilgili yazılar görülmüştür (Uzgel, 2004:296).

Türkiye'nin Balkanlar ve özellikle Karadeniz havzasındaki ülkelere açılımı, bir bakıma, 1980'lerin başında Ortadoğu'ya açılmaya benzeyen bir nitelik taşımaktadır. Gerçi iş çevreleri açıkça dile getirememektedirler, ancak alım gücünün daha düşük olduğu bu ülkeler, coğrafi yakınlık ve kalite farklılıkları nedeniyle daha ucuz olan Türk malları için cazip birer pazar haline gelmişlerdir. Kaldı ki, 1980'lerin ortalarından itibaren Türk inşaat sektörü Sovyet pazarına girmiş ve önemli projeleri gerçekleştirmeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda, Türk firmalarının gösterdikleri başarılar beraberinde daha büyük projeleri de getirmiştir. Özellikle Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik-toplumsal dönüşümün gerektirdiği altyapı değişikliği göz önüne alındığında inşaat ve müteahhitlik işlerinin ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir. İş çevreleri, 1980'lerin başında Ortadoğu'da edindikleri deneyimlerle bu alanda oldukça iyi bir konuma gelmişlerdir. 1991'de inşaat hizmetlerinde iş hacmi 600 milyon dolara ulaşmıştır(Elekdağ, 1991:33).

“Kapitalist sistem sorunlarını yeniden yapılanmalarla gidermiş, sosyalist sistem ise merkeziyetçi yönetim, kaynaklarının yanlış tarafa yönlendirilmesi ve sorunların sürekli ertelenmesi gibi nedenlerle iflas etmiştir.”(Engin,1993:36)

Bu yeniden yapılanmanın iki önemli değişim tarafından şekillendiği söylenebilir. “Bunlardan birincisi, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik alanda piyasa ekonomisini politik alanda çoğulcu demokrasiyi tercih etmeleri, diğeri ise gelişmiş ülkelerin bilgi toplumuna geçmeleriyle insan unsurunun ve özellikle nitelikli iş gücünün ön plana çıkmasıdır.”(TUSİAD,1993:113) Günümüzde giderek artan ekonomik ilişkiler ülkeler arasındaki ekonomik bağlılığı da artırmaktadır. Bu bağlılık içinde bir bölgede oluşan ekonomik değişimler başka bir bölgeleri de etkileyerek yeni ekonomik bütünleşme eğilimlerini hızlandırmaktadır.

Türkiye'nin Körfez Krizi sebebiyle Irak'la olan ticari ilişkilerinden realize ettiği kayıplar Türkiye'yi yeni bir ekonomik potansiyel alanı aramaya zorlamıştır.

Değişen dünya koşullarına ve düzenine, mutlak uyumun gerektiğini ve bunun da tek başına sağlanamayacağını anlayan, henüz liberalleşme ve piyasa ekonomisine yönelme sürecinde olan Doğu Avrupa ülkeleri ve Sovyetler Birliği, bölgenin ekonomik potansiyelinin değerlendirmelerinde diğer ülkelerle işbirliğinin kaçınılmaz olduğunu anlamışlardır.

“Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne bütünleşme için uzun yıllar çaba sarf etmesine karşın adeta birliğin dışında tutulmaya çalışılması Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında bölgesel işbirliği için ekonomik ve psikolojik etmenlerin oluşması sonucunu doğurmuştur.” (Buttanrı,2003:163)

Karadeniz Bölgesindeki ülkelerin birer güç dengesi ya da güç odağı olmak istemeleri büyük bir rekabeti de beraberinde getirmektedir. Bölge alternatif enerji kaynaklarıyla Orta Doğu'ya büyük bir rakiptir. Karadeniz çevresinde bulunan ülkeler ve bu ülkelerin komşularının enerji kaynaklarına olan ihtiyaçları, ulusal güvenlik politikalarının doğrultusundadır.

2.2.KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİğİ TEŞKİLATININ KURULUŞU VE AMACI

Eski çağlardan beri Karadeniz, çeşitli uygarlıkların beşiği olmuş, Asya ile Avrupa arasında değişik uyruklu, farklı mesleklere sahip ve değişik kültürlerden ve dinlerden gelen insanların birbirleriyle kaynaştığı konumunu muhafaza etmiştir. Ancak bu hiçbir zaman kolay bir süreç olmamış, barış ve huzur dönemlerini uzun çatışma ve savaşlar izlemiştir. Bu durumda bile, Karadeniz gelişmiş ticaret ilişkileri ve bağlantılarıyla tanınmıştır. Bölgedeki ülkeler arasında, barış köprüleri kurma çabaları eksik olmamıştır. Avrupa ve Asya'yı birleştiren meşhur İpek Yolu'ndan söz etmek bu konuda yeterlidir. İpek Yolu sayesinde iki kıtanın halkları arasında ilişki kurulması ve farklı kültürlerin yan yana yaşaması ve karşılıklı olarak zenginleşmesi şeklinde çok değerli bir deneyim kazanılmıştır. (KEİT Asmb.1992)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği fikri, 1980'li yılların sonunda Doğu Avrupa Ülkeleri ve Sovyetler Birliği'ndeki değişim sürecinin hızlandığı bir dönemde doğmuştur. Hammadde ve enerji kaynakları yönünden çok zengin olan eski Sovyetler Birliği'nde savunma ve uzay sanayi gibi alanlara yatırım yapılmış, buna karşılık başta tüketim malları olmak üzere insana yönelik yatırımlar ihmal edilmiştir. Türkiye ise eski Sovyetler Birliği'nin çok fazla ihtiyaç duyduğu ve Batı ülkelerinde pazarlamada güçlük çekebileceği gıda ve tüketim mallarına sahip bulunmaktadır. Sanayileşmede önemli bir aşama kaydeden ve yeni bir atılıma hazırlanan Türkiye yanı başındaki bu hammadde ve enerji kaynaklarına, eski Sovyetler Birliği ise gıda ve tüketim mallarına ihtiyaç duymaktadır. Bütün bu yeni koşullar Karadeniz Havzası'ndaki diğer ülkeler için de geçerlidir.

Değinilen tüm bu gelişmeler, Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve bölgesel bütünleşme girişimi için uygun bir ortam oluşturmuştur. KEİ fikri böyle bir ortamda ortaya atılmıştır.

SSCB'nin 1991 sonunda dağılması ile birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuş ve bu örgütün yeni bağımsız devletler ile Rusya arasında Sovyet dönemi ilişkilerinin devam edeceği uluslararası zemin olacağı düşünülmüştür. (Yalçınkaya,2000:289)

Bundan bir müddet sonra, zamanın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, 1980'lerin Başbakanı Turgut Özal'ın öncülüğü ile KEİ'nin kuruluş süreci başlamıştır. Boğaziçi Belgesi ile temeli atılan uluslararası örgütün kuruluş aşaması Yalta Deklarasyonu ile tamamlanmıştır. Yalta'da 5 Haziran 1998 tarihinde imzalanan KEİ Şartı ile kuruluş, BM nezdinde uluslararası örgüt haline gelmiştir (Sözleşme,1992:7).

KEİ, dünyada küreselleşme ve bölgesel düzeyde uluslararası bütünleşme yönünde, siyasal ve ekonomik alanda yeniden yapılanma sürecinin bir ürünüdür. Doğu Avrupa'da, ekonomik boyutta serbest piyasa ekonomisine ve siyasal boyutta çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin yarattığı ortamda, konumunu ve zamanlamasını bulan KEİ fikri, öncülüğünü Türkiye'nin yaptığı bir bölgesel ekonomik işbirliği girişimidir.(Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995: 1)

Başlangıçta KEİ'nin amacının Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında aşamalı olarak bir "serbest ticaret bölgesi" kurulması olduğu belirtilmiş, ancak daha sonra yapılan toplantılarda bu girişimin "ekonomik işbirliği" çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir girişim olarak nitelendirdiği gözlenmiştir.

KEİ'nin kuruluş aşamasındaki hazırlık çalışmalarında temel amaç olarak Katılan Devletlerin coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanılarak ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğini geliştirmeleri ve Karadeniz Bölgesi'nin bir barış, işbirliği ve refah bölgesi haline gelmesi öngörülmektedir. Bu temel amaç doğrultusunda, kısa dönemde bölge ülkeleriyle işbirliği için uygun ortam oluşturulması ve taraflar arasında mal ve hizmet ticaretinin arttırılması öngörülmüştür. Uzun dönemde ise amaç; bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkileri daha fazla geliştirebilmek için kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamaktır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için uzun dönemde, aşamalı olarak Katılan Devletler arasında bir serbest ticaret bölgesinin kurulması amaçlanmıştır. (KEİT Asmb.1992)

Üyeleri Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan ve Karadağ, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır. Gözlemci ülkeler ise [Almanya](#), [Amerika Birleşik Devletleri](#), [Avusturya](#), [Beyaz Rusya](#), [Çek Cumhuriyeti](#), [Fransa](#), [Hırvatistan](#), [İsrail](#), [İtalya](#), [Mısır](#), [Polonya](#), [Slovakya](#) ve Tunus'tur. Örgütün sınırları Şekil 2.1 de görülmektedir.

Şekil 2.1 ■ KEİ üye ülkeler ■ KEİ gözlemci ülkeler

Kaynak: <http://www.bsec-organization.org> , 25-06-1992 KEİT Asemblesi

2.3.KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI ORGANLARI

2.3.1 Zirve

Üye ülkelerin Devlet ya da Hükümet Başkanlarından oluşmaktadır.

2.3.2 Dışişleri Bakanları Toplantısı (DBT)

KEİ'nin en yüksek karar alma organı olup, altı ayda bir toplanmaktadır. KEİ'nin işleyişinden; alt organlarının kurulması çalışmalarının yönlendirilmesi ve kararların

değerlendirilmesinden, gözlemci statüsü tanınması ile ilgili kararların alınmasından, iç tüzüğün kabul ve değiştirilmesinden sorumludur. Aksine karar alınmadıkça oturumları kapalıdır. DBT Başkanı, dönem başkanlığını üstlenmiş olan ülkenin Dışişleri Bakanıdır. Dönem başkanlığı, ülke isimlerinin İngilizce alfabetik yazılma sırasına göre, altı ayda bir değişir. DBT öncesinde gerekli hazırlıkları yapmak üzere Yüksek Düzeyli Memurlar toplantısı yapılmaktadır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.3.3 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi (KEİPA)

26 Şubat 1993 tarihinde Bulgaristan ve Yunanistan dışındaki KEİ üyesi ülkelerin katılımıyla kurulmuştur. Daha sonra 1995 yılında Yunanistan, 1997 yılında Bulgaristan da KEİPA'ya tam üye olmuştur. KEİPA Ev sahibi Ülke Anlaşması 6 Haziran 2003'te onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Amaçları, KEİ üyesi ülkelerin devlet ya da hükümet başkanları ile Dışişleri Bakanları toplantılarında alınan kararların uygulanabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamak, KEİ'nin ülkü, hedef ve amaçlarını üye ülkelerin halklarına benimsetmek, parlamenter demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmak, uluslararası ve diğer kuruluşlarla KEİ ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek, şeklinde özetlenebilir. KEİPA'nın sekretarya hizmetlerini KEİPA Uluslararası Sekretaryası yürütmektedir. Merkezi İstanbul'dadır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.3.4 Karadeniz Ekonomik İşbirliği İş Konseyi (KEİK)

31 Ağustos 1993 tarihinde iş birliği konsey mekanizmasının oluşturulması kararlaştırılmıştır. KEİ'ye katılan devletlerin iş çevrelerini temsil etmektedir. KEİK ülkelerin ticari ve sınaî işbirliğini geliştirme amacına yönelik olarak çalışmaktadır. Yönetim Kurulunda her ülkeyi temsilen bir üye bulunmakta, konusuna göre çalışma grupları oluşturabilmekte ve Daimi Sekretaryası İstanbul'da bulunmaktadır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.3.5 KEİ Uluslararası Sekreteryası

10 Aralık 1992 tarihinde kurulmuştur. İstanbul İstinye’de Müşir Fuat Paşa Yalısı’nda faaliyetini sürdürmektedir. Başlıca görevleri arasında DBT için gündem taslaklarının hazırlanması, katılımcı devletler tarafından verilen belgelerin dağıtımı, KEİ toplantılarına idari destek sağlanması ve KEİ belgelerine ait arşiv hizmetlerinin yerine getirilmesi gibi konular bulunmaktadır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.3.6 KEİ Ticaret ve Kalkınma Bankası (KTKB)

Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankasının kurulmasına ilişkin onay ve ödemelerle ilgili gerekli şartlar tamamlanmış, Banka guvernörler kurulu oluşturulmuş ve merkezi Selanik’te olan banka, 1 Haziran 1999 tarihinde faaliyete geçmiştir. Bankanın kayıtlı sermayesi 1 Milyar SDR, taahhüt edilmiş sermayesi 300 Milyon SDR, ödenmiş sermayesi 100 Milyon SDR’dir. Türkiye, Rusya ve Yunanistan Banka sermayesinde %16,5'luk, Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna %13,5'luk, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Moldova %2'lik paya sahip bulunmaktadır. İleride ülkeler eşit paylara sahip olabilecektir. Sermayenin yarısı geçerli döviz, yarısı da ulusal paralar cinsinden ödenmektedir

KTKB, Haziran 2003’te Avrupa Komisyonu ile bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Böylece Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde olan ülkelere yönelik Avrupa Birliği kaynaklarıyla finanse edilen projelere kofinansman (eş finansman) sağlayabilecektir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.3.7 KEİ İstatistik Veri ve Ekonomik Bilgi Değişimi Eşgüdüm Merkezi

KEİ Dışişleri Bakanları'nın 10 Aralık 1992 tarihinde Antalya'da yapılan 1. Toplantısında onaylanan bir kararla kurulmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu aynı zamanda “KEİ İstatistik ve Ekonomik Bilgi Değişimi Koordinasyon Merkezi” olarak görev yapmaktadır. Lojistik ve mali desteği Türkiye İstatistik Kurumu tarafından karşılanmaktadır. Merkezin programı, üye

lkeler arasında istatistik veri toplama, istatistik veriler için ortak "veri tabanı" oluşturma, istatistik verilerin uyumlaştırılması için toplantılar ve eğitim programları düzenleme gibi faaliyetleri içermektedir. "Türkiye'nin KEİ lkeleri ile Yaptığı Dış Ticareti" ve "KEİ lkelerinin Sosyal ve Ekonomik Göstergeleri" ismiyle 2 periyodik yayın çıkarmaktadır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.3.8 Uluslararası Karadeniz Etütleri Merkezi

Karadeniz Ekonomik İşbirliği rgt'nün hedeflerini geliştirmek, yeni imkânları ve işbirliği alanlarını saptamak üzere Uluslararası Karadeniz Etütleri Merkezi Atina'da kurulmuştur. Merkez bir anlamda araştırma kuruluşu olarak görev yapmaktadır. Merkez, bir süre önce KEİ Daimi Sekretaryası ile işbirliği halinde "Gelecek İçin Ekonomik Gündem" başlıklı bir taslak belge hazırlamıştır. Belge, KEİ'nin karar organı olan Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından kabul edilmiştir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.4. BÖLGE ÜLKELERİNİN KONUMU VE KEİ

2.4.1. Ukrayna

Ukrayna Soğuk Savaş sonrası stratejik önemi en fazla artan lkelerden birisidir. Merkezi bir Doğu Avrupa lkesidir. Bulunduğu coğrafyanın Rusya ile Doğu Avrupa arasındaki bağlantıyı sağlaması veya tampon bölge olması Rus enerji nakil hatlarının Avrupa'ya aktarımında merkezi bir rol oynaması ve Rusya'nın bölgede Slav kültürü ve Ortodoks dinine bağlı etkisini kontrol etmesi özelliği Ukrayna'yı jeostratejik bir oyuncu yapmaktadır.(Alkan,2007:27) SSCB döneminden kalan güçlü bir sanayiye, akademisyen ve araştırmacı kadrolarına, iyi eğitilmiş işgücüne, verimli topraklara, zengin maden ve kömür yataklarına, yaklaşık 50 milyonluk nüfusa ve yüksek bir ekonomik potansiyele sahiptir. Ukrayna, lke topraklarının % 70'inin ekilebilir tarım arazisi olması sebebiyle, dünyada tarım alanında en yüksek üretim potansiyeline sahip lkelerden biridir. Dünyanın beşinci büyük demir cevheri üreticisi konumunda ve ayrıca en büyük ikinci magnezyum rezervlerine

sahiptir. Ukrayna bu özellikleriyle Karadeniz Bölgesi'nde ve Rusya-AB-ABD arasında oluşacak dengelerde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Enerji temini ülkenin önemli sorunlarının başında gelmektedir. Petrol ve doğalgaz ihtiyacını karşılamakta güçlük çekmesi ekonomisini etkilemektedir. Ukrayna enerji konusunda büyük ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Ukrayna içinde bulunan Rus nüfusu bu ülkeyi Rusya'ya bağımlı kılan bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 22'sini oluşturan Ruslar, ülkenin doğusunda yer alan sanayi bölgelerinde ve önemli büyük Şehirlerde yaşamaktadırlar. 2004 yılı seçimlerinde ortaya çıkan parçalanma korkusu Ukrayna'yı, her zaman terazinin diğer kefesine Rusya'yı koymayı zorunlu kılmaktadır.

2.4.2. Bulgaristan

Bulgaristan Balkanlarda mevcut ve muhtemel krizlerden uzak durmaktadır, Avrupa ile her düzeyde bütünleşmeyi hedeflerken, Rusya Federasyonu ile geçmişten gelen ekonomik ve sosyo-politik ilişkilerini istikrarlı bir düzeyde devam ettirmeye çalışmaktadır. Bulgaristan yaklaşık nüfusunun % 10'unu teşkil eden Türk unsuru nedeniyle Karadeniz'deki işbirliğine (KEİ) ilk başta Şüpheli yaklaşmış, Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarını kendisi için birinci öncelik olarak görmüştür. Ancak Bulgaristan günümüzde KEİ'nin gerçekleştirdiği birçok projede yer almış ve uygulanmasına destek vermiştir. Örneğin, KEİ bünyesinde gerçekleşen Trans Balkan Hattı iletişim projesinde İtalya, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Türkiye birbirine bağlanmıştır. AB üyesi olan Bulgaristan AB'nin Karadeniz'e açılan kapısı olarak da anılmaktadır. Bulgaristan KEİ'ye desteğini AB'ye alternatif olmaması, AB'yi tamamlayıcı bölgesel bir işbirliği olmasından dolayı desteğini sürdürmektedir.

2.4.3. Romanya

Romanya bir taraftan ülkesi içinde olan Macar azınlıklarla ilgili sorunları diğer taraftan Ukrayna ile olan Yılan Adası sorunu ve iki Slav devlet arasında kalma psikolojisinin kendisinde yarattığı bir güvensizlik nedeniyle bölge içinde Türkiye ile ilişkilerini

sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Avrupa ve Avrupa- Atlantik kurumlarını kendisi için birinci sırada bir emniyet faktörü olarak görmektedir. Romanya, ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikalarıyla paralel hareket etmekte olup, Karadeniz'de Rusya ile beraber ortak bir askeri platformda bulunmayı dış politika tercihi olarak benimsememektedir. Bu nedenle Romanya, Karadeniz'e kıyıdaş tüm ülkelerin taraf olduğu ancak ABD'nin içinde yer almadığı organizasyonlara karşı tavır almakta, Karadeniz'de mevcut güvenlik risklerini etmeye yönelik Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin ortak projelerine karşı çıkmaktadır.(Romanya, BLACKSEAFOR'un yeni tehditler kapsamında transformasyonuna karşı çıkmakta, BLACKSEA HARMONY Harekatı'nın sadece NATO ülkeleri arasında yapılan bir görev organizasyonu olmasını istemektedir.)

Romanya da bugün AB üyesi bir ülke olarak AB' nin Karadeniz'e açılan kapısı konumundadır. Romanya Karadeniz bölgesinde liderlik arzusu içerisindedir. Bunu 2006 Temmuz ayında devlet başkanları seviyesinde icra edilmesi planlanan "Karadeniz Forumu" nda başı çekmesi ile göstermiştir. Ancak bölgede başarılı bir kurumsal yapıya sahip olan KEİ'nin yerini, aynı bölgede oluşturulabilecek bir başka oluşumun alamayacağı söylenebilir. (Alkan,2007:72) Çünkü benzer alanlardaki işbirliğinin ayrı oluşumlar altında yapılmasının sonuç itibariyle ve pratikte verimli olamayacağı, olumlu sonuç doğurmayacağı düşünülmektedir. Karadeniz Bölgesi düşünüldüğünde Romanya'nın bu ısrarından vazgeçebileceği ve kendisi haricindeki diğer bölge devletlerinin desteklediği KEİ'ye gereken önemi vereceği söylenebilir.

2.4.4. Ermenistan

Güney Kafkas Dağları ile Karadeniz ve Hazar Denizi arasında kalan bölgede denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Ermenistan'ın SSCB sonrası dış politikasına bakıldığında iki değişmez unsur görülmektedir. Birincisi Türkiye'ye karşı Ermeni diasporası ile birlikte izlediği olumsuz politikası, diğeri ise 1988 de başlayan Azerbaycan ile aralarında Dağlık

Karabağ anlaşmazlığıdır. Ermenistan kendisini batıdan Türkiye, doğudan Azerbaycan tarafından kuşatılmış olarak görmektedir. Ermenistan'ın dış politikasında Batıya dönmesinin önündeki engel olarak Rus etkisinin varlığından söz edilebilir. Çünkü Ermenistan topraklarında Rus nüfusu çoğunluktadır ve ülke topraklarında Rus askeri birlikleri mevcuttur. Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile olan sorunları ekonomik gelişimine engel teşkil etmektedir. Son dönemde ise Ermenistan KEİ dönem başkanlığını yürütmüştür. 16 Nisan 2009 tarihinde ise Ermenistan, KEİ Dışişleri Bakanları Toplantısı 20. Konseyi'ne başarılı bir ev sahipliği yapmıştır. Ermenistan Karadeniz güvenliğinin sağlanmasında da, bölge ülkelerini ortak bir zeminde buluşturan KEİ'yi desteklemektedir.

2.4.5. Gürcistan

Gürcistan konumu itibariyle önemli bir geçiş coğrafyasında bulunmaktadır. Bu özelliği Gürcistan'ı SSCB döneminde en zengin ülkelerinden birisi yapmıştır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Gürcistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. ABD'den sonra Gürcistan'a en çok yardımda bulunan ülke Türkiye'dir.(Taşdemir,2002:223) Bağımsızlık sonrasında Türkiye- Gürcistan ilişkileri askeri işbirliğini de içine alacak şekilde gelişmiş, Gürcistan'ın ticaret ilişkilerinde Türkiye her zaman en öndeki sıralarda yer almıştır. Karadeniz güvenliğini sağlamada NATO gücünü değil Rusya'nın da katıldığı bölgesel güçleri desteklemelidir. Gürcistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerindeki olumlu politikalar, KEİ'ye destek istenmesinde uygun bir fırsat olabilir. Gürcistan bölge oluşumlarına katkı sağlamak istediğini her fırsatta dile getirmektedir. Aynı zamanda da NATO'ya üye olmak istemektedir.

2.4.6. Moldova

Karadeniz ile direk kıyısı olmayıp, nehir yoluyla bağlantısı vardır. Moldova başta enerji olmak üzere Rusya Federasyonu'na bağımlı durumdadır. Bu bağımlılık Moldova'nın dış politikasında Avrupa ile ilişkilerini geliştirmesine engel teşkil etmektedir. Avrupa ile coğrafi açıdan bütünleşmiş bir ülke olan Moldova'nın ihracatının sadece % 20'lik bir kısmı

AB ülkelerine yapılmaktadır. Ağır sanayinin büyük bir kısmının ayrılıkçı bölge Transdinyester’de olması ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Yakın geçmişte ise Moldova 2003’te Transdinyester sorununda Rusya’nın getirdiği çözümleri reddedince, Moskova ile ilişkileri bozulmuş ve yüzünü Batı’ya dönmüştür. Ayrıca, Moldova’nın Bağımsız Devletler Topluluğu’na alternatif niteliğindeki GUAM’a (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) girişi, Moskova’ya duyulan endişeler neticesinde gelişmiştir. Moldova son dönemde uluslararası politikada yapıcı ve dengeli bir yaklaşım izlemiştir. Türkiye ile ilişkilerinde de olumlu bir politika izlemektedir. KEİ kurucu üyelerinden olan Moldova, Karadeniz Bölgesi’ndeki sorunların çözüm yollarının araştırılıp, müzakere edilmesinde KEİ’nin uygun bir zemin olduğunu düşünmekte ve desteklemektedir.

2.4.7. Azerbaycan

Azerbaycan dış politikasında belirleyici unsur işgal altındaki Dağlık Karabağ sorunudur. Ermeni işgali altında olan bu topraklar ve Ermenistan’ın Rusya ve İran tarafından destekleniyor olması, Azerbaycan’ın Türkiye’ye ve Batı’ya yaklaşmasında ana etkindir. Bu kapsamda özellikle 11 Eylül sonrası ABD’nin terörle mücadelesine verdiği destek nedeniyle Azerbaycan ve ABD ilişkileri hızla gelişme göstermiştir. (Alkan,2007:78) Siyasi alanda başlayan ikili ilişkiler, ABD’nin 907 sayılı yasayı (ABD’nin Ermenistan ve Azerbaycan’a askeri yardım yapmasını yasaklamaktadır.) kaldırılmasıyla askeri alana da kaydırılmıştır. Azerbaycan’ın doğal gaz ve petrol rezervlerine sahip olması ve Gürcistan ile birlikte bu enerji kaynaklarının Batı’ya aktarılmasında alternatif hat oluşturması Azerbaycan’ı hem jeostratejik hem de jeoekonomik bir oyuncu yapmaktadır.

Azerbaycan 16 Nisan 2009 tarihinde KEİ dönem başkanlığını Ermenistan’dan devralmıştır. Azerbaycan Karadeniz Bölgesinde yaşanan sorunların KEİ oluşumu içerisinde görüşülmesinden yanadır. Azerbaycan KEİ’nin gelişmiş organizasyon yapısının farkındadır

ve bölgesel sorunlara müdahale konusunda KEİ'nin, bölge ülkeleri arasında diyalogu geliştirmeye en uygun zemin olduğunu bilmekte ve desteklemektedir.

2.5. NASIL BİR KEİ ?

2.5.1. KEİ'nin Gerçekleştirdiği Projeler

KEİ'nin günümüze kadar gerçekleştirdiği en önemli projeler ulaştırma ve iletişim sektörlerinde olmuştur. KEİ iletişim alanında üç projeyi hayata geçirmiştir; ITUR projesi ile Türkiye, Ukrayna ve Rusya denizaltından 3200 km'lik fiber optik kablo sistemi ile birbirine bağlanmıştır; KAFOS projesi Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Moldova'nın katılımı ile gerçekleşmiş olup İstanbul, Varna ve Kışinev arasında doğrudan bağlantı kurulmasını sağlamaktadır. Trans Balkan Hattı isimli 3ncü proje ile İtalya, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Türkiye birbirine bağlanmıştır.

Örgütün bir diğer önemli faaliyet alanı enerji sektörüdür. 1995'te ABD Merkezi Haber alma Örgütü'nün (CIA) yaptığı değerlendirmelere göre Hazar havzasında 200 milyar 61 varil civarındaki petrol ve doğal gaz bulunduğu söylenmekle birlikte, daha sonra bu miktarın 70 milyar varile kadar düşebileceği açıklamaları yapılmıştır. Yapılan çalışmalardan 2010'a gelindiğinde Hazar bölgesinde günde 3 milyon varillik üretim yapılabileceği anlaşılmaktadır. Enerji konuları KEİ üyesi ülkeler tarafından işbirliğine yönelik şekilde gözden geçirilmiş ve bölgeden sağlanacak enerjinin çevreye zarar vermeden etkin bir şekilde boru hatlarıyla Batıdaki tüketicilere pazarlanmasının bölgede kalıcı bir barışın tesisi yönünde önemli bir adım olduğundan yola çıkılarak projeler geliştirilmesi yönünde niyet bildirilmiştir.

2.5.2 KEİ Karadeniz Güvenlik İşbirliği'ne Doğru

Karadeniz Bölgesi bugün Doğu- Batı arasında hem güvenlik, hem enerji hem de ulaştırma koridoru durumundadır. KEİ bu imkânları Karadeniz ülkeleri arasında bir çatışma

konusu olmaktan çıkarıp uzlaşma hususu yapabilirse, bölgesel işbirliğini canlandırabileceği ve varlığını anlamlı kılabileceği düşünülmektedir.

Böylece KEİ, sadece ekonomik faaliyetlere değil, bölgesel istikrar ve refaha da katkı sunabilecek, önümüzdeki on yıllarda ekonomi ağırlıklı yapısını terk ederek daha geniş bir görev alanına sahip olabilecek ve adını “ Karadeniz Ekonomik İşbirliğinden”, “Karadeniz İşbirliği Teşkilatı”na dönüştürebilecektir. (Kanbolat,2007) KEİ'nin bu dönüşüm sürecinde, Avrupa'nın Kömür Çelik Topluluğundan Avrupa Birliği'ne geçişi, KEİ'nin kurumsal alt yapısının oluşturulmasında örnek alınabilir. Bu yapılanmanın AB'ye alternatif değil tamamlayıcı bir yapılanma olduğu unutulmamalıdır.

2.5.3. KEİ'nin Bölgesel Güvenliğe Etkisi

Karadeniz Bölgesi, Sovyetler Birliğinin dağılması, bölgesinde enerji koridoru ve stratejik öneme sahip olmasından dolayı, AB'nin Yeni Komşuluk Politikası ile birlikte ABD (NATO) için de önemli hale gelmiştir. 62 Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerle ticaretini arttıran Türkiye için önemi ise Azerbaycan petrolü başta olmak üzere, Hazar Denizi enerji kaynaklarının Batı pazarına taşınmasında bir geçiş koridoru olmasıdır. Karadeniz de işbirliği, Türkiye açısından da önemlidir. Nitekim Karadeniz de işbirliğini geliştirmek, Türkiye'nin jeopolitik önemine yeni bir boyut katacaktır ve bu işbirliği Türkiye öncülüğünde gerçekleşmiştir. (Koçer,2007:208)

1990'ların başlarında Türkiye'nin ortaya attığı bir fikirle, Karadenize kıyıdaş olan ülkeler arasında aşamalı olarak “serbest ticaret bölgesi” kurulması amaçlanmış daha sonra yapılan toplantılarda bu girişimin “ekonomik işbirliği” çerçevesinde değerlendirilmesine karar verilmiştir. 1992 yılında Türkiye'nin öncü girişimleri sonucu kurulmuş olan KEİ'nin, ekonomik işlevlerinden farklı boyutları da vardır. KEİ Örgütü yeniden yapılanıp etkin hale getirilmelidir.(Koçer,2007:209) Karadeniz Bölge ülkeleri arasında ekonomik işbirliğinin

geliştirilmesi ve ticaretin artırılması aynı paralellikte bölgesel güvenlik ve istikrarı da beraberinde getirecektir. Bir çok analizci bölge ülkeleri arasında (Azerbaycan- Dağlık Karabağ-Ermenistan, Gürcistan- Abhazya- Güney Osetya- Rusya , Moldova'da Dinyester) var olan dondurulmuş çatışmalardan dolayı KEİ'nin güvenlik örgütüne dönüşemeyeceğini savunmaktadırlar. Ancak tam tersi kendi aralarında çatışmalı olan devletlerde farklı uluslararası oluşumlara aynı çatı altında girebilmektedirler.

KEİ'nin faaliyetlerine baktığımızda, her ne kadar KEİ bölgesindeki devletlerde sürdürülebilir kalkınma için gerekli istikrarlı ekonomik ortamın yaratılmasıyla sınırlı görülse de, bölge ülkeleri arasında ekonomik iş birliği alanında başlayacak diyalogun, zamanla siyasi platforma yayılması ve bölge barışı ve güvenliğinin sağlanması olduğunu görmekteyiz. KEİ'nin kuruluş bildirgesinin çeşitli maddelerinde belirtildiği üzere, ekonomik iş birliği, bölgede barış ve güvenliğin tesis edilmesinin bir numaralı yolu olarak görülmektedir.

Bölgede, uluslararası alana paralel olarak, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç, terörizm gibi yeni sorun alanlarının ortaya çıkması ile, KEİ halihazırda son derece gelişmiş organizasyon yapısı ile bu sorunlara müdahale konusunda bölge ülkeleri arasındaki diyalogu geliştirmeye yönelmiştir. Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler BLACKSEAFOR, KUH ile bölgede teröre ve organize suçlara karşı mücadele konusunda da kararlılıklarını ortaya koymuşlardır. KEİ'nin ekonomik bir örgüt olarak ortaya çıkmış olmasına rağmen gelişmiş kurumsal yapısı ile bölgesindeki düşük yoğunluklu güvenlik sorunlarını çözümlerle sonuçlandıracağı beklenmektedir. KEİ şartının imzalanmasından hemen sonra yayınlanan Yalta Zirvesi Deklarasyonunda KEİ ülkeleri” ekonomik işbirliğinde sağlanan ilerlemenin bölge ülkelerinin yararına olacak şekilde istikrar ve güveni arttıracaklarını” belirterek, KEİ'nin bölgede istikrar ve güveni sağlama konusundaki rolüne atıf yapmaktadırlar. KEİ şartının 4.Maddesinde, işbirliği alanları içerisinde 1992'deki İstanbul Deklarasyonunda bulunmayan “ örgütlü suçlar ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçakçılığı, her türlü terör hareketi ve

yasadışı göçle mücadele” eklenmiştir. Bu çerçevede Nisan 2001’de benimsenen KEİ Ekonomik Ajandası KEİ ülkelerinin güvenlik kaygıları ile organize suçlara karşı mücadele arasında doğrudan bağlantı kurarak bir dönüm noktasını teşkil etmektedir.

Ajandanın 3ncü bölümünde “barışı koruma ve sorunların çözümü meselelerine girmeyen KEİ bölgesel bir ekonomik örgüt olarak güvenliğe katkısını ekonomik işbirliği yoluyla” yapmaktadır. Bununla birlikte KEİ’nin Avrupa güvenliği ve istikrarına bu şekilde katkısı büyük siyasi önem taşımaktadır.” diye belirtilmiştir.

2.5.4. KEİ’nin Etkinleşmemesinin Sebepleri ve KEİ’de Yapılması Gereken Değişiklikler

Varlığını sürdürmesine rağmen önemli bir gelişme gösterememiş olan KEİ’nin bu başarısızlığının sebeplerine baktığımızda;

- KEİ üyesi ülkelerin önceliklerini değiştirerek günümüzde en ileri entegrasyon olan AB ile ilişkilerinin olmasıdır. Bu ilişki KEİ’nin derinlemesine gelişmesini yavaşlatmıştır.

- KEİ’ye üye ülkelerle ekonomik bütünleşmenin sağlanamaması ve büyük bir pazarın oluşturulamaması,

- Türkiye’nin AB’den kaynaklanan KEİ’ye üye ülkelere uyguladığı Gümrük Birliği Anlaşması

- Pazar oluşumunda KEİ ülkeleri arasında bölgede etkinlik sağlanamaması, hukuki prosedürlerin yavaş işlemesi

- KEİ bölge ülkelerinin siyasi istikrara sahip olmamalarını görmekteyiz.

Temel sebep esasında; Üye ülkelerin örgütü kalıcı faktörlere dayalı aksiyoner nitelikli bir yapı olarak değil, konjonktürle ihtiyaçlara cevap verebilecek reaksiyoner bir yapı olarak görmeleridir. Üye ülkelerin;

- Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye üye olması,
- Türkiye'nin dış ekonomik ilişkisinde AB'yi merkeze alması Gümrük Birliği anlaşmasını imzalaması sonrasında aday statüsü kazanması,
- Rusya'nın G-8 çerçevesinde AB'nin lokomotif ülkeleri ile ayrı bir düzlemde ilişkiye girmesi,
- Türkiye'nin ECO ve KEİ arasında Rusya ve İran ile olan ilişkilerinde alternatif alanlara oynuyor gözükmesi de üye ülkelerin örgütü merkeze alan bir siyasi iradelerinin olmadığını göstermiştir.

KEİ'nin genişleme sürecinde örgütün başarısızlığına temel oluşturmuştur. KEİ öncelikle Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerden başlayarak kademeli bir genişleme stratejisi yerine Balkanlar ve Kafkaslardaki çevre ülkelerin de bünyeye alınması hem ortak bir siyasi irade oluşma sürecini baltalamıştır. Hem de zaten kendi içlerinde bunalımlı bir dönem yaşayan bu ülkelerin iç çelişkilerini örgüt yapısına taşımıştır.(Davutoğlu,2004:278) Bu çatı altında aralarında çatışma olan ülkeler karşılıklı temas imkânı bulmuşsa da bu temaslar diplomatik zemin yoklama safhasından işbirliği safhasına geçecek boyuta ulaşmamıştır. Türkiye açısından Yunanistan'ın örgüte üyeliği tamamen bir siyasi öngörüsüzlük olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca en önemlisi; Türkiye ve Rusya'nın ortak siyasi iradesi olmaksızın KEİ'nin reel bir canlılık kazanması mümkün gözükmemektedir.

AB ve NATO'nun Karadeniz'e doğru genişlemesi ve Rusya Federasyonu dışındaki Karadeniz ülkelerinin AB ve NATO'ya üyelik isteği KEİ'yi gölgede bırakmıştır diyebiliriz. *Yapılması gerekenler değişiklikler;* Tüm bu olumsuzluklara rağmen yeni bir oluşum sayılan KEİ, üye ülkelerin coğrafi yakınlıkları, ekonomilerinin birbirlerini tamamlamaları, kültürel bağları, kurumsallaşmış yapısı, aralarında çatışmalı olan ülkeleri aynı oluşum içerisinde Batı'nın girişimi olmadan toplayabilmiş olması ile başarılı bir bölgesel örgüt olabileceğini

göstermiştir. Türkiye KEİ bölgesindeki ortak coğrafyadan, tarihten en etkin şekilde işbirliği yönünde faydalanmalıdır. İşbirliğinde Türkiye tarafından ortak tarih ve kültür kardeşliği vurgusu yapılarak KEİ'ye etkinlik kazandırılmalıdır. KEİ rasyonel bir politikayla hem etkinliğini arttırmalı hem de şu ana kadar ki var olan vizyonunu değiştirmelidir. KEİ'nin etkin hale getirilmesi için adım olarak bölge ülkeleri arasında ticaret hacminin artırılması düşünülebilir. Öncelikle KEİ üyesi sorunlu devletler yönetimlerinde demokrasiye öncelik vermelidirler. Bu noktada Türkiye hükümet olarak yol gösterici, teşvik edici olmalıdır. Türkiye KEİ oluşumunda yapmış olduğu hatayı (Yunanistan'ın kabulü ve Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın Selanik'te kurulmuş olması) bir daha tekrar etmemeli genişleme sürecinde duygusal bir dış politika değil, Türkiye'nin çıkarlarını gözetmelidir. Üye ülkeler piyasa ekonomisine geçmelidir. KEİ'ye üye ülkeler arasında hukuki prosedürler olabildiğince en aza indirilmeli, çünkü serbest ticaretin sağlayacağı ekonomik işbirliği beraberinde KEİ bölgesi siyasi istikrarı ve güvenliği de beraberinde getirecektir. Günümüzde artık uluslar arası güvenlik anlayışı değişmiştir. Güvenliğin sağlanması yalnızca askeri güçle olamaz, askeri güç-ekonomik güç ile birleşmelidir. Çatışma alanlarına baktığımızda kazanan tarafın ekonomik yönden güçlü taraf olduğunu görürüz. KEİ bölgesinin yeniden yapılanmasında temel etkileyici faktör özel sektördür. Türkiye hükümet olarak imkânları doğrultusunda Karadeniz ülkelerine yatırımı teşvik etmeli ve kendisine ticari bağlılığını arttırarak bölgede etkin olabilir. Türkiye hükümet olarak ve Rusya'nın ortak siyasi iradesiyle KEİ'ye yeni düzenlemeler getirilmeli bölge ülkelerinin de KEİ konusunda desteği alınmalı. Türkiye, Karadeniz'de çıkan herhangi bir çatışma ya da sorunda, dış politikasını milli çıkarları göz ardı etmeden, duygusal tepkilerden uzak Rusya ile ikili ilişkileri bozmadan sürdürmeli ve yönlendirmelidir. Bugün dondurulmuş çatışma bölgelerindeki ülkelerde KEİ'de güvenlik konularının ele alınmasını istemektedirler. Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanı Lavrov'da güvenlik sorunlarının çözümünde KEİ'yi uygun bir zemin olarak değerlendirmiştir. Türkiye

kuruluşunda öncülük ettiği bu örgüte gereken önemi verdiğiğinde, uluslararası arenada ve AB’de vizyonunu da güçlendirmiş olacaktır.

2.6. TÜRKİYE’Yİ KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİNE YÖNELTEN NEDENLER

- Türkiye coğrafi olarak önemli bir konumda yer almaktadır. Asya, Avrupa ve Ortadoğu arasında köprü işlevi görmekte olan Türkiye devlet politikası olarak Batı Avrupa ile bütünleşmiştir. 1963 yılında Ankara Antlaşması ile AB’ ye ortak olan Türkiye, 1987’de tam üyelik için başvurmuş ama olumlu yanıt alamamıştır. Avrupa Birliği’ne tam üyelik konusunda KEİB girişimi, Türkiye’nin bölgedeki konumunu güçlendirmesini sağlayacaktır.

- “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı” (ECO) üyesi olan Türkiye bu teşkilat çerçevesinde yürütmüş olduğu tercihli bir ticaret sisteminin kurulması çalışmalarından olumlu sonuçlar alamamıştır.

- Türkiye’nin Irak ile olan ekonomik ilişkileri Körfez krizi nedeniyle önemli derecede kayba uğramıştır. Bunu düzeltmek adına Orta Doğu’nun yeniden yapılandırılması konusunda bölgedeki ülkelerle ekonomik işbirliği ve bütünleşme çalışmalarını başlatmak istemiş ama bir sonuç alamamıştır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

- 1980’li yıllarda küreselleşme sürecine giren dünya, bölgesel bütünleşmeleri de içine alan yeniden yapılanma dönemine adım atmıştır. Türkiye için fırsat yaratan bu yeniden yapılanma sürecine dâhil olan Doğu Avrupa ve özellikle Sovyetler Birliği’nde yaşanan gelişmeler bölgesel olduğu kadar tarihi ve kültürel yakınlığı ile de Türkiye’ye benzemektedir. Yani aynı coğrafi bölgede olmaları nedeniyle bazı özellikleri benzerlik göstermektedir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

- 1990’lı yılların başında Türkiye tarafından öne sürülen Karadeniz Ekonomik İşbirliği kurulması fikri Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasında iyi komşuluk

ilişkileri geliştirmek, bölgeler arasında geleneksel bağlar ve coğrafi yakınlıktan doğan elverişli bir ortamda ekonomik ilişkileri artırmak ve çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır.

Karadeniz’de ekonomik işbirliği oluşturma yolundaki ilk toplantı, 19 Aralık 1990’da Ankara’da Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Sovyetler Birliği’nin katılımı ile yapıldı (Uzgel, 2004:299). Ankara’da yapılan ilk yüksek seviyedeki toplantıda, işbirliğinin prensip ve hedefleri Türkiye tarafından ayrıntılı bir şekilde hazırlanan ilk Çerçeve Anlaşması Taslağı’nda ortaya konmuştur. Taslak anlaşma metninde, “Karadeniz’e sahil devletlerin ve bu havzada yerleşik ülkelerin aralarındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmek, ticareti arttırmak ve karşılıklı yatırımları yoğunlaştırmak amacıyla bir ekonomik işbirliği ve serbest ticaret bölgesi kurulması amacına ulaşmak için, üye ülkeler, belirli hazırlık ve geçiş işlemlerinden sonra, bölge sınırları içinde kişilerin, işgücünün ve malların serbest dolaşımı için kademeli şekilde önlemler alacaklar, gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tedricen azaltacaklardır.” (Bal,1993:29) ifadesi kullanılmıştır. Buradaki toplantıda KEİ’nin kurulması kararlaştırıldı. Toplantı sonucunda anlaşma taslağının yeniden Türkiye tarafından hazırlanması konusunda taraflar arasında mutabık kalınmıştır.

12- 13 Mart 1991 tarihleri arasında Bükreş’te uzmanlar düzeyinde yapılan toplantılarda Türkiye’nin hazırladığı metin tarafların tümüyle üzerinde anlaşıldığı bir taslak olmamıştır. Toplantının 23- 25 Nisan 1991 tarihleri arasında Sofya’da tekrar yapılmasına karar verilmiştir. Sofya’da düzenlenen toplantıda çerçeve niteliği taşıyan bu metin tekrar görüşülmüş ve bazı noktalar gizli kalmak şartıyla anlaşma sağlanmıştır. 11- 12 Temmuz 1991 tarihlerinde Moskova’da yapılan üst düzey toplantıda bir ana belge üzerinde anlaşma sağlanmış, bu belgenin Devlet Başkanları tarafından Türkiye’de imzalanması kararına varılmıştır.(Buttanrı,2003:166)

KEİ ana belgesi (Deklarasyonu) 2 Şubat 1992’de İstanbul’da yapılan geniş katılımlı bir toplantıyla Türkiye, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Azerbaycan,

Gürcistan ve Ermenistan arasında imzalandı. Toplantılarda çalışma metin ve taslaklarını genelde Türkiye hazırlıyor ve girişimin bu aşamasında da öncülüğü sürdürüyordu.(Elekdağ,1991:206) İş çevrelerinin de bu projeye desteği görülmektedir. Örneğin, Pet Holding Yönetim Kurulu Başkanı Güntekin Köksal, Türkiye’yi AT’ye kabul etmeyen Batılı ülkelerin bir süre sonra ipek halı döşeyerek davet edeceklerini söylemiştir.(İş Dünyasından KEİ’ye Tam Destek:1992)

2.7. KEİ’NİN ÖNEMLİ DİPLOMATİK TOPLANTILARI

2.7.1. Ankara Toplantısı

Karadeniz Bölgesi’ndeki Türkiye, Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Romanya arasındaki karşılıklı diplomatik temaslar sonucunda oluşturulması planlanan ekonomik işbirliğine ilişkin ilk toplantı 19 Aralık 1990 tarihinde Ankara’da düzenlenmiştir. Toplantıya Türkler tarafından hazırlanan, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı, vergi hükümleri, devlet alımları ihalelere katılma, hükümetler arası işbirliği, Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası gibi konuları içeren bir taslak sunularak başlanmıştır. Romanya, Sovyet Birliği ve Bulgaristan heyetleri işbirliği anlaşmasında gerekli gördükleri bazı konuları ifade etmişlerdir. Bunlar (Hepaktan,1996:41);

- Piyasa sistemine henüz geçmekte oldukları ve ülkelerin kalkınması için tüm işbirliğine hazır oldukları,
- İşbirliğinin enerji, ulaştırma ve çevre gibi konulardaki belirli projelerde yoğunlaşmasını ve böylece Karadeniz’deki mevcut potansiyeli değerlendirmenin gereğini,
- Basit ve genel faaliyetlerden adım adım daha komplike faaliyetlere gidilmesi hususunda temel ilkelerin belirlendiği 2–3 sayfadan uzun olmayan çok daha basit ve genel bir belge hazırlanmasında yarar olduğu,

- Söz konusu belgede, KEİ'nin AGİK sürecinin bir parçası ve Avrupa bütünleşmesini kolaylaştırıcı görüldüğünün vurgulanması gerektiği,
- Gerek hükümetler arası gerekse özel kesim işbirliği konularını ve kurumsal çerçeveyi içermesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Türkiye bu taslağın üye ülkelerin uzmanlarınca tartışılıp, Bükreş ve Sofya'da da böyle bir toplantının yapılacağını sonra da Moskova'da düzenlenen üst düzey bir toplantıda da taslağın Devlet Başkanları tarafından imzalanabileceğini söylemiştir.

2.7.2. Bükreş Toplantısı

Daha önce 12–13 Şubat 1991 tarihinde Bulgar tarafı ve 5–6 Mart 1991 tarihlerinde Sovyet tarafınca iki kez ertelenen Bükreş toplantısı 12–13 Mart 1991 tarihinde düzenlenmiştir. Toplantı sonucunda 12 madde üzerinde anlaşmaya varılabılmıştır. Ayrıca, projenin amacı ve Sofya'da uzmanlar tarafından yapılacak hükümetler arası, hükümet dışı ve kurumsal yapı ile ilgili konuların tamamlanması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Türk heyeti toplantı görüşmelerinde, özel kesimin işbirliğinin geliştirilmesinin önemini vurgularken, metinde yer alacak başlıkların uluslararası kamuoyunda etkili olması ve metnin somut hedeflerinin, kurumsal yapısının iyi belirlenmesinin önemi üzerinde durmuştur.

2.7.3. Sofya Toplantısı

Toplantı 23- 25 Nisan 1991 tarihlerinde yapılmıştır. Toplantıda tüm metin üzerinde durulmuş ve eksik kısımların tamamlanması konusunda anlaşma sağlanmıştır. İşbirliği alanları isim olarak belirtilmiş ve dokümanda adı geçenlerle sınırlı kalması konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Ayrıca, bölgenin su ürünleri çeşitliliğine ve önemine dikkat çekilirken denizler ve çevre konularında ortak projelerin hayata geçirilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştır.

2.7.4. Moskova Toplantısı

11- 12 Temmuz 1991 tarihinde Moskova'da yapılan toplantıya üye ülkelerin Bakan yardımcılarını katılırken Türkiye'den bir müsteşar katılmıştır. Bu toplantıda Yunanistan ve Yugoslavya gözlemci olarak bulunmuştur. Taraf ülkelerle Türkiye dahil seçimler ve özellikle Sovyetler Birliği'nde meydana gelen iç gelişmeler gibi önemli siyasal olaylar imza tarihi açısından somut önerilerin oluşmasını engellemiştir. Görüşmeler sonucunda ana metnin Türkiye'de Devlet Başkanları tarafından imzalanması konusu kabul gördü ve Yunanistan ve Yugoslavya da bu iş birliği içinde bulunmak konusundaki isteklerini bildirmişlerdir. (Yavi,1994:77)

- Giriş, amaçlar ve ilkeler: Avrupa'daki değişim sürecinin önemi ve Karadeniz projesinin buna katkısı, üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, projenin uygulanmasında göz önünde bulundurulacak ilkeler gibi hususları kapsamaktadır.
- Hükümetler arası İşbirliği: Bu çerçevede hükümetlerin geliştirebilecekleri ortak projeler için ulaştırma ve haberleşme, enformatik, istatistik, ekonomik ve ticari bilgi paylaşımı, enerji, madencilik ve ana maddelerin işlenmesi, turizm, tarım ve tarımsal sanayi, veteriner ve sağlık korunması, ilaç sanayi, çevre gibi işbirliği alanları örnek olarak gösterilebilir.
- Hükümetler dışı İşbirliği: İşbirliğine doğrudan taraf olan firmalar ve iş adamları arasındaki işbirliği üzerinde durulmakta ve bu işbirliğinin hükümetlerce nasıl kolaylaştırılabileceği belirlenmektedir.
- Kurumsal yapı ve üyelik: Bu çerçevede dışişleri bakanlarının yılda en az bir kere toplanmaları, kurulacak sürekli çalışma gruplarının faaliyette bulunmaları öngörülmüştür. Üyelik konusunda ise KEİB'in bütünü için ve ortak projeler açısından ayrı koşullar tespit edilmiştir.

2.7.5. İstanbul Toplantısı

3 Şubat 1992'de İstanbul'da Dışişleri Bakanlarının katıldığı toplantıda Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan cumhuriyetler de yer almışlardır. Toplantının esas amacını, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan yeni cumhuriyetlere (Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan), sürece katılım taahhütlerine yenileme imkânı sağlama ve KEİB Deklarasyonu'nun imza tarihi ve prosedürünü saptamak olmuştur. Toplantıda, Romanya'nın öne sürdüğü konuyla ilgili bir banka kurulması fikrinin araştırılması, serbest ticaretin oluşturulması, ulaşımın geliştirilmesi, üye ülkelere ait ticaret hukuk sistemlerinin ve mevzuatlarının incelenip taraflarca bilinmesi, turizmin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yetkili kişilerce ele alınması ve elektrik iletiminin birleştirilmesi fikri üye ülkelerin genelinde kabul görmüştür. Ayrıca, kurumsal yapı ve üyelik konusunda dışişleri bakanlarının yılda en az bir kere toplanmaları, kurulacak sürekli çalışma gruplarının faaliyette bulunmaları öngörülmüştür.(Cihangiroğlu,1998:36) Toplantı sonunda, Yunanistan ve Yugoslavya'nın 1992 Mayıs sonuna kadar Türkiye Dışişleri Bakanlığına başvurmaları durumunda KEİ Deklarasyonunu kurucu üye olarak imzalayabilecekleri bu İstanbul bildirgesinde belirtilmiştir.

2.7.6. Bükreş Toplantısı

Deklarasyonun imzalanmasından önce üye ülkelerden Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Türkiye, Ukrayna ve Rusya'nın katıldığı 27-28 Mayıs 1992 tarihinde bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda öncelikle işbirliği alanlarının belirlenmesi amacıyla, Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası'nın kurulması, ticari ve sınaî işbirliğinin karşılıklı geliştirilmesi, özel sektörün desteklenmesi girişimleri desteklenmiş. Ayrıca küçük ve orta ölçekli sanayilerin geliştirilmesi, yatırımların korunması, çifte vergilendirmenin önlenmesi gibi anlaşmalarının tamamlanması üzerinde durulmuştur.

2.7.7. İstanbul Zirve Toplantısı

KEİB Deklarasyonu 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen bir zirve toplantısı ile Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye, Rusya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Romanya ve Bulgaristan ile Karadeniz'e kıyısı olmayan Arnavutluk, Yunanistan, Ermenistan, Azerbaycan arasında imzalanmıştır. Kuruluşundan itibaren KEİB'in ilk dönem başkanlığının (altı ay) Türkiye tarafından ve sekretarya faaliyetlerinin de Türk Dışişleri'nce yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Zirve'de öncelikli alanlarla ilgili atılacak adımların çalışma grupları tarafından belirleneceği ve anlaşma sağlanan projelerden alınacak sonuçların hükümetlerce kabul göreceği hususları ön planda alınmıştır. Bu çerçevede, Türkiye, bankacılık, özel sektörler arası iş birliği, istatistiksel veri ve ekonomik bilgi değişimi konularında ev sahipliğini üstlenmiştir. Daha sonra yapılan ilk toplantının konusunu özel sektörler arası işbirliğini oluşturmaktadır. Konuyla ilgili 30- 31 Ağustos 1992 de İstanbul'da ve 6-7 Aralık 1992 tarihinde Antalya'da yapılan toplantılar sonucunda katılan ülkelerin özel sektörlerini temsilen KEİ Konseyi (KEİK) kurulmuştur. Daha sonra 30-31 Ekim 2006'da Moskova'da KEİ Yüksek Düzeyli Memurlar Komitesi toplantısı ve arkasından 1 Kasım'da Moskova'da KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda dönem başkanlığı Rusya'dan Sırbistan'a devredilmiştir. Ayrıca Karadeniz Çevre Otoyolu Projesi gündeme alınmıştır ve KEİ Kültür Çalışma Grubu kurulması kararlaştırılmıştır.

2.7.8. 1998 – 2005 yılları Yalta ve Kiev Toplantıları

5 Haziran 1998 tarihinde Yalta'da yapılan KEİ 4. Zirve Toplantısı ile mevcut hükümetler arası mekanizmayı bir bölgesel örgüte dönüştürecek olan KEİ Teşkilatı Kurucu Anlaşması imzalanarak KEİ, 1 Mayıs 1999 tarihi itibarıyla bir örgüt haline gelmiştir. (Alkan, 2006:28) KEİ, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin toprakları ile Balkanlar ve Kafkasya'yı içeren yaklaşık 20milyon kilometrekarelik bir coğrafyayı kapsamaktadır. 350 milyon civarında bir nüfusa, yıllık 300 milyar doların üzerinde dış ticaret kapasitesine sahip bir bölgeyi temsil etmektedir. (Pamir,2007:250) KEİ'nin hâlihazırda faal olan başta ticaret ve ekonomik kalkınma, bankacılık ve finans, ulaştırma,

enerji, haberleşme, bilim ve teknoloji, çevre koruma, turizm ve doğal afetler olmak üzere toplam, 18 çalışma grubunda çeşitli projeler görüşülmektedir. Çalışma grubu faaliyetlerine etkinlik ve ivme kazandırılmasını teminen belirli alanlarda her üye ülke en çok iki yıllık dönemler halinde, koordinatör ülke görevini üstlenmektedir. KEİ bünyesinde bugüne kadar, gerçekleştirilen somut işbirliği atılımları kapsamında örgütün yapılanmasında, ileri bir aşamaya gelinmiş, ayrıca çeşitli konularda işbirliğini olanaklı kılan anlaşmalar, imzalanmıştır. İçişleri Bakanları düzeyinde imzalanan “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Katılımcı Devletleri Arasında Suçla, Özellikle Örgütlü Suç Türleriyle Mücadelede İşbirliği Anlaşması”, bu Anlaşmaya Ek Protokol ile aynı Anlaşmaya Ek Terörizmle Mücadele Protokolü ve Kültür Bakanları düzeyinde imzalanan "Kültür Alanında İşbirliği Anlaşması" sayılabilir. 15 Nisan 1998 tarihinde Gürcistan'da imzalanan, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ülkeleri Arasında Acil Yardım ve Doğal ve İnsanlardan Kaynaklanan Afetlerde İşbirliği Anlaşması" da afet durumlarında KEG ülkelerinin yardımlaşmasını öngörmektedir. KEİ Bölgesindeki Eşyanın Karayoluyla Naklinin Kolaylaştırılması Konusunda Mutabakat Muhtırası” ise 6 Mart 2002 tarihinde Kiev’de yapılan KEİ Ulaştırma Bakanları Toplantısında imzalanmış ve 2005 yılı Nisan ayında, yürürlüğe girmiştir.

2.7.9 15. Yıl Zirve Toplantısı

25 Haziran 2007 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. 9 üye devlet başkanlarıyla toplantıya katılırken, Yunanistan ve Arnavutluk başbakan, Ermenistan ise dışişleri bakanıyla toplantıya katılmıştır. AB Komisyonu’nun KEİ’ de gözlemcilik başvurusu olumlu yönde karara bağlanmıştır. Böylelikle önümüzdeki dönemde KEİ’nin somut projeler temelinde, AB ile gerçek anlamda bir işbirliğine girmesinin yolu açılmış bulunmaktadır. Bu toplantı da üye ülkeler birliğe tam desteklerini ifade etmişlerdir ve Karadeniz için çeşitli projelerin hayata geçirilmesi için teklif sunmuşlardır. Ayrıca İstanbul Zirvesi’ne damgasını vuran bir diğer husus ise enerji güvenliği tartışmaları olmuştur.

2.8. KEİ’NİN PROJELERİ

KEİ'nin proje bazında çalışan bölgesel işbirliği örgütü olması için, KEİ genel bütçesinden ayrı olarak bir proje geliştirme fonu kurulmuştur. Fon'un işleyiş kurallarını belirleyen hukuki belgeler tamamlanmıştır. Fon'a Türkiye dâhil beş üye ülke ve KEİ bağlı kuruluşları maddi katkıda bulunmuştur. Çalışma Grupları ise somut projeler üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Bunlar:

2.8.1 Ulaştırma ve İletişim Alanında

Ulaşım ve İletişim Çalışma Grubu; Karadeniz Bölgesi Ulaşım Şebekesi Master Planının yapılarak Avrupa ve Asya Ulaşım Şebekelerine bağlantılarını tespit etmek ve KEİ Üyesi ülkeler arasında iletişim bağlantıları kurmaya yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu bağlamda, üye ülkeler mevcut ulaşım şebekelerini KEİ faktörünü dikkate alarak revize etmişler, harita teatisinde bulunmuşlar ve çalışmalara başlamışlardır. Türkiye, Karadeniz Ring Koridoru yolları projesi kapsamında 542 km'lik Karadeniz Sahil Yolunun Samsun – Sarp bölümünü 2007 yılı Mart ayında tamamlamıştır. Söz konusu yolun Samsun – İstanbul ve Samsun – Ankara bölümleriyle ilgili çalışmalar devam etmektedir. (www.bsec-organization.org)

Bu kapsamda geliştirilen ve KEİ ülkeleri arasında etkin bir ulaşım ağı oluşturmak suretiyle ekonomik işbirliğinin gelişimine katkıda bulunmayı amaçlayan “Karadeniz Çevre Ulaştırma Koridoru/ Black Sea Ring Corridor” projesi önem taşımaktadır. Proje, üye ülkeleri birbirine bağlayan ulaşım altyapısının geliştirilmesi, bu konudaki ulusal düzenlemelerin uyumlaştırılması, çevrenin korunması, uluslararası projelerin izlenmesi için bir veri tabanı oluşturularak bir harita hazırlanmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Çevre Ulaştırma Koridoru haritası oluşturulmasına yönelik çalışmalar ülkemizin eşgüdümüyle son aşamaya gelmiş, üye ülkelerin önerileri doğrultusunda Karadeniz'i çevreleyen bölgelerde ulaşım altyapısını gösteren bir ağ haritası ülkemiz tarafından sonuçlandırılarak Sekreteryaya'ya teslim edilmiştir. (www.bsec-organization.org)

Ancak bu çalışma, KEİ ülkelerini birbirine bağlayan ana bir yol güzergâhı belirleme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. 19 Nisan 2007 tarihinde Belgrad'da yapılan KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi 16. Toplantısı'nda "Karadeniz Çevre Otoyolu Geliştirilmesine İlişkin Anlayış Muhtırası" imzalanmıştır. Toplantı'nın bitiminde, Karadeniz Çevre Otoyolu Projesi'nin tanıtımına yönelik olarak KEİ ile Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Birliği'nin (IRU) işbirliği halinde düzenledikleri bir törenle, üye ülkelerden birer kamyonun iştirakiyle oluşturulan "Karadeniz Konvoyu" (Black Sea Karavan), Karadeniz Çevre Otoyolu güzergâhında seyahat ederek, Mayıs ayı sonunda İstanbul'a ulaşmıştır.

AB'nin deniz ulaşımından gereğince istifadeyle, karayolu ve demiryolu ağları üzerindeki yükün hafifletilmesi ve daha etkin ve hesaplı bir ulaştırma modeline yönelinmesi anlayışına dayalı olarak geliştirdiği Deniz Otoyolları (Motorways of the Sea) kavramı Yunanistan tarafından önerilen, 19 Nisan 2007 tarihinde Belgrad'da yapılan KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi 16. Toplantısı'nda imzalanmıştır.

19 Nisan 2007 tarihinde yapılan KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi 16. Toplantısı'nda, kamyon şoförleri için vize kolaylığı getiren anlaşma metni kabul edilmiş, üye ülkeler anılan anlaşmayı imzalamaya davet edilmişlerdir. Bununla birlikte, AB üyesi KEİ ülkelerinin AB mevzuatı dolayısıyla anılan anlaşmaya katılamayacakları, keza Rusya Federasyonu'nun da bu alanda KEİ üyesi ülkelerin çoğuyla ikili düzenlemelerini gerekçe göstererek anlaşmayı imzalamaya gerek görmediği anlaşılmaktadır.

Öte yandan İtalya, Türkiye, Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında tesis edilen 3500 km. uzunluğundaki İTUR Denizaltı Fiber optik Kablo Sistemi ile Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında deniz altından telekomünikasyon irtibatı kurulmasına yönelik, 500 km'yi aşan uzunluktaki KAFOS Denizaltı Fiber optik Kablo Sistemi projesi 1996 yılında tamamlanmıştır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.8.2 Ticaret Alanında

Bölgelerarası ticaretin arttırılması, ticarete engellerin kaldırılması KEİ'nin öncelikli hedefleri arasındadır. Nitekim KEİ kuruluş belgesinde, bölgede bir Serbest Ticaret Bölgesinin kurulması hedefi öngörülmektedir. Ticaretin yanı sıra, doğrudan dış yatırımlar teknoloji transferi de üye ülkelerde ekonomik gelişmeyi hızlandıran etkenler olarak KEİ'nin eylem alanı içinde yer almaktadır.

Karadeniz ve Orta Asya ülkelerinin politika ve performanslarını makroekonomik ve yapısal açıdan kapsamlı biçimde incelemeyi amaçlayan ve OECD Kalkınma Merkezi tarafından yürütülmekte olan BSECAO projesinin kamuoyuna tanıtımı amacıyla 23 Haziran 2008 tarihinde Bükreş'te bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. (www.bsec-organization.org)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2006–2010 yıllarında Karadeniz'i öncelikli bölgeler arasına almıştır. Karadeniz özel sektörün de katkısıyla kalkınma sağlayacak bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda, UNDP'nin Dışişleri Bakanlığımıza gönderdiği bir mektupla, “Karadeniz Ticaret ve Yatırım Teşvik Programı” önerilmiştir. Programın amacı, önce Karadeniz ülkeleri arasındaki ticaret potansiyelini ortaya koymak, daha sonra kapsamlı bir pazar araştırması gerçekleştirmek ve nihayet alıcı ve satıcıları bir araya getirerek, aşamalı bir strateji ile Karadeniz Bölgesinde bölge içi ticaret ve yatırımın arttırmaktır. Böylece, bölgenin ekonomik büyüme ve kalkınması da desteklenmiş olacaktır. Programın, öncelikle Türkiye, Yunanistan ve UNDP ortaklığıyla başlatılması, daha sonra Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Sırbistan ve Arnavutluk'u içermesi öngörülmektedir. Diğer bir deyişle, Program giderek KEİ bölgesine genişletilecektir. Bu Programın üç yılda toplam 1.200.000 Euro'ya mal olması planlanmıştır. Söz konusu proje tutarının 200.000 Euro'sunun UNDP tarafından, kalanın ise Türkiye ve Yunanistan'ın 500.000'er Euro katkılarıyla karşılanması öngörülmektedir. Bu çerçevede, ülkemizin anılan Programa katılımı amacıyla UNDP ile “Üçüncü Taraf Maliyet Paylaşımı Anlaşması” imzalanmış ve onay süreci tamamlanmıştır.

Sınır ve kıyı ticareti, ticaretin serbestleştirilmesi, KOBİ'lerin teşviki, malların ve kişilerin sınır ötesi hareketlerinin kolaylaştırılması, iş seyahatlerinde vize kurallarının yumuşatılması halen üzerinde çalışılmakta olan konular olarak KEİ gündeminde bulunmaktadır. (www.bsec-organization.org)

Türkiye adına Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın koordinatörlük görevini sürdürdüğü Ticaret ve Ekonomik Kalkınma Çalışma Grubunun olağan toplantısı, 30 Mayıs 2007 tarihinde İstanbul'da, KEİ Sekreteryası'nda yapılmıştır. Söz konusu toplantıda, KEİ ülkeleri arasında serbest ticaret alanı oluşturulması konusunda uzun zaman Teşkilatın gündeminde yer almasına rağmen, somut bir ilerleme kaydedilemediği hususu dile getirilmiştir. Bu nedenle, sonuç elde edilemeyen KEİ serbest ticaret alanı kurulması yerine, üye ülkeler arasında bir tercihli ticaret rejimi oluşturulması önerisi gündeme getirilmiştir. (www.dpt.gov.tr)

Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile olan ticareti aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Tablo.2.1: Türkiye ve KEİ arasındaki Ticaret

TÜRKİYE KEİ ÜLKELERİ DIŞ TİCARETİ (Milyon ABD Doları)

YILLAR	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat	770	957	1.007	1.045	1.636	2.417	2.905	3.782	3.230	2.170	2.467
İthalat	1.612	1.513	1.744	2.766	2.177	3.998	3.867	4.468	4.329	4.295	6.746
YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	İlk7ay
İhracat	2.932	3.599	5.044	6.779	8.620	11.584	16.784	20.867	12.319	7.828	
İthalat	5.553	6.588	9.298	15.368	20.480	27.017	34.809	45.632	28.595	18.837	

Tablo.2.2: Türkiye Dış Ticareti

TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ (Milyon ABD Doları)

YILLAR	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat	13.00	13.60	14.71	15.34	18.106	21.636	23.225	26.261	26.881	26.58	27.32
İthalat	22.60	21.00	22.87	29.42	23.270	35.709	43.627	48.559	45.921	40.69	53.9
YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	İlk7ay
İhracat	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.535	107.272	132.027	102.135	64.406	
İthalat	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	139.576	170.063	201.963	140.924	99.337	

Kaynak: TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU

KEİ ülkeleri ile olan dış ticaretimiz incelendiğinde, 1991 yılına kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra da Rusya Federasyonu dışında, diğer KEİ ülkeleri ile gerçekleşen dış ticaretimizin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ancak ülkemiz açısından büyük bir pazar potansiyeline sahip bu ülkeler ile son yıllarda ticari ilişkilerimizin arttığı, ticaret hacminin de genişlediği göze çarpmaktadır.

1990–2010 döneminde KEİ ülkelerine yapılan toplam ihracat değerimiz sürekli olarak artmıştır. 1990 yılında bu ülkelere yapılan toplam ihracat değerimiz 770 milyon dolar iken, 2007 yılında 16,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 15,6'dır. 2010 yılının ilk yedi aylık döneminde ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre 1,2 milyar dolar daha fazladır. (www.bsec-organization.org)

1990 yılında bu ülkelerden yapılan toplam ithalatımız 1.612 milyar dolar iken, 2007 yılında 34,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ithalatımızdaki payı %20,5'tir. 2010 yılının ilk yedi ayında ithalat, geçen yılın aynı dönemine göre 6,1 milyar ABD doları daha yükselmiştir.

Türkiye'nin KEİ dönem başkanlığı sırasında, 2–18 Haziran 2007 tarihleri arasında, Karadeniz'e kıyısı olan KEİ üyesi ülkelerin limanlarını dolaşan bir fuar gemisi organizasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Varna (Bulgaristan), Köstence (Romanya), Odesa (Ukrayna), Yalta (Ukrayna), Soçi (Rusya), Batum (Gürcistan) Ve Trabzon (Türkiye) limanları ziyaret edilmiş olup, anılan ülkelerle ticari ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, ev sahibi ülkelerin de etkinliğe iştirak etmeleri sağlanarak, her ülkeye kendi kültürünü tanıtmaya imkânı sağlanmıştır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.8.3 Enerji Alanında

KEİ ülkeleri Elektrik Sisteminin Enterkoneksiyonu çalışmaları devam etmektedir. KEİ bünyesinde, ülkemizin önerisiyle, Karadeniz'de hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve işlenmesinde işbirliğini sağlamak amacıyla oluşturulan Ad Hoc Çalışma Grubu ilk toplantısını 5–6 Eylül 2007 tarihlerinde İstanbul'da yapmıştır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.8.4 Çevre Alanında

Çevre korumacılığı konusu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün önem atfettiği çalışma alanlarından bir diğeridir. Bu çerçevede Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler 22 Nisan 1992 tarihinde Bükreş'te Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesini (Bükreş Sözleşmesi) imzalamışlardır. Bilahare KEİ üyesi altı ülke (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna) Karadeniz Ekolojik Programını imzalamışlardır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

2.8.5 Turizm Alanında

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Üyesi Ülkelerin arasında geleceği olan bir işbirliği alanı da turizmdir. Turizm alanında üye ülkelerin özel sektörlerinin etkin bir rol oynaması gerekmektedir. Turizm alanında alt yapının güçlendirilmesi kadar üst yapının da bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeye çıkarılması gerekmektedir.

KEİ Çalışma Gruplarında koordinatör ülke uygulamasına devam edilmektedir. Ülkemiz halen, Çevre Koruma, Ticaret ve Ekonomik Kalkınma ile KOBİ Çalışma Gruplarında koordinatörlük görevini yürütmektedir. Ayrıca bir kısım KEİ Ülkeleri ile ikili bazda işbirliği anlaşmaları imzalanmış (Arnavutluk, Azerbaycan ve Gürcistan) ve TİKA'nın da katkılarıyla ikili işbirliği faaliyetleri yürütülmüştür.(<http://www.dpt.gov.tr>)

2.9. KEİ'NİN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ.

Türkiye açısından KEİ, dünyada meydana gelen liberal değişimler ve küreselleşme eğilimlerine paralel olarak, ülkemizin dünya ile bütünleşmesine katkıda bulunabilecek ve ayrıca Avrupa Birliği ile bütünleşmesini öngören temel tercih ve politikalarına alternatif oluşturmayan, ancak kendi coğrafi konumunun meydana getirdiği imkânlardan da yararlanmayı hedefleyen bir olgudur. (www.dpt.gov.tr)

Türkiye'nin, KEİ projesini ortaya atarken iki temel düşünce ile hareket ettiği söylenebilir:

1. Karadeniz'in dostluk ve iyi komşuluk esasına dayalı olarak bir barış, istikrar ve refah denizine dönüştürülmesi,
2. Bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin, coğrafi yakınlık ve tarihi bağlardan kaynaklanan avantajlarının en iyi şekilde değerlendirilmesi suretiyle geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi,

Bu düşüncelerin yanı sıra, yeni uluslararası düzende işbirliği için uygun zemini hazırlayan çoğulcu demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi ortak değerlerin ortaya çıkması da Türkiye'nin böyle bir girişimde bulunmasında etkin rol oynamıştır.

“Geo-stratejik konumu, siyasal ve ekonomik yapısı, kültürel bağlarıyla aynı zamanda Avrupa, Balkan, Karadeniz, Akdeniz ve daha geniş bir çemberde Orta Doğu ülkesi olan

Türkiye, Karadeniz Bölgesi'nin koşullarını ve gereksinimlerini göz önünde bulundurarak KEİ'yi harekete geçirmiştir.” (Özdağdeviren, Ertuna,1995:56) Bölgedeki konumunu güçlendirmek amacıyla, AB siyasetinin yanında, Orta Asya ve Balkan politikalarını da birleştirerek bölge siyasetini dengelemeye çalışmaktadır. Bunu yaparken önemli rol oynayan Dışişleri Bakanlığı'na bağlı ayrı bir tüzel kişiliğe sahip bir kurum olarak tesis edilen TİKA (Türkiye İşbirliği ve Kalkınma İdaresi), Doğu Bloğu'nun dağılmasından sonra dünyanın yeni uluslararası düzen arayışı içinde, Türkiye'nin bulunduğu bölgede oluşmaya başlayan girişimlerin yönlendirilmesine önemli katkı sağlamaktadır.

Merkezi plan dâhilinde üretim yaparak kendi kendine yetmeye çalışan bölge ülkeleri yenilik hareketleriyle dış ticaret stratejileri geliştirmiş ve dünya pazarlarına açılmaya yönelmişlerdir. Üye ülkelerin standartlarını yükseltme çabaları tüketim mallarında Türkiye'ye yönelmelerine neden olmuştur. KEİB var olan potansiyel değerlendirildiğinde Ortadoğu ve Avrupa pazarından daha istikrarlıdır. “Türkiye'nin ihraç mallarının fiyat açısından dünya piyasalarında rekabet edebilirliğinin azalması ve OECD ihraç pazarlarındaki payının pek az arttırılabilmesi nedeniyle, Türkiye'nin ihracatının azalabileceği buna karşılık BDT ülkeleri ve diğer KEİB ülkelerinin Türk ihraç ürünleri için büyük bir pazar oluşturacağı göz önüne alınırsa bu potansiyelin Türkiye açısından önemi anlaşılabilir.” (Turaboğlu,1994:217) Başka bir açıdan bakılacak olursa KEİB Amerika ve Avrupalı yatırımcılar açısından Türkiye üzerinden ve Türk firmaları ile Karadeniz havzasındaki ülkelere yatırım yapmayı daha cazip hale getirecektir.

Bu potansiyeli daha iyi değerlendirmek için Türkiye birçok projeye imza atmaktadır. Bunlardan en önemlisi Uluslararası Karadeniz Ticaret, Sanayi ve Ortak Girişimler Fuarı'dır. “Bu anlamda KEİ ülkelerinin bölgesel çıkarlarının kesiştiği Karadeniz platformunda, küresel ekonomiye bağlı ilişkilerde yeni iş sahaları geliştirerek önemli bir misyonu da yerine getirecektir.” (İtovizyon,2003:11) Sergi ve fuar salonları bütün dünyada ticaretle ilgili kişi ve

kuruluşlara açık olacak, muhtelif ofisler telekomünikasyon imkanları ve bilgi bankalarından ziyaretçiler yararlanabilecek, oluşturulan bilgi bankaları kanalı ile bütün dünyadaki kişi ve kuruluşlara, ülkemizin üretim, ithalat ve ihracat yapan kuruluşları tanıtılabilecek ayrıca sunulacak olan konferans imkanları ile muhtelif yerli ve yabancı kuruluşların çeşitli toplantılarının organizasyonu da yapılabilecektir.

Politik çıkarların varlığı da Türkiye'yi bölgeyle daha çok ilişkiler kurmasını gerektirmektedir. Avrupa Birliği'nin ve ABD'nin, Rusya Federasyonu ile olan soğuk ilişkileri Türkiye'yi bölgede zor duruma sokacak niteliktedir. "Yunanistan ve Türkiye Batı yanlısı bir siyaset izlerken, diğer ülkeler Rus yanlısı bir siyaset izlemektedir." (Adanalı,2007:4) Burada Türkiye'ye düşen görev varlığını dünyaya hissettirecek stratejiler ve işbirlikleri oluşturmaktır. KEİB'e üye ülkelerle iş konseylerinin oluşturulması ve koordinasyonun sağlanmasıyla bu faaliyetler başlamıştır. Avrupa Birliği'nin tam üyelik konusunda Türkiye'ye sıcak bakması açısından KEİB oluşumu ve bu birlikte söz sahibi oluşu en önemli faktörlerden biridir.

Dünya enerji ihtiyacının karşılanması bakımından önemli rol oynayan üye bölge ülkeleri gerek büyük devletlerin gerekse uluslararası büyük şirketlerin ilgisini çekmektedir. Avrupa yaşadığı enerji ihtiyacı sorununa yeni enerji alternatifleriyle ve bunların çeşitlendirilmesiyle çözüm ararken Karadeniz coğrafyası bu ihtiyaca cevap verebilecek birçok enerji kaynağını elinde bulundurmaktadır. Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamak için Türkiye'yi bir köprü olarak kullanmak istemesi de Türkiye'nin bu yönde ne kadar stratejik ve önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. (Bağırov,2003:25)

Türkiye'nin bir diğer önemli kaynağı bu ülkelerden sağlayabileceği turizm geliridir. Turizm alanında özel sektörün de rol oynaması, alt yapı kadar tesisleşmenin de sağlanmasıyla bugünkü ihtiyacı karşılayabilecek kapasiteye gelinmesi çok önemlidir.

KEİ sayesinde Türkiye'nin Güney-Kuzey yönünde ulaşım ağı gelişirken, Karadeniz limanlarında ticaret artışı sağlanacaktır. Ayrıca üye ülkelerdeki konut açığı, liman ve

havaalanlarının inşası, serbest bölgelerin tesisi, otoyolların yapımı gibi altyapı projeleriyle birleşince inşaat sektöründe de yeni bir pazara girilmiş olacaktır. (www.bsec-organization.org)

Gazi Üniversitesi bünyesinde 1990'lı yılların başında kurulmuş olan fakat son yıllarda etkinliği artan bir merkez olan KARTÜRK (Karadeniz Ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri Ekonomik ve Sosyal Araştırma Merkezi) Karadeniz Ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi için kurulan bilimsel bir platform niteliği taşımaktadır. Bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesine katkı sağlayacak somut, pratik ve faydalı projeler üretmeyi amaçlayan bu merkezin çalışma esasları, teşkilatlanması, ilke ve hedeflerini belirleyen yönetmelik 29 Ocak 2007 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. (<http://www.karturk.gazi.edu.tr/turkiye.htm>)

2.10. TÜRKİYE'NİN KEİ İÇİN ÖNEMİ

Karadeniz'e komşu ülkeler arasında bir iktisadi ilişkiler sisteminin kurulup geliştirilmesini, barış ve istikrarın bölgede egemen unsurlar olmasını ve bu suretle dünya ekonomisi ile daha hızlı bir şekilde bütünleşmeye gitmeyi amaçlayan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi'nin öncülüğünü yapan Türkiye'nin, bu projenin gerçekleştirilmesinde önder olmaktan kaynaklanan kritik rolü ve önemi bulunmaktadır.

Türkiye bir bölgesel birlik içinde yer alması 1963 yılında Avrupa Topluluğu ile yapılan ortaklıkla başlamıştır. 80'li yıllarda yapılan ekonomik atılımlar gelecek için büyük bir altyapı oluşturmuştur. Geçmişe göre birçok sanayi alanında gerçekleştirilen büyümeler Türkiye'yi bulunduğu coğrafyada cazip bir finans ve ticaret merkezi haline getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşan ülkeler kendi ekonomi ve siyasi politikalarını düzeltmek için Avrupa ve Amerika ile ilişkilerini güçlendirmek zorundadırlar. Bundan dolayı Türkiye bu ülkeler için bir köprü rolü, kendi için ise saygınlığı olan sözü dinlenir bir ülke olma fırsatını yakalamıştır. Türkiye'nin dış dünya ile kurmuş olduğu bağlar

bu ülkeler için bir rehber olma niteliği kazanabilir ve bu da dünyada politik bir saygınlık demektir.

Diğer taraftan bölgede ticari ilişkilerin artması, ekonomik ve mali hareketliğin artmasına ve piyasa ekonomisinin gelişmesine yol açarken, gelişen Türk bankacılık sektörü deneyimlerini ve uzmanlığını bölge ülkeleri üzerinde kullanarak yeni finans piyasalarının kurulmasına var olanların ise gelişmesine büyük katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda Bulgaristan, Azerbaycan, Moldova ve Romanya'dan bankacılar davet edilerek temel bankacılık konuları hakkında eğitim programları uygulanmaktadır. Rus Rosselkhozbank ile Ammofos, Ziraat Bankası ile Rus-Türk Bankası'nı kurmuşlardır. Yine Azeri Agrar Senaye Bank ile iş ortaklıkları kurulmuştur. (Şengül,2009:55)

Sıradaki bölümde ülke ve dünya ekonomisi için büyük öneme sahip olan ECO (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) bütünleşmesini amacını, önemini, oluşum sürecini ve bu bütünleşmenin başarılı olup olmadığını inceleyeceğiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

3.1. ECO'NUN KURULUŞU VE AMACI

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı-EİT (Economic Cooperation Organization: ECO) Türkiye, İran ve Pakistan tarafından 1985'te kurulan ve üyeleri arasında ekonomik, teknik ve kültürel işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan bölgesel bir organizasyondur. (www.ecosecretariat.org).

Şekil:3.1 ECO Bölgesi

ECO bölgesi içindeki ülkeler Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan'dır.

Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere arasında bir savunma paktı olan CENTO'nun ekonomik, kültürel ve bölgesel sivil işbirliği boyutunu ortaya koymak amacıyla 1964'te böyle bir program başlatıldı. Bunun o zamanki adı 'Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği' (RCD-Regional Cooperation for Development) idi. Bu program Ankara Deklarasyonu ile yayınlandı. Belli başlı konular, ulaştırma hizmetlerinde işbirliğinin geliştirilmesi, uluslararası bir havayolu şirketi kurulması, denizyolu taşımacılığında işbirliği yapılması, demiryolu ve karayolu bağlantılarının tamamlanması gibi konulara öncelik veriliyordu. İran, Pakistan ve Türkiye arasındaki telefon görüşmelerinin şehirlerarasındaki telefon görüşme tutarında oluşması için çalışma yapılması planlanmıştı. Ticaret odaları arasında işbirliği, ortak ihracat imkânları, petrol ve enerji alanında ortak çalışma yürütülmesi, turizm anlaşmaları yapılması, üç ülke arasında vizelerin kaldırılması, serbest dolaşım olanakları ve kültürel işbirliğinin yürütülmesi gibi konularda hemfikir olunmuştur. Ayrıca her devlete kendi dil ve uygarlığıyla ilgili olarak diğer devletlerce çalışma olanağı verilmesi, bursların artırılması, öğrenci-öğretmen değişimi gibi başka konular da ele alınmıştı. 22 Temmuz 1964'te İstanbul'da RCD ile ilgili Ankara Deklarasyonu Gürsel, Şah ve Eyüp Han arasında üçlü zirvede onaylandı. (Seyidoğlu,2003:257).

ABD ve İngiltere'nin desteklediği bir bölgesel askeri örgütün sivil alanda da ne gibi boyutlar kazanabileceğinin tespiti bakımından RCD ilginç bir örnek olur. Laikliğin zirvesinde olduğu bir dönemde Batılı dostların güvence ve teşvikleri altında Doğu ülkeleriyle böyle ileri boyutlu programlar yapabilmıştır. (Hasgüler, Uludağ, 2010:404) RCD, İran, Pakistan ve Türkiye Dışişleri Bakanları'nın Ankara'da yaptıkları bir hazırlık toplantısından sonra 1964 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen zirve toplantısıyla kurulmuştur. İlk toplantıda RCD' ye üye ülkeler hedeflenen su amaçlara ulaşmak için bir sekretarya ve planlama komitesi kurulması konusunda anlaşmışlardır (Dartan,2002:55).

- i. Serbest ticaretin teşvik edilmesi
- ii. Ticaret odaları arasında işbirliği yapılması
- iii. Üye ülkeler tarafından finanse edilen ortak projelerin gerçekleştirilmesi
- iv. Bölge çapında taşımacılık ve haberleşme ağlarının iyileştirilmesi
- v. Ortak bir deniz taşımacılığı ağı kurulması
- vi. Bölgesel haberleşme maliyetlerinin azaltılması
- vii. Turizmin teşvik edilerek vize sınırlamalarının kaldırılması

RCD, 1978 yılına kadar 1964 İstanbul Zirvesi çerçevesinde faaliyetlerini yürütebilmiştir. İzmir'de 22 Nisan 1976 toplanan bir başka RCD zirvesine Fahri Korutürk, Şah, Süleyman Demirel, Zülfikar Ali Butto katıldılar. RCD programının başlamasından on iki yıl sonra yapılan bu toplantıda bölgelerarası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve Yatırım ve Kalkınma Bankası kurulması kararı alındı. Bölgesel turizmin geliştirilmesiyle ilgili olarak işbirliğinin, RCD' ye bağlı olarak Bilim Vakfı Merkezi'nin Islamabad'da oluşturulması kararlaştırıldı. 1976 yılında İzmir'de gerçekleştirilen RCD zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda teşkilatı kuran temel belge olarak imzalanan İzmir Anlaşması, 1978'de yürürlüğe girmiştir. (www.dpt.gov.tr)

1979 yılında İran’da İslam devriminin gerçekleşmesi ve bu dönemde Türkiye’nin AET ile ilişkilerine ağırlık vermesi ve İran-İrak Savaşları nedeniyle RCD’nin faaliyetleri uzun süre durmuştur.

RCD’nin 27–29 Ocak 1985 tarihleri arasında Tahran’da gerçekleştirdiği toplantıda, İzmir Anlaşmasında yapılan bir değişiklikle RCD’nin Ekonomik İşbirliği Örgütü: ECO (Economic Cooperation Organization) adı altında yeniden faaliyete geçmesi kararlaştırılmıştır. 29 Ocak 1985’te Tahran Deklarasyonu bu girişimin tarihinde bir dönüm noktasıdır. 4 Mart 1985’te Bakanlar Kurulu bu deklarasyonu onayladı ve RCD’den ECO’ya dönüş sağlandı. 1964’ten itibaren süren program bir uluslararası örgüt haline geldi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte ECO yeni bir boyut kazanmıştır. 18–29 Kasım 1992 tarihlerinde İslamabat’ta yapılan ECO Bakanlar Konseyi olağanüstü toplantısında Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan’ın katılımlarıyla ECO, nüfusu 350 milyonu bulan 7 milyon kilometre kare alana yayılmış on üyeli bir örgüt haline gelmiştir. Aynı toplantıda alınan bir kararla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ECO’nun teknik ve kültürel faaliyetlerine “Kıbrıs Türk Müslüman Toplumu” adı altında üye sıfatı olmaksızın katılmaktadır. (www.dpt.gov.tr).

Tablo.3.1:ECO Ülkeleri Temel Göstergeleri

ÜLKELER	YÜZÖLÇÜMÜ (km2) 2010	NÜFUS 2010	KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$) 2010
AFGANİSTAN	652,090	29,928,987	228
AZERBAYCAN	86,600	9,000,032	1,493
İRAN	1,648,196	71,021,312	2,825
KAZAKİSTAN	2,724,900	15,185,844	3,717

KIRGIZİSTAN	198,500	5,146,281	473
PAKİSTAN	796,095	176,419,946	769
TACİKİSTAN	143,100	7,163,506	364
TÜRKİYE	774,815	74,815,703	10,062
TÜRKMENİSTAN	491,200	5,450,000	3,516
ÖZBEKİSTAN	448,900	26,851,195	445
ECO BÖLGESİ	7,964,396	394,131,611	2,389
DÜNYA NÜFUS ORANI (%)	-----	%18,2	-----

Kaynak: [http:// www.ecosecretariat.org](http://www.ecosecretariat.org) sitesi veri tabanı ve <http://tr.wikipedia.org>

3.2. ECO'nun Yapısı

ECO, Bakanlar Konseyi, Daimi Temsilciler Konseyi, Bölgesel Planlama Konseyi, Sekretarya ve Teknik Komitelerden oluşmaktadır.

3.2.1 Bakanlar Konseyi

Bakanlar konseyi teşkilatın en üst karar alma organıdır. Üye ülkelerin Dışişleri Bakanları veya bakanlık düzeyindeki diğer temsilcilerden oluşur. Bakanlar konseyi yılda en az bir kez dönüşümlü olarak bir ülkede toplanır.

3.2.2 Daimi Temsilciler Konseyi

Bu konsey, üye ülkelerin Tahran Büyükelçilikleri ile İran Dışişleri Bakanlığında bir genel müdürden oluşmakta ve Bakanlar Konseyi adına hareket edebilmektedir. Bu organ Bakanlar Konseyi adına konsey politikalarını uygulamak üye ülkelere gerekli kararların

yürütülmesiyle ilgili çalışmaları yapmakla sorumlu daimi bir organdır.

(<http://www.ecosecretariat.org>)

3.2.3 Bölgesel Planlama Konseyi

Üye ülkelerin planlama organlarından veya bu görevi yürüten yetkililerden oluşmaktadır. Yılda en az bir defa Tahran'da toplanır. Görevi, ECO'nun amaçlarına uygun faaliyet programlarını değerlendirmek ve geliştirmektir. (<http://www.ecosecretariat.org>)

3.2.4 Sekreteryaya

Merkezi Tahran'da olup, bir genel sekreter ve kurucu üç ülkeden atanan üç genel sekreter yardımcısından oluşur. Görev süresi dört yıl olup, üye ülkeler arasından dönüşümlü olarak atanır. Görevi, üye ülkeler arasında haberleşme ve koordinasyonu sağlamak, planları başlatmak ve üye ülkelere teklif edilecek faaliyet programlarını oluşturmaktır. (<http://www.ecosecretariat.org>)

3.2.5 Teknik Komiteler

İlgi alanlarına göre gündemlerinde bulunan işbirliği konuları ile ilgili teknik seviyedeki çalışmalar ve kendilerine havale edilen proje çalışmalarını sonuçlandırmakla görevlidirler. Bunlar, ekonomi ve ticaret, ulaştırma ve haberleşme, tarım, eğitim-bilim ve kültür, enerji, çevre ve sağlık, sınai ve teknik işbirliği komitesidir. Bu komiteler yılda bir kez toplanmaktadır. (<http://www.ecosecretariat.org>)

3.2.6 Zirve

Zirve toplantılarında ECO'nun gündeminde yer alan konuların yanı sıra önemli güncel, bölgesel ve küresel konular ele alınmaktadır. Zirve toplantısı bölgesel danışma, koordinasyon ve diyalog için en yüksek siyasi forumu oluşturmaktadır (www.mfa.gov.tr).

3.3. ECO'nun Hedefleri

ECO'nun temel amacı üye ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmesini sağlamak olup, genel hedefleri şöyle sıralanabilir (www.ecosecretariat.org):

- Üye ülkelerin ekonomik gelişimini desteklemek
- Bölge içi ticareti geliştirmek, ticaret bariyerlerini kaldırarak üye ülkelerin, ekonomilerini aşamalı olarak dünya ekonomisiyle bütünleştirmek
- Her bir üye ülkenin birbirleriyle ve dünya ile olan iletişimini geliştirmek ve güçlendirmek.
- Ekonominin serbestleştirilmesini sağlamak
- ECO bölgesinin doğal kaynaklarını harekete geçirmek ve bunlardan faydalanmak
- Bölgesel ve uluslararası organizasyonlarla karşılıklı ve yararlı işbirlikleri yapmak
- Ekolojiyi ve çevreyi koruma ve ECO bölgesindeki insanlar arasında kültürel ve tarihsel bağları kuvvetlendirmek.

ECO bu hedefler doğrultusunda orta vadede üye ülkeler arasındaki işbirliğine ilişkin olarak ticaret, ulaştırma, haberleşme ve enerji gibi sektörler için ağırlık verilmesi stratejisini benimsemiştir (www.byegm.gov.tr).

3.4. EİT KAPSAMINDAKİ İŞBİRLİĞİ PROJELERİ

EİT ile ilgili projeler EİT/EİT'nin İşbirliği Alanları ile ilgili projelerden oluşmaktadır.

EİT üyesi ülkeler arasında birçok işbirliği çalışmaları yürütülmektedir. Bu işbirliği alanları EİT Sekreteryasında oluşturulan genel müdürlükler itibarıyla şunlardır:

1. Ulaştırma ve Haberleşme
2. Ticaret ve Yatırım
3. Enerji, Maden ve Çevre
4. Tarım, Sanayi ve Sağlık

5. Ekonomik Araştırma ve İstatistik, Proje Araştırma

6. Eğitim, Bilim, Kültür ve uyuşturucu Kontrolü

1996 yılında kabul edilen EİT Ekonomik İşbirliği Stratejisi ile Ticaret, Ulaştırma-Haberleşme ve Sanayi öncelikli işbirliği alanları olarak belirlenmiştir.

EİT bünyesinde işbirliğini geliştirmeye yönelik bazı kurum ve mekanizmaların oluşturulmasına ilişkin çalışmaların yanı sıra genel olarak bilgi ve uzman teatisi ve eğitim faaliyetleri ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

EİT çerçevesinde yürütülmekte olan bazı önemli işbirliği proje ve konuları direktörlükler bazında aşağıda kısaca belirtilmiştir.

3.4.1.Ulaştırma ve Haberleşme

Denize çıkışı olmayan örgüt üyelerinin ihtiyaçlarına cevap verecek, uluslararası limanlara ve pazarlara ulaşmalarını mümkün kılacak şekilde bölgenin altyapısının geliştirilmesi, eksiklerin tamamlanması, ayrıca iletişim ağının günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde geliştirilip yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Almatı-Taşkent-Tahran-İstanbul Trans - Asya Demiryolu Güzergâhının Yolcu Trafikğine Açılması imkânlarının araştırılmasına ilişkin Birinci Uzmanlar Grubu Toplantısı Haziran 1999'da Almatı'da yapılmıştır ve üye ülkeler bu güzergâhın yolcu trafikğine açılmasına ihtiyaç olduğu görüşünde birleşmişlerdir.

EİT Ulaştırma ve Haberleşme On Yılı Eylem Planı (1998-2007) 14 Mart 1998'de Aşkabat'ta yapılan EİT II. Ulaştırma ve Haberleşme Bakanları Toplantısında kabul edilmiştir. Eylem Planı çerçevesinde EİT Yol Ağı Haritası ve EİT Demiryolu Ağı Haritası hazırlanmakta olup, demiryolu haritasının taslağı ortaya çıkmıştır. Eylem Planında, sağlam bir EİT ulaştırma altyapısı kurulması için üye ülkelerde ve bölgesel düzeyde yapılması, yeniden düzenlenmesi gereken karayolları, demiryolları ve limanlar belirtilmiştir. (<http://www.dpt.gov.tr>) Halen

İstanbul - Almati demiryolu hattında düzenli olarak konteynır tren seferleri yapılmakta olup, bu hatta yolcu taşımacılığı ise, düzenli olarak ancak İstanbul - Tahran arasında yapılabilmektedir.

EİT Denizcilik Şirketi Afganistan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan ve Türkmenistan'ın katılımıyla Mart 1996'da kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Gemicilik Şirketi EİT ülkeleri arasında veya bu ülkelerle üçüncü ülkeler arasında Hazar Denizi ile açık denizlerde esas olarak yük taşımacılığı yapacaktır. (<http://www.dpt.gov.tr>)Türkiye şirkete katılmamış olmakla birlikte, Türk Özel sektörün katılımına açıktır. Şirketin halen İran'a ait iki gemisi Basra Körfezinde çalışmakta ve Hazar Denizinde İran'dan kiralanmış olan gemilerle taşımacılık yapılmaktadır.

3.4.2.Ticaret ve Yatırım

EİT bölgesinde ticaretin geliştirilmesi için tarife ve tarife dışı engellerin azaltılması, serbest pazar ekonomisinin işlemesi, ticaret rejimlerinin şeffaflaştırılarak Dünya Ticaret Örgütü kural ve standartları ile uyumlaştırılması ve özel sektörün bölge içinde etkin biçimde faaliyet göstermesine yönelik tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.

EİT Tarife ve Tarife Dışı Engeller İçin Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu Ağustos 1999'da İkinci toplantısını yapmış ve taslak "EİT Ticari İşbirliği Çerçeve Anlaşması" oluşturularak üye ülkelerin görüşlerine sunulmuştur. Taslak Çerçeve Anlaşması, mevcut haliyle, tarife ve tarife dışı engellerin makul bir süre içerisinde tedricen azaltılması veya bertaraf edilmesi suretiyle EİT Bölgesi içinde ticaretin serbestleştirilmesini öngörmektedir. Bu bakımdan, üye ülkeler açısından somut taahhütleri içermeyen iddiasız bir metin olduğu söylenebilir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

Türkiye, İran ve Pakistan'ın taraf olduğu EİT Tercihli Ticaret Protokolü 1993'te yürürlüğe girmiştir. Protokolde yer alan çok sınırlı sayıda malda %10 gümrük indirimi

öngörmektedir. Protokol, gerek ülkeler arasında ticarete pek konu olmayan az sayıda malı kapsamaması, gerek %10 gümrük indiriminin önemsiz kalması ve gerektirdiği formaliteler nedeniyle uygulanamamıştır. Esasen mevcut tarife dışı engeller ve İran gibi ülkelerin dış ticaret rejimlerinin şeffaf ve istikrarlı olmaması EİT içi ticareti olumsuz yönde etkileyen önemli faktörlerdir. AB ile Gümrük Birliğine girmiş olmamız nedeniyle dış ticaret rejimimiz iyice serbestleşmiş ve protokolün ülkemiz açısından uygulanması anlamsız hale gelmiştir. Bunun üzerine üye ülkeler arasında tarife ve tarife dışı engellerin belirlenmesine ve uygun bir teşvik sisteminin saptanmasına yönelik genel bir çalışmanın başlatılması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede oluşturulan Yüksek düzeyli uzmanlar 2. Toplantısı Ağustos 1999'da yapmış ve toplantıda EİT Ticari İşbirliği Çerçeve Anlaşması Taslağı oluşturularak üye ülkelerin görüşlerine sunulmuştur. (<http://www.dpt.gov.tr>)

Üç kurucu ülkenin ortak olduğu ve merkezi İstanbul'da olacak EİT Ticaret ve Kalkınma Bankasının kuruluş anlaşması Türkiye ve Pakistan tarafından onaylanmıştır. Bankanın amacı, bölge içi ticareti ve ortak yatırımları finanse etmek, uluslararası fonların bölgeye aktarılmasına aracılık etmektir. Bankanın taahhüt edilen sermayesi 1 milyar E.U (1 EİT Unit = 1 SDR), ödenmiş sermayesi 300 milyon E.U. olacaktır. Ödenmiş Sermayenin 60 milyon E.U. bölümü, üç kurucu ülke tarafından eşit paylar halinde Bankanın kuruluşunu izleyen doksan gün içinde ödenecektir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

Üç kurucu ülke arasında merkezi Karacı'de olmak üzere kurulan olan EİT Reasürans Şirketi'nin Mutabakat Muhtırası Mayıs 1996'da Aşkabat'ta yapılan Üçüncü Zirve Toplantısında imzalanmıştır. Projenin amacı, üye ülkelerdeki mükerrer sigorta ihtiyacının mümkün olduğu ölçüde yine bölge içinde karşılanmasına katkıda bulunmaktır. Şirkete Türkiye'yi temsilen Ziraat Bankası katılmıştır.

EİT Transit Ticaret Anlaşması, 1995 yılında Türkiye, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Pakistan ve Türkmenistan tarafından imzalanmıştır. Ticari malların üye ülkeler arasında kara,

deniz ve havayolu ile transit nakliyesini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Anlaşma Aralık 1997'de yürürlüğe girmiştir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

EİT üyesi ülkelerin işadamlarının vize işlemlerinin basitleştirilmesini ve 72 saat içinde vize verilmesini öngören EİT İşadamlarının Vize İşlemlerinin Kolaylaştırılması Anlaşması 1995 yılında Türkiye, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Pakistan ve Türkmenistan tarafından imzalanmıştır. Anlaşma Mart 1998'de yürürlüğe girmiştir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

EİT Ticaret ve Sanayi Odası, özel sektörün ekonomik işbirliğine aktif katılımını sağlamak amacıyla 1993 yılında kurulmuştur. Afganistan, Türkmenistan ve Özbekistan dışında yedi üye ülkenin Milli Odaları EİT Odasına katılmıştır. Oda başkanlığı, iki yılda bir üye ülkeler arasında el değiştirmektedir.

ECO ülkeleri ile olan dış ticaretimiz incelendiğinde ilk yıllarda düşük seviyeli ticari münasebet olduğunu görmekteyiz. Ülkemiz açısından büyük bir pazar potansiyeline sahip bu ülkeler ile son yıllarda ticari ilişkilerimizin arttığı, ticaret hacminin de genişlediği göze çarpmaktadır. 1996–2010 döneminde ECO ülkelerine yapılan toplam ihracat değerimiz aralıklı olsa da artış eğilimli bir yön çizmiştir. 1996 yılında bu ülkelere yapılan toplam ihracat değerimiz 1,129 milyar dolar iken, 2009 yılında 5,945 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 5,8'dir. 2010 yılının ilk yedi aylık döneminde ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre 1 milyar dolar daha fazladır. (www.tuik.gov.tr)

1996 yılında bu ülkelerden yapılan toplam ithalatımız 1.196 milyar dolar iken, 2008 yılında 13,22 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ithalatımızdaki payı 9,8'dir. 2010 yılının ilk yedi ayında ithalat, geçen yılın aynı dönemine göre 3,3milyar ABD doları daha yükselmiştir. (www.tuik.gov.tr)

TÜRKİYE ECO ÜLKELERİ DIŞ TİCARETİ (Milyon ABD Doları)

YILLAR	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
İhracat	1,129	1,286	1,124	865	873	971	1,041	1,569
İthalat	1,196	1,106	947	1,123	1,542	1,237	1,548	2,735
YILLAR	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 İlk 7 ay	
İhracat	2,206	2,669	3,340	4,700	6,247	5,945	4,043	
İthalat	3,217	5,108	8,101	9,972	13,220	7,010	6,950	

Kaynak: TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU

Tablo.3.2: Türkiye ECO Ülkeleri ile Dış Ticareti

3.4.2.1. Türkiye ile diğer ECO ülkeleri arasındaki ticaret

Türkiye, ECO bölgesinde nüfus açısından (yaklaşık 73 milyon) ikinci, yüzölçümü açısından (774 bin km²) dördüncü, GSYİH180 açısından (729 milyar dolar) birinci, kişi başına düşen GSYİH181 açısından (10.472 dolar) birinci ve dış ticaret hacmi açısından (334 milyar dolar) ise birinci büyük ekonomi konumundadır¹⁸². İkinci bölümde açıklandığı gibi, ECO üyelerine ait diğer sosyal ve ekonomik göstergeler de incelendiğinde Türkiye'nin ECO bölgesinde hemen hemen tüm alanlarda önde yer aldığı görülmektedir. Türkiye ile ECO ülkeleri arasındaki dış ticaret verileri Tablo 3.1.'de yer almaktadır. Grafik 3.1'de de ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesi aynı anda gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye 2000 yılında ECO bölgesine toplam 873,8 milyon dolarlık ihracat yaparken, yıllar itibarıyla sürekli bir artış göstererek bu rakam 2008 yılında 6246 milyon dolara yükselmıştır. Tabloda aynı döneme ait Türkiye'nin toplam ihracat değerlerine bakıldığında ise, yıllar itibarıyla bu değerinde sürekli bir yükseliş içinde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ECO bölgesine gerçekleştirmiş olduğu

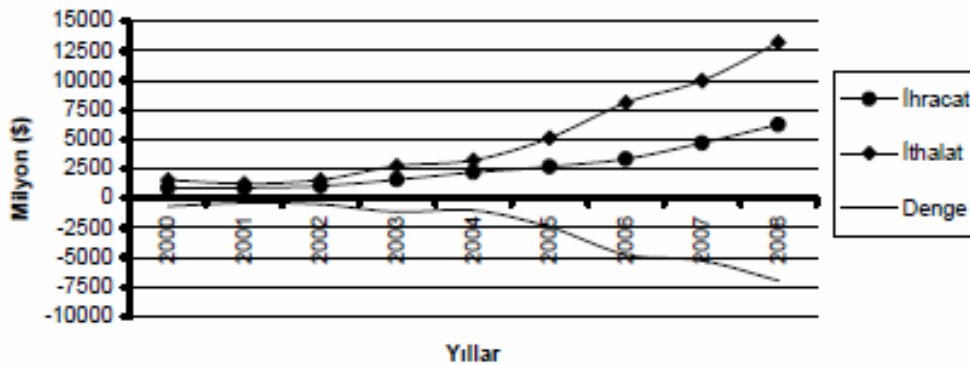
ihracatın yıllar itibarıyla artış hızı, Türkiye'nin toplam ihracat artış hızından daha yüksek olmuştur. Söyle ki; Türkiye'nin ihracatı 2005, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla %16,3; %16,4; %25,4 ve %23,1 artış gösterirken, ECO bölgesine aynı döneme ait ihracat artış hızı ise %21; %25,1; %40,7 ve %32,9 olmuştur. İthalatta da aynı durum söz konusudur. Bu durum Türkiye'nin 2000 yılı sonrası ECO bölgesine ticari anlamda daha fazla önem verdiğini göstermektedir.

Tablo 3.2'ye göre, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde ECO ülkelerinin payı 2005 yılında %3,63 iken, sürekli artan bir trendle 2008 yılında %4,73 olmuştur. Aynı şekilde bu oran ithalatta ise 2005 yılında %4,37 iken 2008 yılında %6,55'e ulaşmıştır. Türkiye, bölge içi ticarete en fazla ihracat ve ithalat payına sahip ECO ülkesi konumundadır. Bölge içi ticaretten daha fazla pay alması için, Türkiye, ECOTA anlaşması kapsamında gümrük tarifelerinin hızlıca indirilmesini desteklemektedir.(Vurdu,2008:99)

Tablo 3.3 : Türkiye ECO Toplam Dış Ticaretin (%) Dağılımı

		Türkiye-ECO Toplam Dış Ticaretinin ECO Ülkelerine (%) Dağılımı					Türkiye'nin Toplam Dış Ticaretinde ECO Ülkelerine (%) Payı				
		2000	2005	2006	2007	2008	2000	2005	2006	2007	2008
Iran	İhracat	26,98	34,19	31,93	30,66	32,50	0,84	1,24	1,25	1,34	1,54
	İthalat	52,86	67,92	69,45	66,33	62,02	1,50	2,97	4,03	3,89	4,06
Pakistan	İhracat	6,05	7,03	3,88	3,34	2,48	0,19	0,26	0,15	0,15	0,12
	İthalat	5,32	6,18	4,69	5,33	4,43	0,15	0,27	0,27	0,31	0,29
Afganistan	İhracat	0,93	4,25	2,73	2,33	2,19	0,03	0,15	0,11	0,10	0,10
	İthalat	0,03	0,16	0,12	0,13	0,06	0,00	0,01	0,01	0,01	0,00
Azerbaycan	İhracat	26,36	19,78	20,81	22,30	26,67	0,83	0,72	0,81	0,98	1,26
	İthalat	6,19	5,33	4,20	3,31	7,02	0,17	0,23	0,24	0,19	0,46
Kazakistan	İhracat	13,58	17,23	20,86	22,98	14,27	0,43	0,63	0,81	1,01	0,67
	İthalat	22,44	10,94	12,27	12,88	17,64	0,63	0,48	0,71	0,76	1,15
Kırgızistan	İhracat	2,36	3,35	3,96	3,85	3,06	0,07	0,12	0,15	0,17	0,14
	İthalat	0,15	0,28	0,34	0,45	0,36	0,00	0,01	0,02	0,03	0,02
Tacikistan	İhracat	0,51	1,75	2,15	2,51	2,82	0,01	0,06	0,08	0,11	0,13
	İthalat	1,07	0,93	1,46	1,44	1,12	0,03	0,04	0,08	0,08	0,07
Türkmenistan	İhracat	13,75	6,76	8,42	7,23	10,61	0,43	0,25	0,33	0,32	0,50
	İthalat	6,34	3,15	2,34	3,98	2,94	0,18	0,14	0,14	0,23	0,19
Özbekistan	İhracat	9,45	5,66	5,27	4,81	5,40	0,30	0,21	0,21	0,21	0,26
	İthalat	5,56	5,12	5,13	6,16	4,39	0,16	0,22	0,30	0,36	0,29
ECO	İhracat	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	3,15	3,63	3,91	4,38	4,73
	İthalat	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	2,83	4,37	5,80	5,86	6,55

Grafik 3.1: Türkiye'nin ECO Ülkeleri ile Dış Ticareti (milyon \$)

3.4.2.1.1. Türkiye-İran Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye-İran arasındaki ticari ilişkiler Grafik 3.1'de görüldüğü gibi yükselen bir trendle artmaktadır. Bu hem ihracat ve hem de ithalat için geçerli bir durumdur. Şöyle ki; 2000 yılında Türkiye'nin İran'a toplam ihracatı 235,8 milyon dolar iken, 2008 yılında bu değer 2299,7 milyon dolara çıkmıştır. İthalatta da aynı durumu söylemek mümkündür. 2000 yılında Türkiye'nin İran'dan toplam ithalatı 815,7 milyon dolar iken, 2008 yılında 8199,7 milyon dolara ulaşmıştır. 9 yıllık bir dönemde Türkiye'nin İran'a ihracatı yaklaşık 9 kat,

ithalatı ise yaklaşık 10 kat artmıştır. Özellikle 2005 yılı sonrası iki ülke arasındaki dış ticaretin daha hızlı arttığı tablo değerlerinden anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin ECO bölgesine yapmış olduğu toplam ihracatın 2008 yılında %32,5'i, ithalatın ise %62,02'si İran'la yapılmıştır. Bölge açısından değerlendirildiğinde bu oranların oldukça yüksek olduğu ve iki ülke arasında güçlü ticari ilişkilerin var olduğu sonucu çıkartılabilir. Fakat aynı dönemde Türkiye'nin toplam ihracatı içinde İran'ın payı %1,54, ithalat ise %4,06 olması bunu destekleyen bir durum değildir. İthalat oranının yüksek olmasının temel sebebi Türkiye'nin İran'dan satın aldığı petrol, petrol ürünleri ve doğal gazdır.(Türksam:2009) İki ülke potansiyellerine bakıldığında mevcut dış ticaret hacminin düşük seviyelerde olduğunu söylemek mümkündür. 2000 yılı sonrası Türkiye-İran dış ticaret hacmindeki artışın önceki yıllarla kıyaslandığında, bunun ECO şemsiyesi altında yürütülen çalışmaların bir sonucu olduğu tespiti yapılabilir.

Türkiye ile İran arasında karşılıklı ticaretin arttırılması doğrultusunda iki ülke arasında serbest ticaret merkezlerinin kurulması ve bu sayede ithal edilecek tarım ürünlerinde %40, sanayi ürünlerinde ise %100'e yakın vergi muafiyeti getirilmesi hedeflenmektedir. (DEİK:2008) Ayrıca ECO Ticaret Anlaşması (ECOTA), İran ile Türkiye arasındaki ticaretin artırılması ve bölgede ekonomik bütünleşmenin sağlanması yolunda önemli bir husustur. Van Gölü Kuzey Geçiş Projesi'nin ilerleyen yıllarda tamamlanması ile iki ülke Van Gölü Kuzey Geçiş Projesi, Türkiye-İran arasında kesintisiz bir demiryolu hattının tesisi ile Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine transit taşımacılığın yapılması amacıyla planlanmıştır. Van Gölü'nü kuzeyden geçen 237 km uzunluğundaki demiryolu güzergâhının etüt-proje işleri 1993 yılında ihale edilmiş, 2000 yılı sonunda inşaatına başlanılmıştır. (<http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-2674c.pdf> Erisim Tarihi. 25.12.2009) arasındaki taşımacılığın süresinin kısalması ve taşınan yük miktarının artması, böylece bölge içerisinde ticaret ve yatırım koridorlarının geliştirilmesi mümkün kılınacaktır.

3.4.2.1.2. Türkiye-Pakistan Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye-Pakistan ticari ilişkileri Tablo 3.3’de gösterilmiştir. İki ülke arasında hem ihracat hem de ithalat zaman içerisinde artan trendle devam ettiği görülmektedir. Söyle ki; 2000 yılında Türkiye’nin Pakistan’a toplam ihracatı 52,9 milyon dolar iken bu değer 2008 yılında 155 milyon dolara ulaşmıştır. İhracat 9 yıllık dönemde yaklaşık 3 kat artmıştır. İthalat ise 2000 yılında 82,2 milyon dolardan 2008 yılında 586,2 milyon dolara çıkarak, 9 yıllık dönemde yaklaşık 7 kat arttığı görülmektedir. Bu durum Türkiye-Pakistan dış ticaret dengesinin sürekli Türkiye’nin aleyhinde arttığını göstermektedir. Türkiye’nin ECO bölgesine yapmış olduğu toplam ihracatın 2008 yılında %2,48’i, ithalatın ise %4,43’ü Pakistan’la yapılmıştır. Aynı dönemde Türkiye’nin toplam ihracatı içinde Pakistan’ın payı %0,12; toplam ithalatı içinde ise Pakistan’ın payı %0,29 olmuştur. Her iki durumda da iki ülke arasındaki dış ticaret değerlerinin oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür. 2000 yılı sonrası Türkiye’nin genel olarak dış ticaretinde görülen artış Türkiye-Pakistan ithalat değerlerinde de kendini göstermişken, bu artış ihracat değerlerine pek yansımamış görülmektedir.

3.4.2.1.3. Türkiye-Afganistan Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye-Afganistan arasındaki dış ticaret verileri Tablo 3.3’de sunulmuştur. Tabloya göre, 2000–2008 döneminde Türkiye’nin Afganistan’a ihracatı 17 kat artarak 136,9 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye’nin Afganistan’a ithalatı çok düşük seviyelerdedir. Söyle ki; 2008 yılında ihracat 136,9 milyon dolar, ithalat ise 8,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ticaret özellikle 2002 yılı sonrası hızlandığı tablodan anlaşılmaktadır. Türkiye, Afganistan’da özellikle müteahhitlik hizmetlerinde önde gelen bir ülke konumundadır. Türkiye’nin ECO bölgesine yapmış olduğu toplam ihracatın 2008 yılında %2,19’si, ithalatın

ise %0,06'si Afganistan'la yapılmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payı ise 2008 yılında %0,10 olarak gerçekleşmişken, toplam ithalat içindeki payı ise %0,01'in altında bulunmaktadır.

3.4.2.1.4. Türkiye-Azerbaycan Dış Ticaretinin Analizi

2000–2008 döneminde Türkiye-Azerbaycan ticari ilişkileri Tablo 3.3'de gösterilmiştir. Bu dönemde ihracatta yaklaşık 7 kat artış, ithalatta ise yaklaşık 10 kat artışın olması hem ihracatta ve hem de ithalatta sürekli artan bir trendin varlığının sonucudur. Söyle ki; 2000 yılında ihracat 230,4 milyon dolar iken, 2008 yılında 1666 milyon dolara yükselmiş; ithalat ise 2000 yılında 95,6 milyon dolar iken, 928 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye Azerbaycan'a karşı sürekli dış ticaret fazlası vermekte ve söz konusu fazla sürekli büyümektedir. Türkiye, ECO bölgesine yapmış olduğu toplam ihracatın 2008 yılında %26,67'sini Azerbaycan'la gerçekleştirmiştir. Bu orana göre, Türkiye ECO ülkelerine yapmış olduğu ihracat da İran'dan sonra ikinci sırada Azerbaycan olduğunu göstermektedir. Türkiye ECO bölgesine gerçekleştirmiş olduğu ihracatın yaklaşık yarısını İran ve Azerbaycan'a yapmaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı ise 2000 yılında bölgeye yaptığı toplam ithalatın % 7,02'sine denk gelmektedir. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Azerbaycan'ın payı 2008 yılında %1,26 olmuşken, toplam ithalatı içindeki payı ise %0,46 olarak gerçekleşmiştir. Geçmiş dönemdeki trendin gelecekte de devam etmesi halinde, ECO ülkeleri arasında Azerbaycan Türkiye'nin en önemli ticari ortağı konumuna gelmesi beklenebilir.

3.4.2.1.5. Türkiye-Kazakistan Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye-Kazakistan ticari ilişkileri Tablo 3.3'de gösterilmiştir. 2000 yılında Türkiye Kazakistan'a ihracatı 118,7 milyon dolar olarak gerçekleştirirken, 2008 yılında 891 milyon dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde gerçekleşen ithalat ise 346,4 milyon dolardan 2332 milyon dolara yükselmiştir. 2000–2008 dönemi karşılaştırıldığında Türkiye'nin Kazakistan'a ihracat yaklaşık 9 kat, ithalat ise yaklaşık 7 kat artmıştır. Bu değerlere bakıldığında Türkiye

Kazakistan'a karşı sürekli dış ticaret açığı vermektedir. Türkiye ECO bölgesine yapmış olduğu toplam ihracatın 2008 yılında %14,27'sini, toplam ithalatın ise %17,64'ünü Kazakistan'a yapmaktadır. Kazakistan ECO ülkeleri arasında Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı üçüncü ülke konumundadır. Türkiye'nin toplam ihracatı içine Kazakistan'ın payı 2008 yılında %0,67 olurken toplam ithalatı içindeki payı ise %1,15 olmuştur.

3.4.2.1.6. Türkiye-Kırgızistan Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye-Kırgızistan ticari ilişkilerine ait veriler Tablo 3.2 ve Tablo 3.3'te yer almaktadır. Kırgızistan, Türkiye'nin sürekli dış ticaret fazlası verdiği bir ECO ülkesidir. Ancak iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi oldukça düşük seviyelerde ilerlemektedir. Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı 2000 yılında 20,6 milyon dolar iken, 2008 yılında 191 milyon dolara çıkmıştır. Bu durum ihracatın 9 yılda 9 kat arttığını göstermektedir. İthalata bakıldığında, ithalat hacim 2000 yılında 2,4 milyon dolardan, 2008 yılında 48 milyon dolara ulaşmıştır. Burada ithalat hacminin 9 yıllık dönemde 20 kat artışı gözükse de, Türkiye'nin ECO bölgesinde en az ithalat yaptığı ikinci ülke Kırgızistan'dır. Ancak dış ticaret hacmindaki artış hızına bakıldığında iki ülke arasındaki ticaretin umutlandırıcı olduğu söylenebilir. Türkiye'nin ECO bölgesine yapmış olduğu toplam ihracatın 2008 yılında %3,06'sı, toplam ithalatın ise %0,36'sı Kırgızistan ile yapılmıştır. Aynı dönemde Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Kırgızistan'ın payı %0,14, toplam ithalatı içindeki payı ise %0,02'dir. Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi içinde Kırgızistan çok küçük bir yer tutmaktadır.

3.4.2.1.7. Türkiye-Tacikistan Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye-Tacikistan ticari ilişkilerine ait veriler Tablo 3.2 ve Tablo 3.3'te yer almaktadır. Türkiye'nin son yıllarda dış ticaret fazlası verdiği ECO ülkelerinden biri Tacikistan'dır. 2000 yılında Türkiye'nin Tacikistan'a ihracatı 4,5 milyon iken, 2008 yılında 176,4 milyon dolara ulaşmıştır. Özellikle 2005 yılı sonrası ihracatta büyük bir artış

gözükmektedir. İthalata bakıldığında, Türkiye'nin Tacikistan'a ithalatı 2000 yılında 16,5 milyon dolar iken, 2008 yılında 147,7 milyon dolara ulaşmıştır. 2000–2008

yılları arasında ihracat yaklaşık 39 kat, ithalat ise yaklaşık 9 kat artış göstermiştir. Bu durumda Türkiye'nin ihracatının oransal olarak en fazla arttığı ECO ülkesi Tacikistan'dır. ECO bölgesine Türkiye'nin yapmış olduğu toplam ihracat içinde Tacikistan'ın payı 2008 yılında %2,82; toplam ithalatın payı ise %1,12 olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Tacikistan'ın payı 2008 yılında %0,13; toplam ithalatı içindeki payı ise %0,07'dir. Bu oranlar Tacikistan'ın Türkiye'nin dış ticaret hacmi içinde çok küçük bir yer tuttuğunun göstergesidir.

3.4.2.1.8. Türkiye-Türkmenistan Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye Türkmenistan ticari ilişkilerine ait veriler Tablo 3.2 ve Tablo 3.3'te verilmiştir. Türkmenistan, Türkiye'nin sürekli dış ticaret fazlası verdiği bir ECO ülkesidir. 2000 yılında Türkiye'nin Türkmenistan'a ihracatı 120,2 milyon dolar, ithalatı ise 97,9 milyon dolar iken; bu rakamlar 2008 yılında sırasıyla 663 milyon dolara ve 389 milyon dolara yükselmiştir. 2000–2008 döneminde Türkiye'nin Türkmenistan'a ihracatı yaklaşık 6 kat, ithalatı ise yaklaşık 3 kat artış göstermiştir. Türkiye'nin ECO bölgesine yapmış olduğu toplam ihracat içinde 2008 yılında Türkmenistan'ın payı % 10.61; toplam ithalat içindeki payı ise %2.94 seviyelerindedir. Türkiye'nin bölgede en fazla ihracat yaptığı dördüncü ülke Türkmenistan'dır. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Türkmenistan'ın payı 2008 yılında %0,50 olurken toplam ithalatın payı ise %0,19 olmuştur. Türkiye'nin Türkmenistan'a ihracatının 2007 111 yılı itibarıyla yaklaşık üçte birini makineler ve demir çelik ürünleri oluştururken, pamuk ve mineral yakıtlar ithalatının yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır.190

3.4.2.1.9. Türkiye-Özbekistan Dış Ticaretinin Analizi

Türkiye-Özbekistan ticari ilişkilerine ait veriler Tablo 3.2 ve Tablo 3.3'te verilmiştir. Özbekistan Türkiye'nin sürekli dış ticaret açığı verdiği bir ECO ülkesidir. İki ülke arasındaki dış ticaret hamcı 2000 yılında yaklaşık 170 milyon dolar iken, 2008 yılında bu rakam yaklaşık 920 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin Özbekistan'a ihracatı 2000 yılında 82,6 milyon dolar, ithalat ise 85,8 milyon dolar iken; 2008 yılında bu değerler sırasıyla 337 milyon dolar ve 581 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde ihracat ve ithalat yaklaşık 4 kat artmıştır. Türkiye'nin ECO bölgesine toplam ihracatı içinde Özbekistan'ın payı 2008 yılında %5.40, toplam ithalatı içindeki payı ise %4.39 olmuştur. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde Özbekistan'ın payı 2008 yılında %0.26, toplam ithalatı içindeki payı ise %0.29 olarak gerçekleşmiştir.

3.4.3. Enerji Madencilik ve Çevre

2000 yılında İslamabad'da düzenlenen EİT 1. Enerji/Petrol Bakanları Toplantısı kararları uyarınca, 2001–2005 yıllarına ilişkin EİT Bölgesinde Enerji/Petrol İşbirliği Ortak Bildirisi ve Eylem Planı kabul edilmiş; bunların uygulanmasına yönelik ilerleme raporu hazırlanmış ve gözden geçirilmiştir.

EİT Sekreterliği, üye devletlerden gelen, üye devletlerin Elektrik Sistemlerinin bağlantıya geçirilmesi projesinin yapılabilirlik çalışmasına yönelik danışmanlar listesini, İKB'ye (İslami Kalkınma Bankası) sunmuştur. Bu danışmanlara İKB tarafından ihaleye katılma davetleri gönderilmiş, sonuçta toplam altı danışmanlık şirketi EİT Sekreterliğine teklif sunmuştur. Değerlendirme Komitesi teklifleri değerlendirmeyi sürdürmektedir.(<http://www.dpt.gov.tr>)

Sekreterliğin, EİT Petrol ve Gaz Boru Hatları Güzergâhlarının yapılabilirlik çalışmalarını yürütmeye yönelik mali yardım arayışları, 12. Bölgesel Planlama Konseyince olumlu karşılanmış, son olarak Sekreterliğe, İKB tarafından söz konusu yapılabilirlik çalışmasının değerlendirilmeye alınacağı bilgisi verilmiştir.

Enerji tasarrufunun Ana Hatları ve Yöntembilimi çerçevesinde, 12. BPK kararı doğrultusunda, Türk makamları, uluslararası pek çok kuruluşla işbirliği halinde, 2002 yılında Ankara'da, Batı ve Orta Asya ülkelerinden gelen enerji yöneticileri için Uluslararası Uygulamalı Yetiştirme Kursu düzenlemişlerdir. Bu kursa üye devletlerden 7 ve EİT Sekreterliğinden de bir temsilci katılmıştır.

2002 yılında Tahran'da EİT Çevre Bakanları toplantısı gerçekleştirilmiş olup, bunun sonucunda 2003–2007 yıllarını kapsayan dönemde EİT Üyesi Devletler arasında Çevreyle ilgili işbirliğini içeren bir Eylem Planı ile aynı içerikli Tahran Bildirisi kabul edilmiştir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

3.4.3.1 Enerji Tasarrufu ve Verimliliği

5–6 Aralık 2001 tarihlerinde, Enerjinin Korunması ve Verimliliği Çalıştayı ile EİT üyesi ülkelerde Enerjinin Korunmasının Ana hatları ve Yöntembilimini hazırlamak üzere bir Özel Komite Toplantısı gerçekleştirilmiş ve amaca ulaşılmıştır. Söz konusu ana hatlar ve yöntembilim, 12. BPK(Enerji/Petrol Bakanları Toplantısı) tarafından onaylanmıştır. Sonuçta, Türk makamları, uluslararası bir dizi kuruluşla işbirliği halinde, 4-14 Haziran 2002 tarihlerinde, Türkiye Ulusal Enerji Koruma Merkezinde, yedi EİT üyesi devlet uzmanlarına, Uluslararası Uygulamalı Yetiştirme Kursu düzenlemiştir. Bu kurs sonuçları, üye ülkelere Sekreterlikçe bir nota ile duyurulmuştur.(<http://www.dpt.gov.tr>)

İlgili Türk makamları, ayrıca, EİT 2. Enerji/Petrol Bakanları Toplantısının gündemine: "Türkiye Ulusal Enerji Koruma Merkezi tesislerinde, Enerjinin Korunması Bölgesel Yetiştirme Merkezinin kurulması"nı bir madde olarak almayı önermişlerdir.

3.4.3.2 Bölgesel Elektrik Ticareti Stratejisi

7–8 Aralık 1999 tarihlerinde Ankara'da toplanan Elektrikle ilgili 3. Özel Amaçlı Uzmanlar Grubu şu sonuca varmıştır: Bölge çapındaki elektrik ticareti, gerek ayrı ayrı ülkeler

ve gerekse tüm EİT bölgesi için ekonomik ve çevresel yararlar getirme potansiyelini taşımaktadır. Zaten EİT bölgesinde düşük maliyetli elektrik üretim kaynakları geniş çaplıdır. Bunların harekete geçirilmesiyle daha ucuz enerji sayesinde bölgesel ekonomik işbirliği de gelişecektir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

7–10 Şubat 2000'de düzenlenen 10. Bölgesel Planlama Konseyi toplantısında da, elektrik, kömür, petrol ve petrol ürünlerinden oluşan bölgesel enerji ticaretinin, çevreye de özen gösterilmesiyle birlikte, bölge çapında ekonomik kalkınma fırsatı yaratacağı kabul edilmiştir.

Nitekim 24–25 Nisan 2002 günlerinde Tahran'daki EİT Sekreterliğinde, İKB'nın desteğiyle, EİT Bölgesel Elektrik Ticareti Stratejisi konulu bir Çalıştay düzenlenmiştir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

3.4.3.3 Petrol Rafinerileri ve Ürünleri Alanında İşbirliği

8–9 Ekim 1999 günlerinde Almatı'da düzenlenen, Petrol, Gaz, Petrokimya ve Elektrik Endüstrileri Yöneticileri 1. EİT Toplantısında, üye devletlerarasındaki işbirliğinin genişletilmesini, bölgesel ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesinde çok önemli bir adım olarak nitelenmiş ve üye devletlerden gerekli adımların atılması istenmiştir.

3.4.3.4 EİT Petrol ve Gaz Hatlarının Güzergâhları

Malî sorunu çözmek üzere Sekreterlik, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası gibi uluslararası malî kurumlar ile bağlantıya geçmiş, ancak alınan genel nitelikli cevapta, petrol ve gaz sanayileriyle uğraşan ulusal, uluslararası, çokuluslu, vb şirketler benzeri çalışmaları finanse ettiklerinden, onlarla ilişkiye geçilmesi tavsiye edilmiştir. 2002 yılında Tahran'da yapılan 12. BPK toplantısı, EİT Petrol ve Gaz Hatları Güzergâhlarına ilişkin yapılabirlik çalışmasını gerçekleştirmede malî yardım bulma çabalarını övgüyle karşılamıştır. Bu toplantıda, üye devletlerin, bu yapılabirlik çalışmasını bizzat kendilerinin

finanse etmeleri taraftarı olmadıkları belirtilmiştir. Dolayısıyla, Sekreterlik, bu yapılabilirlik çalışmasına yönelik gerekli malî kaynakları bulmaya yönelik çabalarını elbette ki sürdürebilir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

3.4.3.6 Enerji Veri Kitapçığı (EVK)

10. BPK, 9. BPK esnasında dağıtımı yapılan Enerji Veri Kitapçığının yayınlanmasından dolayı Türk makamlarının çabalarını övgüyle karşılamış ve söz konusu kitapçıkta yer alan bilgilerin güncelleştirilmesinde Sekreterlikle işbirliğine gidilmesini üye devletlerden istemiştir. Dahası, maliyetten tasarruf sağlamak ve düzenli biçimde güncelleştirme yapabilmek amacıyla, üye devletlerin onayı ile söz konusu kitapçık, EİT Web sitesine yerleştirilebilir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

3.4.3.7 Madenler

2000 yılında yayınlanan Tahran Bildirisinde, bölgenin zengin maden kaynaklarına vurgu yapılmış ve madencilik alanında işbirliğinin geliştirilmesi istenmiştir. Bu bildirisinde 11. BPK, üye devletlerden, Maden Sektöründe Bölgesel İşbirliğinin Geliştirilmesine yönelik 1. EİT Maden Uzmanları Toplantısına etkin katılım sağlamalarını istemiştir. Türk heyeti, toplantı gündemine, başka konuların yanı sıra, madencilik sektöründe yatırımların teşviki, jeoloji alanında Madenler Veri Bankası ve Envanterinin oluşturulması ve ayrıca Maden Yatakları Veri Kitapçığının hazırlanmasını önermiştir.

EİT bölgesinin çoğu yörelerinde su kaynaklarının gittikçe daralması ve niteliğinin bozulması, ayrıca, hızlı nüfus artışı, gittikçe artan yurtiçi ihtiyaçlar, enerji sanayi, tarım ve aslında tüm öteki sınai ve hizmet sektörlerinde suya olan talep göz önüne alınarak, 9. BPK, EİT Sekreterliğinin önerisi üzerine, bölgede uygun politika ve programların ele alınabilmesi amacıyla, atık su yönetimi ve işleme teknolojisi konulu bir çalıştayın düzenlenmesini onaylamıştır.

Türkiye, Magosa'daki Doğu Akdeniz Üniversitesinde, Atık Su Yönetimi ve İşleme Teknolojisi konulu bir Çalıştaya ev sahipliği yapma önerisini sunmuştur. Ne var ki, toplantının yeri konusundaki görüş birliğinin oluşmaması nedeniyle, çalıştay defalarca ertelenmiştir. DTK'nın, bu çalıştayın yeri konusunda karar alması umulmuştur. (www.bsec-organization.org)

3.4.4. Tarım, Sanayi ve Sağlık

EİT tarımsal işbirliği çerçevesinde üye ülkeler arasında kuraklıkla mücadele, su yönetimi, tarımsal ticaretin geliştirilmesi, hasat sonrası çalışmaların ve tarımsal sanayinin geliştirilmesi konularında işbirliği çalışmaları yürütülmektedir. Genetik malzemenin toplanması, tanımlanması ve yeni bitki çeşitlerinin ortaya konulması da dâhil olmak üzere genetik muhafaza alanında da işbirliği çalışmaları sürmektedir. 3 – 14 Kasım 2003 tarihlerinde Ankara'da da Tarım ve Köy İşleri Bakanlığımızın ev sahipliğinde "Hasat Sonrası Devrelerde Ürün Kayıpları" konulu bir çalıştay (workshop) gerçekleştirilmiştir.

Sanayi işbirliği çerçevesinde küçük ve orta ölçekli işletmeler ve özelleştirme gibi konularda işbirliği çalışmaları sürdürülmektedir. 10 - 11 Haziran 2002 tarihlerinde İstanbul'da ülkemizin ev sahipliğinde Özelleştirme alanında bir çalıştay (workshop) gerçekleştirilmiştir. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) Kalkınmadaki Rolü konusunda da, 30 Eylül - 2 Ekim 2002 tarihlerinde Tahran'da bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde de bu alanda 2003 yılı sonlarında 5 gün süreli bir çalıştay düzenlenmiştir. (www.bsec-organization.org) Sağlık işbirliği alanı çerçevesinde bölgesel bir eylem planı hazırlama, aile planlaması, üreme sağlığı ve ana - çocuk sağlığı konularında çalışmalar yürütülmektedir.

3.4.5. Eğitim, Bilim, Kültür ve Uyuşturucu Kontrolü

EİT Kapsamındaki koordinasyon birimine bağlı olan uzman kuruluşların son durumu;

3.4.5.1 Genel Bakış

EİT uzman kuruluşları olarak

i) Kültür Enstitüsü,

ii) Bilim Vakfı

iii) Eğitim Enstitüsü ile bölgesel kurumlardan olan Sigortacılık Koleji ve ayrıca EİT bütçesinden bir harcamanın yapılmadığı, dolayısıyla EİT ile BM Uyuşturucu Kontrol Programı ile ortak yürütülen bir Uyuşturucu Projesi, Koordinasyon Birimi'nin ilgi alanına girmektedir.

3.4.5.2 EİT Uzman Kuruluşları

3.4.5.2.1 EİT Kültür Enstitüsü

Kültür Enstitüsü Senedi, 1995 yılındaki 5. Bakanlar Konseyince kabul edilerek, aynı yıl yapılan İslamabad'daki 3. EİT Doruğunda imzalanmıştır. Merkezi İran'dadır. Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan Senedi imzalamış, ancak yalnızca Afganistan, İran, Pakistan ve Tacikistan Meclislerince onaylanmıştır. Kırgız Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyetlerinin de senedi imzalamalarıyla oluşum tamamlanmıştır.

Sonuç olarak, Kültür Enstitüsü Senedini Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan imzalamış, Kırgız Cumhuriyeti ile Özbekistan ise imzalamamıştır, imzalayıp da Meclislerince onaylananlar Afganistan, İran, Pakistan ve Tacikistan, onaylanmamış olanlar ise Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye ve Türkmenistan gibi ülkelerdir. Enstitü bütçesine yalnızca dört ülke katkıda bulunmaktadır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

3.4.5.2.2 EİT Bilim Vakfı

1995 yılında İslamabad'da düzenlenen 3. Doruk Toplantısında tüm üye devletlerce imzalanmış, ancak yalnızca Azerbaycan, İran, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi 5

üye devlet Meclisince onaylanmıştır. Merkezi İslamabad'da kurulması öngörülen EİT Bilim Vakfı Kurucu Belgesi Ek Protokolü, 20.10.2007'de Herat'da düzenlenen EİT 17. Bakanlar Konseyi Toplantısında kabul edilmiştir. (www.mfa.gov.tr)

3.4.5.2.3 EİT Eğitim Enstitüsü

1997 yılında Tahran'da yaptığı son toplantısında eski Eğitim, Bilimsel ve Kültürel İşbirliği Komitesi, Bölgesel Planlama Konseyi'ne, bir Eğitim Enstitüsü'nün kurulması yönünde öneride bulunmuş, bunun üzerine 7. Bölgesel Planlama Konseyi de, merkezi Türkiye'de olacak bir Eğitim Enstitüsü'nün kuruluşu önerisini kabul etmiştir. Aynı yıl içinde, Ankara'da bir Uzmanlar Grubu toplanmış ve Enstitü Senedini hazırlayarak sonuca bağlamıştır.

3.4.5.2.4 EİT Sigortacılık Koleji

Eski adıyla RCD Sigortacılık Koleji, 1991 yılında EİT Sigortacılık Koleji olarak yeniden açılmıştır. Merkezi Tahran'da olup, Allamah Tabatabai Üniversitesi'ne bağlı olarak etkinliklerini sürdürmektedir. Üye devletlerin sigortacılık alanındaki işgücü yetiştirme ihtiyaçlarına cevaben, ekonomi, hukuk, yönetim, uygulamalı bilimler, muhasebe, maliye ve sigortacılık alanlarını kapsamakta, sigortacılık yönetiminde üniversite mezunları vermektedir.

3.4.5.3 Uyuşturucu Kontrolüne Yönelik Etkinlikler

1992 yılındaki 2. Bakanlar Konseyi toplantısında Uyuşturucu Kontrolü Teknik Komitesinin kurulmasına karar verilmiştir. 1996 yılında Aşkabat'ta yapılan 6. Bakanlar Konseyi Toplantısında Uyuşturucu Kontrolüne yönelik bir Eylem Planı kabul edilmiştir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

3.5. 2010 ARALIK İSTANBUL DEKLARASYONU

İstanbul'daki toplantıda Devlet / Hükümet Başkanları önemli bölgesel ve küresel konuları ele alarak, ECO programlarının ve projelerinin önceki Zirvesi'nden bu yana

kaydedilen ilerlemeyi gözden geçirdi. ECO bölgesinde sürdürülebilir kalkınma kalitesine yönelik çabaları artırmak için kendi iradesine ve geliştirilmiş EİT amaç ve hedefleri olan ekonomik işbirliği, sosyal refah, yaşam, ekonomik büyümenin önemi vurgulanmıştır.

ECO bölgedeki mevcut çatışmaları hakkındaki endişelerini ve bu çatışmaları çözmek için çabaların artırılmasının önemini vurgular. Barış, güvenlik, sürdürülebilir istikrar ve kalkınma ile toprak bütünlüğünün önemini de vurgular. Küresel ekonomik krizin olumsuz etkilerini azaltmak için bölgede ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma etkilediğini kabul ederek ve işbirliğini devam ettirerek ortak bir yaklaşım geliştirilmesi konusundaki kararlılıklarını ortaya koymuşlardır.

EİT bölgesinde Serbest Ticaret Alanına ulaşmanın önemi konusunda EİT bölgesinde refah ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve EİT Vizyon 2015 yılında yapılan taahhütlere uymak gerekir. Ekonomik istikrar ve sürdürülebilir kalkınma ve enerji güvenliğinin önemi, bu konuda büyük enerji projeleri gerçekleştirmek için yakın işbirliğine duyulan ihtiyaçtır.

İklim değişikliği sonucu kuraklık ve onun sonucu olarak su kıtlığı, toprak bozulması ve bölgede gıda güvenliğini hem uluslararası hem de bölgesel düzeyde tehdit etmesi endişe yaratmaktadır. Tarımsal kalkınma sağlanması için bölgeye teknoloji transferi çağrısında bulunma, ulaştırma, haberleşme, bölge karayolu, demiryolu ve iletişim projelerinin erken ve etkili uygulanması için alanlarında özellikle altyapıyı geliştirmenin önemi belirtilmiştir.

ECO amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesini ve bu anlaşmaların imzalanması, onaylanması ve uygulanmasına önem vermiştir. Daha fazla bölgesel ekonomik işbirliği ve bu amaçla yeni hareketlerin teşvik etmek için etkin bir organizasyon olarak ECO'yu güçlendirecek girişimler ve uygulanması için bazı işlemlere başvurulmuştur. Bunlar;

- Etkin bir bölgesel örgüt olan ECO, ECO Vizyon 2015'in etkin uygulanması ve tanıtımı için taahhütlerini yenilendi.

— Bölgede Serbest Ticaret Alanı oluşturulması için kararlılıklarını yinelediler. Üye Devletlerin davet ve bölgesel ticaret için tarife dışı engelleri (NTBS) kaldırmalarıyla ilgili eylem çağrısında bulundular.

— Üye Devletlerarasındaki ticaretin geliştirilmesi ve önemi vurgulandı.

— Üye Devletleri desteklemek ve bölgede önemli bir finans kurumu olarak rolünü artırmak için EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası tanıtıldı

— Ticaret ve Sanayi Odaları, ECO Eylem Planı doğrultusunda özel sektör işbirliğinin daha da güçlendirilmesi ve bölgedeki iş ilişkilerini kolaylaştırmak için çağrıldı.

— ECO üye devletlerarasında öncelik Transit Taşıma Çerçeve Anlaşması (TTFA) Gümrük işlemleri uyum ve geçiş sınır kolaylaştırmayı amaçlayan uygulanması çerçevesinde (1975 TIR Sözleşmesi)uluslararası ticaret ve karayolu taşımacılığı kolaylaştırmayı gerektiğini ve araçların donanımına verilmesini onayladı.

—Kırgızistan ile Çin ve Avrupa'yı birbirine bağlayan demiryolu inşaatı, Tacikistan, Afganistan, İran ve Türkiye bölgede ulaşım yollarının çeşitlendirilmesi teşvik edeceğini kaydedildi. Bu bağlamda da, öncelik olarak demiryolu kesimleri Pakistan ile Afganistan iletişime Kandahar-Chaman ve Celalabad-Torkham inşaatının olduğu gösterildi.

—Çin-Kırgızistan-Özbekistan Büyük İpek Yolu güzergâhı üzerinde bölgesel işbirliğini arttırmaya yönelik demiryolu güzergâhı inşasına ilişkin projesinin öneminin altı çizildi.

—TTFA hükümleri doğrultusunda Eylül-Ekim 2010 yılında ECO / IRU Silk Road Truck Caravan projesinin gerçekleştirilmesi el alındı ve TTFA düzenli çalışma ile projeye başlamak için üye devletleri ve sekreterlikleri çağırdı.

— Denizin bölgesel işbirliği ve multimodal taşımacılık için acil bir ihtiyaç olduğu yinelendi.

- Üye Devletler, enerji güvenliğinin artırılması ve yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarından daha iyi yararlanarak için enerji sektöründe proje yatırımı için uygun bir ortamın yaratılmasını istedi.
- Gıda Güvenliği için ECO Bölgesel Programı (RPFS) olan, ECO Veteriner Komisyonu (ECO-VECO), ECO Merkezi Etkin Kullanımı için RPFS uygulanmasına ilişkin Bölgesel Koordinasyon Merkezi (RCC) kurulması ECO Meteoroloji Kalibrasyon Merkezi (ECO-MM) ve ECO Tohum Derneği (ECOSA) aktivasyonu da dâhil olmak üzere birçok uygulanmanın tanıtımı yapıldı.
- Inter-Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Pakistan enerji sistemlerini bağlamak amacıyla, CASA 1000 projesinin acil olarak hayata geçirilmesine ve bölgenin hidroelektrik potansiyelinden yararlanma konusuna değinildi.
- Astana Uluslararası İhtisas Fuarına (EXPO 2017) ev sahipliği yapmak için Kazakistan Cumhuriyeti talip oldu.
- ECOSTAT kurulması ve istatistiksel veri toplanması ve Üye Devletlerarasında ekonomik işbirliğini geliştirmek için ekonomik araştırmaların pekiştirilmesinin gerekliliği vurgulandı.
- Yeniden eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği sorunlarının çözüm yolu ve EİT bölgesinde Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) ulaşma yolundaki kararlılığı tekrarlandı.
- Afganistan'ın yeniden inşası için ECO Özel İmar Fonu, Azerbaycan, İran, Pakistan ve Türkiye'nin katkıları ile süreci hızlandırma kararı alındı.
- ECO dış ilişkilerinin geliştirilmesi için Eylem Kapsamlı Planının kabul edilmesi.
- ECO bölgedeki afet risk yönetimi işbirliğini güçlendirmek için kararlar alındı, dünyanın en felaket eğilimli bölgelerinden birinde Meşhed-İran-RCRM Risk Yönetimi Bölgesel Merkezi kuruldu.
- Azerbaycan Cumhuriyeti 2012 yılında 12. ECO Zirvesi'ne ev sahipliği yapacak.

3.6. ECO Vizyon 2015 ve Önemi

ECO Bakanlar Konseyi 1 Ekim 2005 tarihinde Kazakistan'da yaptığı toplantıda ECO'nun gelecek on yıllık aktivitelerinin tespit edildiği ve Teşkilatın gelecek on yılının şekillendirildiği bir belge kabul etti. "2015 ECO Vizyonu" olarak adlandırılan belge, ECO aktiviteleri için temel politikaları ve on yıllık eylem planını içermektedir. "2015 ECO Vizyonu" ticaret, yatırım, taşımacılık, haberleşme, enerji, finans, sanayi, tarım, çevre, insan kaynakları, turizm, uyuşturucu ve organize suçlar alanlarında uzun vadeli hedefler ortaya koymaktadırlar. (<http://www.ecosecretariat.org>)

Belgede vurgulanan gelişmelerin en önemlisi şüphesiz 2015 yılında "ECO Bölgesi Serbest Ticaret Alanı"nın kurulması hedefidir. ECO Ticaret Anlaşması doğrultusunda tarifelerin azaltılması, tarife dışı engellerin kaldırılması ve bölge içi ticaretin %6'dan %20'ye çıkartılması sonucu "ECO Bölgesi Serbest Ticaret Alanı"nın kurulması 2015 ECO Vizyonu belgesinde öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. (Pervez, 2004:919)

ECO, ekonomik bütünleşme teorileri açısından değerlendirildiğinde, kuruluşunda somut bir hedefi olmayan, basit bir işbirliği hedeflenirken, daha sonra bölgede geniş bir tercihli ticaret sistemi kurulması amaçlanmış ve nihayetinde ECO bölgesinde bir Serbest Ticaret Alanı oluşturulması planlanmaktadır.

3.7. EİT'İN BAŞARISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Burada öncelikle ECO bölgesinin makro büyüklükleri itibarıyla ECO bölgesinin özelliklerine değinilecek ve ülkelerin gelişme çizgisinde önemli olan Gayrı Safi Yurt içi Hâsılanın (GSYİH) sektörel dağılımına bakılacaktır.

Ekonomik birleşmelerin temel hedeflerinden biri fert başına gelir düzeyi yüksek ve yoğun nüfus alanlarına sahip olan büyük pazarlar oluşturmaktır (Ertürk, 2002: 311). Bu anlamda, gelişmekte olan ülkeler arasında gerçekleştirilen bir bütünleşme olarak ECO dikkate

alındığında, geniş bir alana ve nüfusa rağmen ECO ülkelerinde kişi başına düşen gelir ve ticaret hacminin gelişmiş ülkelerin gerçekleştirdiği AB gibi bütünleşmelerden çok geri olduğu görülür. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre AB’de kişi başına gelir seviyesi 100 olarak kabul edildiğinde en yüksek 223 ile Lüksemburg; en düşük ise 29 ile Türkiye gelmektedir. (<http://www.ntvmsnbc.com/news/330072-asp>) Bu da göstermektedir ki, ECO’nun üç büyük kurucusundan biri olan Türkiye’nin dahi kişi başına gelir seviyesi Avrupa ortalamasının altında kalmaktadır.

ECO; nüfusu 350 milyonu aşmış 7 milyon kilometrekarelik bir alana yayılmış, on üyeli bir birleşmedir. ECO’nun sahip olduğu bu nüfus ve alandaki avantajlarına rağmen ECO ülkelerinde fert başına düşen GSYİH düşüktür. 2010 yılı verileri itibariyle Afganistan’da 228,3 dolar, Pakistan’da 769 dolar olan fert başına GSYİH, İran’da 2,825 dolar olup Türkiye’de 10,062 dolardır. ECO bölgesi içinde en fazla kişi başına GSYİH’ya sahip ülke olan Türkiye, Pakistan’ın yaklaşık 13 katıdır. Bu durum ECO’nun sahip olduğu avantajlara rağmen üyeleri arasındaki kişi başına düşen GSYİH ‘da ki büyük farklılıklar nedeniyle bütünleşmelerin hedefi olan büyük pazarın gerçekleşmemesine, ECO ülkelerinin oluşturduğu pazarın küçülmesine neden olmaktadır. (www.dpt.gov.tr).

ECO ülkelerinde GSYİH’nin sektörler itibariyle bölünüşü ülkelere göre önemli farklılıklar göstermektedir. ECO üyesi on ülkeden altısında tarımın payı %20’ yi geçmektedir. Üye ülkeler itibariyle ele alındığında kurucu üyelerden İran ve Pakistan’da yıllar itibariyle tarımın payının azaldığı sanayinin payının yükseldiği göz ardı edilemez bir gerçektir. Hizmetler sektörünün payına bakıldığında İran’da fazla bir yükselme olmazken, Pakistan’da hizmetler sektörünün payı artış eğilimindedir. Her iki ülkede de hizmetler sektörünün payı tarım ve sanayi sektörünün payına göre fazladır. Türkiye’nin verilerine bakıldığında; tarımın payının giderek azaldığı, sanayinin ise payının artmakla birlikte hizmetler sektöründeki artışın tarım ve sanayiye göre daha fazla olduğu aşikârdır. Afganistan’da ise tarımın payının giderek

azaldığı buna karşın sanayide pek bir değişiklik olmamakla birlikte, hizmetler sektörünün payının giderek arttığı görülmektedir. Beş Türk Cumhuriyeti'nde ise tarımın payının, genel olarak azaldığı, sanayinin payının fazla bir değişiklik olmamakla birlikte arttığı ve hizmetler sektörünün payının yükseldiği bilinmektedir. Hizmet sektörünün en düşük olduğu ECO Ülkeleri ise Türkmenistan ve Afganistan'dır. (Eroğlu,2006:94)

Ülkelerin gelişme aşamaları dikkate alındığında bu aşamalar büyükten küçüğe doğru, Hizmet-Sanayi-Tarım, şeklinde olmalıdır. Hizmet sektörünün az gelişmesi hem kentleşmede geriliğe hem de talep yapısının çeşitlenmediğine delalet etmektedir (Ertürk,2002:312). Buna göre, ülkelerin Hizmet-Sanayi-Tarım şeklindeki gelişme aşamalarına uyan ECO ülkelerinin başında Türkiye, Kazakistan, Pakistan ve İran gelmektedir. ECO' nun kurucu üç üyesi açısından veriler dikkate alındığında, Türkiye'de hizmetler sektörünün, İran'da sanayi ve Pakistan'da tarımın payının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca hizmet sektörüne göre değerlendirildiğinde hizmet sektörünün payının en düşük olduğu ECO ülkeleri olan Türkmenistan, Afganistan ve Kırgızistan'da kentleşmenin geri ve talep yapısının çeşitliliğinin az olduğu söylenebilir. (Eroğlu,2006:95)

ECO bölgesinin dış ticaretine bakıldığında ECO ülkelerinin ihracat ve ithalatlarında artışlar olmuştur. Dünyanın en büyük ekonomik bütünleşmelerden biri olan AB ile ECO'nun durumu kıyaslandığında ECO' nun dünya ticaretinde çok küçük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Zira AB, 2002 yılında 6,4 trilyon dolara ulaşan dünya mal ticaretinde %37,9'luk payla birinci sırada yer almıştır. 6,6 trilyon dolarlık dünya ithalatında ise %36,4'lük bir paya sahip bulunmaktadır (http://dtm.gov.tr/ead/DTDERG_/özelsayı_ekim_2005/AB_%20yazı.htm). ECO bölge içi ticaret verilerine bakıldığında ECO ülkelerinin birbirleriyle gerçekleştirdikleri ihracatın ve ithalatın çok düşük olduğu görülür. Özellikle Afganistan'ın ECO ülkeleriyle olan ticari ilişkileri yok denecek kadar azdır. ECO bölge içi ticarete üç kurucu ülke için değerlendirme yapılırsa; Türkiye'nin bölge içi ticaretinde

Afganistan'ın payı en az olup, İran, Kazakistan ve Azerbaycan'ın payı ise en yüksektir. Türkiye'nin İran'dan yapmış olduğu petrol ithalatı bu ülke ile olan ithalatını artırmaktadır. Yani Türkiye, İran ve Kazakistan ECO bölge içi ticaretinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. ECO bölgesinde yapılan doğrudan yabancı yatırımlara bakıldığında, yıllar itibariyle yatırımların arttığı ancak istenilen miktarlarda olmadığı görülmektedir. ECO bölgesinde yabancı yatırımlarda en düşük pay Afganistan'a ait olup, en yüksek pay Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye'ye ait bulunmaktadır. Toplam ECO bölgesine yapılan yabancı yatırımlar dünya genelinde yapılan yabancı yatırımların % 1,4'ünü içermektedir. (Eroğlu,2006:95)

Bütün bu bilgiler göstermektedir ki; ECO bölgesinin zengin yeraltı ve yer üstü kaynakları, nüfus, yüz ölçümü gibi özelliklerine rağmen ECO bölgesinde kişi başına düşen GSYİH diğer gelişmiş ülkelere göre daha düşüktür. Ayrıca GSYİH' nin sektörel dağılımı ECO ülkeleri arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Bölge içi ve bölge dışı ticaret tam olarak gelişmemiş olup, daha çok gelişmiş ülkelere yöneliktir. Gerek bölge içi ticaret gerekse dış ticaret hacmi itibariyle dünya ticareti içinde çok düşük bir yere sahip bulunmaktadır. 'Ekonomik birleşme sonucunda blok dışı ülkelere ithalat azalırken blok içi ticaret artar' (Karluk, 2003: 242) şeklindeki bir açıklama ECO ülkeleri için gerçekleşmemektedir. ECO ülkelerinde blok içi ticaret azalıp blok dışı ithalat artmaktadır.

ECO ülkelerinin birbirinden yaptıkları ithalat ve ihracat çok düşük olup dış ticaretlerinde ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerin payları fazladır. 1999 yılı itibariyle Türkiye, ithalatının %67'sini, İran %64,6'sını, Pakistan, %68,9'unu gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelere yapmaktadır. Bunun yanı sıra 1998 yılında ECO ülkelerinin grup içine yaptıkları ihracat toplam grup ihracatının %22'sini bulmaktadır. Bu oran AB'de %61, ASEAN' da %55'tir (Ertürk, 2002: 312-313). Ayrıca bu bölgeye yapılan doğrudan yabancı yatırımların yetersiz ve paylarının düşük olduğu ve en büyük payı ECO'nun büyük ekonomileri olan Türkiye, İran,

Pakistan; Kazakistan gibi ülkelerin aldığı ve kutuplaşma teorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı genel olarak ECO bütünleşmesinin ve bütünleşme içinde Türkiye-ECO ve bu doğrultuda Türkiye-Türk Cumhuriyetleri, Türkiye-İran ve Pakistan ilişkilerinin, ECO bölgesinin zengin potansiyeline rağmen beklenen performansı gösteremediği, henüz beklentilerin gerisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ECO ülkeleri arasında kısa vadede olmasa da uzun vadede gerçekleştirilecek her alandaki işbirliği faaliyetleri ile mevcut potansiyelin de en iyi şekilde değerlendirilmesi durumunda beklenen başarı sağlanabilecektir.

-----Kutuplaşma

Teorisi: Azgelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki iktisadi bütünleşme ve serbest ticaretin azgelişmişler aleyhine işleyeceğini ve sonuçta zengin ülkelerin daha zengin, fakir ülkelerin ise daha fakir hale geleceklerini savunan kuram. G. Myrdal tarafından geliştirilen kutuplaşma teorisine göre gelişmişlerle azgelişmiş ülkeler arasında mal ve faktör hareketlerinin serbest bırakılması durumunda azgelişmiş ülkelerdeki nitelikli işgücü yüksek gelir ve refah beklentisiyle gelişmiş ülkelere akacak, ayrıca yüksek teknolojiye sahip gelişmiş ülke sanayilerinin rekabeti karşısında azgelişmişlerin zayıf olan sanayileri çökecektir. Bu da, zengin ve fakir kutuplaşmasını körükleyecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

D-8 (GELİŞMEKTE OLAN SEKİZ ÜLKE)

4.1 D-8'İN KURULUŞU VE AMACI

1996-1997 yıllarında hükümette olan DYP-RP koalisyonunun başbakanı Erbakan'ın girişimleriyle oluşturulan örgütsel girişim, üye sayısından hareketle D-8 olarak adlandırıldı.(Gözen,2004:42). D-8 İşbirliği, Türkiye'nin daveti üzerine, İran, Pakistan, Bangladeş,

Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın katılımıyla 22 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Kalkınma İşbirliği Konferansı" ve müteakip olarak düzenlenen bir dizi hazırlık toplantısından sonra, 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve'sinde resmen hayata geçmiştir.

Şekil:4.1 D-8 Bölgesi

Türk dış politikası NATO, AB, ECO ve KEİ çerçevesinde Atlantik'ten Urallara, Avrupa'dan Orta Asya'ya yayılan alanlarda bölgesel politikalar geliştirmeye başladı. Uluslararası ekonomik-politikte ağırlığı her geçen gün artan Doğu Asya ve zengin kaynaklara sahip olan Afrika bu açılım teşebbüslerinde hala ihmal edilen bölgeler arasındaydı. D-8 teşebbüsü bu zaafın aşılması yönünde anlamlı bir çerçeveye oturmaktaydı. Her şeyden önce bu teşebbüs içinde yer alan Endonezya ve Malezya'nın Doğu Asya'ya, Mısır ve Nijerya'nın da Afrika'ya yapılacak bir açılım için önemli üs niteliği taşıyacak ülkeler olması Türkiye'nin yakın kıta havzası politikalar açısından önemli bir zaafı giderecek unsurlar ihtiva ediyordu. Ayrıca, üye ülkelerin gerek insanlık nüfusunun beşte birine yakın nüfusa yakın olmaları, gerekse Afroavasya ana kıtasını doğu-batı istikametinde kuşatan son derece önemli bir jeostratejik kuşağı elinde bulunduruyor olmaları, bu projenin ortaya çıkardığı potansiyel açısından önemli bir altyapı oluşturmaktadır. (Davutoğlu,2005:282)

Türkiye'nin öncülük ettiği D-8 ekonomik bütünleşmesi kuruluşundan beri önem verdiği üye ülkelerin ekonomilerinin güçlendirilmesi ve işbirliği yoluyla üye ülke insanların zenginleşmesi anlamında katkının sağlanması amaçlanmıştır. Bugün halen bu amaç doğrultusunda devam etmektedir.

D-8, ilkeleri ve kapsadığı coğrafi alan itibariyle bölgesel olmaktan çok küresel görünüme sahip bir kuruluştur. Gelişme yolundaki ülkeler arasında oluşturulan işbirliği örneklerinden biri olan D-8, üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesine yönelik bir oluşumdur.

D-8 girişiminin başlatılmasındaki amaç, büyük bir ekonomik potansiyeli, çeşitli kaynakları, geniş bir nüfus ve coğrafi alanı temsil eden 8 ülke arasında ticaret ilişkilerinde yeni fırsatlar yaratmak ve çeşitlendirmek, uluslararası düzeyde karar alma sürecine katılımı artırmak, daha iyi hayat şartları sağlamak, somut ortak projeler etrafında ekonomik işbirliğini geliştirmek ve gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisindeki durumlarını güçlendirmektir. D-8, üye ülkelerin bölgesel ve uluslararası örgütlere üyeliklerinden kaynaklanan ikili ve çok taraflı taahhütleri üzerinde olumsuz etkisi olmayan bir forumdur (DİB,2008). D – 8'in amacı, “kalkınma yolundaki ülkelerin dünya ekonomisi içindeki konumlarını iyileştirmek, ticari ilişkilerini çeşitlendirmek ve ticaret alanında üye ülkelere yeni olanaklar oluşturmak, uluslararası düzeyde karar verme mekanizmalarına güçlü biçimde katılımlarını sağlamak ve üye ülkelerde yoksulluğu azaltarak insanların yaşam seviyesini yükseltmek” olarak ifade edilebilir. (www.developing8.org)

D-8 işbirliğinin, grup üyesi ülkelere rehberlik etmesi beklenen ilkeleri şöyle ifade edilmiştir: savaş yerine barış; cepheleşme yerine görüşme; sömürü yerine işbirliği; çifte standart yerine adil hareket; ayırım yerine eşitlik ve baskı yerine demokrasidir.

Türkiye'nin D-8 ülkeleriyle olan ticaret ilişkilerine bakıldığında en çok ihracatın Mısır ve İran ile gerçekleştiği, ithalatın ise en çok İran ile yapıldığı görülmektedir. Kasım 2006

itibariyle İran'a en çok ihraç edilen tekstil ürünü 88 milyon dolar ile dokumacılık ürünleri olurken, İran'dan alınan tekstil ürünlerinin başında 13 milyon dolarla yine dokumacılık ürünleri gelir. 2005'te Mısır'a ihraç edilen ürünlerin başında % 6.3 oranla sentetik suni lifler gelir. Mısır ve Türkiye arasında 1988 yılından itibaren imzalanan anlaşmalar ve protokoller ışığında tekstil sektörü de gelişmiş ve Türk tekstil firmaları Mısır'da kendi pazarlarını yaratmışlardır. (DİB:2008)

4.2 D – 8'İN ORGANLARI

1997 tarihinde yapılan İstanbul Zirvesi'nde, D-8'in yapısına ve çalışma yöntemine ilişkin olarak Bakanlar Konseyine sunulan Konsey Belgesine göre, D-8, Zirve, Konsey ve Komisyon'dan oluşmaktadır.

Zirve, Devlet ya da Hükümet Başkanlarının iki yılda bir gerçekleştirdikleri toplantılardır. D-8'in en üst düzey karar alma organıdır. Kurulduğu tarihten itibaren 6 adet Zirve gerçekleştirilmiştir. Bunlardan Birincisi, 15 Haziran 1997'de İstanbul'da, İkincisi, 1-2 Mart 1999'da Dakka'da, Üçüncüsü, 25 Şubat 2001'de Kahire'de, Dördüncüsü, 18 Şubat 2004'de Tahranda, Beşincisi, 13 Mayıs 2006'da Bali'de (Endonezya) Altıncısı 4-8 Temmuz 2008'de Kuala Lumpur'da (Malezya) yapılmıştır. D – 8 dönem başkanlığı, 2 yıl süre ile Zirveye başkanlık yapan ülkenin Devlet ya da Hükümet Başkanı tarafından yürütülür(T.C. Dışişleri Bakanlığı Web Sitesinde D – 8 sayfası , <http://www.developing8.org>).

4.2.1. Konsey

Üye ülkelerin Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleştirilen toplantılardır. Dışişleri Bakanları Toplantısı yılda bir defa yapılır. D-8'in siyasi karar alma organıdır ve işbirliği konularının kapsamlı olarak görüşüldüğü bir forum gibi çalışır.

4.2.2Komisyon

Üye ülkelerin kıdemli uzmanlarından oluşur. D-8'in çeşitli alanlardaki faaliyetlerinin koordinasyon çalışmalarını yürütür ve yılda iki kere toplanır. Her bir Komisyon üyesi, kendi ülkesindeki D-8 faaliyetlerinin ulusal koordinasyonundan sorumludur.

4.2.3 Genel Sekreterlik

İstanbul Zirvesinden sonra, D-8'in faaliyetlerinde, üye ülkeler arasında gerekli koordinasyonun sağlanabilmesi ve sekretarya hizmetlerinin yürütülmesini teminen, İstanbul'da, D-8 İcra Direktörlüğü Ofisi kurulmuştur. Bali'de yapılan 5. Zirve sonrasında İcra Direktörlüğü kaldırılarak yerine Genel Sekreterlik ihdas edilmiştir.

4.3 D-8'İN İŞBİRLİĞİ ALANLARI, FAALİYET VE PROJELER

D-8'in faaliyet ve çalışmalarını (ağırlıklı olarak) başta Zirve olmak üzere muhtelif düzeyde toplantıların düzenlenmesi oluşturmuştur. Bu toplantılarda bir yandan D-8'in amaç ve hedeflerine yönelik politikalar oluşturulurken, diğer yandan işbirliği alan ve konuları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte ayrıca belirli işbirliği alan ve konularına yönelik olarak bazı somut işbirliği proje ve konuları da ele alınmıştır. D – 8 kapsamındaki işbirliği, esas itibariyle sektörel bazda yürütülmektedir.

Bu kapsamda;

Türkiye: Sanayi, sağlık ve çevre

Bangladeş: Kırsal kalkınma

Endonezya: Yoksullukla mücadele ve insan kaynakları

İran: Bilim ve teknoloji

Malezya: Finans, bankacılık ve özelleştirme

Mısır: Ticaret

Nijerya: Enerji

Pakistan: Tarım ve balıkçılık alanındaki işbirliği çalışmalarını koordine etmektedir.

Henüz kurumsal teşekkül sürecini tamamlama aşamasında bir platform görüntüsü veren D-8'in faaliyet ve çalışmalarını, muhtelif düzeydeki toplantıların düzenlenmesi oluşturmuştur. Bu toplantılarda, D-8'in amaç ve hedeflerine yönelik politikalar oluşturulmakta, işbirliği alan ve konuları belirlenmektedir. (www.developing8.org)

4.3.1. TİCARET

Ticaret alanında üye ülkelerin karşılaştığı ticari engellerin ortadan kaldırılması, küresel ekonomik karar alma süreçlerinde etkin rol almalarını sağlama, üye ülkelerin ihracatlarını artırma, kendi aralarındaki ticaret hacmini geliştirme, gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin desteklenmesi gibi genel hedefler belirlenmiştir.

Bu kapsamda, 2006 yılında Bali'de (Endonezya) gerçekleşen D-8 Beşinci Zirvesi sırasında, üye ülkeler arasında Tercihli Ticaret Anlaşması ile Gümrük İşbirliği Anlaşması Bakanlarca imzalanmış, 2007 yılında düzenlenen D-8 Yüksek Düzeyli Uzmanlar Toplantısında, D-8 Tercihli Ticaret Anlaşması ekini oluşturacak Menşe Protokolü konusundaki müzakereler tamamlanmıştır. D-8 Menşe Kurallarında, TPS-0IC Menşe Kurallarının esas alınması kararlaştırılmıştır. (<http://www.dpt.gov.tr/>)

Ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasının, İslam ülkelerinin refahına büyük katkıda bulunacağı ve dünya ticaretinden hak ettikleri payı almalarını kolaylaştıracağı kuşkusuzdur. Üye ülkeler arasında ticaret hacminin artırılması için anlaşmaların ivedilikle yürürlüğe konulması ve bu alanda ilave adımlar atılması; bu kapsamda da D-8 Yatırımların Teşviki ve Korunması Anlaşmasının bir an önce akdedilmesi gerekmektedir.

Dünyadaki ticaret ortamının, küresel yönelimler anlamında artık tahmin edilemez hale gelmesiyle bölgesel ticaret anlaşmaları, serbest ticaret alanları ve tercihli ticaret düzenlemelerinin gelişmekte olan ülkeler için çıkış noktaları oluşturmaktadır. Bu nedenle, D-8 üyesi ülkelerin kendi aralarında rekabet etmekten ziyade, işbirliği yapabilecekleri alanları ortaya koymaları, bu çerçevede üye ülkeler arasında bir ortak pazar kurulması düşüncesinin de D-8'in bir nihai hedefi olarak ortaya konulması gerekmektedir. (<http://www.dpt.gov.tr>)

TÜRKİYE D- 8 ÜLKELERİ TİCARETİ

Türkiye'nin D- 8 ülkeleri ile olan ticareti aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

İHRACAT

Milyon ABD Doları

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
874.8	844.7	882.9	805.8	965.1	976.6	1.330	1.505	2.100	2.200	2.900

İTHALAT

Milyon ABD Doları

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1.563	1.370	1.183	1.697	1.724	1.942	3.348	4.309	5.900	8.900	11.200

Tablo.4.1 D-8 ülkeleri olan ithalat ve ihracat verileri (<http://www.dpt.gov.tr>)

D – 8 ülkeleri ile olan ticaretimiz incelendiğinde, kuruluşunda düşük bir seyir takip etmekle birlikte, ülkemiz açısından büyük bir pazar potansiyeline sahip olan bu ülkelerle son yıllarda ticari ilişkilerimizin arttığı ve ticaret hacminin de genişlediği görülmektedir. 1997 – 2007 döneminde D – 8 ülkelerine yapılan ihracatımız sürekli olarak artmıştır. İhracatımız

1997 yılında 874.8 milyon dolar iken 2007 yılında 2.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 2, 8'dir.

1997 yılında D – 8 ülkelerinden yapılan toplam ithalatımız 1.563 milyon dolar iken, 2007 yılında 11.200 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ithalatımızdaki payı yüzde 6,5'dir. (<http://www.developing8.org>)

4.3.2. SANAYİ

Dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için üye ülkelerin sanayileri önündeki engellerin kaldırılması, toplumların sosyal kalkınmasını sağlama, ekonomiye olan katkılarını artırma amacıyla modern teknolojilerin kullanılması amaçlanmıştır.

D-8 Sanayi Çalışma Grubu, 2007 yılında üye ülkelerin sanayi potansiyellerinin hazırlanabilmesi ve üye ülkelerle sanayi işbirliğinin, ortak yatırımların, teknik işbirliğinin, üretimde destekleyici ve tamamlayıcı faaliyetlerin belirlenebilmesi amacıyla bir taslak rapor hazırlamış ve üye ülkelerin görüşüne sunmuştur.

Sanayi işbirliği kapsamında üye ülkelerdeki Küçük ve Orta İşletmelerin (KOBİ) desteklenmesi ve bu kapsamda KOBİ'ler arasında bilgi ve iletişim ağının geliştirilmesi ve eğitim programları düzenlenmesi, işbirliği faaliyetlerinden sonuç alınması yararlı olacaktır. Üye ülkelerdeki yatırımların çeşitli araçlarla cazip hale getirilmesi ve ortak yatırım alanları oluşturulması konusunda çalışmalar yapılması da uygun olacaktır. (<http://www.dpt.gov.tr>)

4.3.3.HABERLEŞME, ENFORMASYON, BİLİM VE TEKNOLOJİ

Üye ülkeler arasında mevcut işbirliğinin daha da artırılması için uygun bir ortam oluşturmak, üye ülkeler arasında iletişimi sağlamak amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bilgi Bankası kurulmuştur.

E-ticaretin önemi dikkate alınarak, D-8 içi ticaretin geliştirilmesinde üye ülkelerin ana telekomünikasyon hizmet sağlayıcılarının hayata geçirilmesi yararlı olacaktır.

Ayrıca, kamuoyunu D-8 faaliyetleri hakkında daha fazla bilgilendirmek amacıyla üniversiteler, bilim kuruluşları ve özel sektör kuruluşları arasında kültürel etkinlikler, spor karşılaşmaları, geziler ve burs olanaklarının sağlanması yararlı olacaktır.

4.3.4.TARIM

Üye ülkeler arasında tarımsal kalkınmanın sağlanması ve tarımsal verimliliğin artırılması, hayvan gen kaynaklarının korunması ve biyo-teknoloji konularında faaliyetler sürdürülmektedir.

D-8'in başlangıcından bu yana Türkiye'nin yürüttüğü tarım uçağı alımı konusunda karara varılmış bulunmaktadır. Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş (TAI) tarafından 8 milyon dolar harcanarak imal edilen uçağın il örneği ve test uçuşları başarıyla gerçekleşmişti. Kararlaştırılan diğer projeler arasında uluslararası pazarlama ve ticaret şirketinin kurulması, yoksullukla mücadele, sanayi ve teknoloji veri bankası ağının kurulması, İslami sigorta projesi, kıyı ve iç sularında kültür balıkçılığının geliştirilmesi, işadamları için vize işlemlerinin kolaylaştırılması gibi projeler bulunuyor. (www.developing8.org)

D-8 ülkeleri arasında organik tarımda teknik işbirliğinin sağlanması ve geliştirilmesi, eğitim imkanlarının sağlanması, ülkemiz topraklarında yetiştirilen organik ürünlerin D-8 ülkeleri pazarlarında yer alması ve bu ülkelerin ihtiyacı olan organik ürünlerin belirlenmesi, organik tarımla ilgili firmaların bir araya gelerek üretim, yatırım ve ticaret konularında işbirliğine gidilmesi, tohumculukta ortak yatırım, üretim ve ticaret alanında işbirliği imkanlarının araştırılması, balıkçılık, kıyı yönetimi, balıkçılıkta teknoloji kullanımı konularında üye ülkelerle daha sıkı işbirliği yapılması yararlı olacaktır. (www.dpt.gov.tr)

4.3.5. FİNANS, BANKACILIK, ÖZELLEŞTİRME

D-8 işbirliği içinde, diğerlerine göre finansal sistemleri gelişmiş birlik üyesi ülkeler (Türkiye, Endonezya, Malezya gibi) teknik bilgi aktarımı, diyalog ve müzakere yolu ile diğer

ülkelerin finansal sistemlerinin gelişimine katkıda bulunabilir. Birlik üyesi ülkelerin finansal sistemlerinin liberalleşmesi, dış açığın artması, Merkez Bankası bağımsızlığının sağlanarak sürdürülebilir büyüme için temel altyapı olan fiyat istikrarının tesisi gibi konularda aşama kaydetmesi, böylece mali sistem ve merkez bankacılığı uygulamalarında üye ülkeler arasında mevcut yapısal farklılıkların azaltılması, birlik içinde ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Uluslararası standartlara sahip ve özerk bir yapısı olan T.C. Merkez Bankası, D-8 birliği içindeki üye ülkelerin merkez bankalarına, para politikası alanında bilgi ve tecrübe aktarabilir. Türkiye açısından ise, geçmişte kriz yaşayan ancak son dönemlerde hızlı bir ekonomik gelişme gösteren Endonezya ve Malezya gibi ülkelerin deneyimlerinden yararlanma imkânı mevcuttur. (www.dpt.gov.tr)

Finans, bankacılık ve özelleştirme konusunda Malezya Hükümeti tarafından düzenlenen eğitim programları ve seminerler düzenli olarak yapılmaktadır.

4.3.6. YOKSULLUĞUN ÖNLENMESİ, İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

D-8 ülkelerinde insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik mekanizma ve programların oluşturulması öncelikli konular arasında yer almaktadır. Üye ülkelerdeki uzman ve faaliyetlerle ilgili bir veri bankası oluşturma çalışmalarına başlatılmıştır.

Üye ülkelerin, yoksulluğun önlenmesi konusundaki bilgi ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşmaları ve özellikle kırsal nüfusun yoksulluğunu azaltıcı politikaları geliştirmeleri yararlı olacaktır.

4.3.7.KIRSAL KALKINMA

Kırsal kalkınma alanında, kırsal sanayileşmenin teşvik edilmesi öngörülmüş ve bu konu ile ilgili bir projenin uygulanması kararlaştırılmıştır. Ülkemiz açısından, Ulusal Kalkınma Programı çerçevesinde, Avrupa Birliği uyumlu bir kırsal kalkınma programının çalışmaları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sürdürülmektedir. Bu konudaki birikimden yararlanılabilir.

4.3.8.ENERJİ

Petrol fiyatlarındaki istikrarsızlığın neden olduğu küresel enerji krizi, üye ülkeleri alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirmeye, biyogaz, bio-kütle, su, güneş, rüzgar ve barışçı amaçlara yönelik alternatif enerji kaynakları konularında işbirliği yapmaya yönlendirmektedir. Bu konuda gerekli işbirliği çalışmalarının sürdürülmesi yararlı olacaktır. Üye ülke uzmanları bilgi değişimi amacıyla bir veri tabanı kurulması ve çeşitli enerji türlerindeki kişi ve kurumları içeren bir kataloğun hazırlanmasına karar vermişlerdir.

4.3.9.ÇEVRE

Gelişmiş ülkelerde ortaya konulan çevreye duyarlı teknolojilerin uygulanmasına ilişkin esasların belirlenmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Çevre faaliyetleri kapsamında, farklı tarihlerde “Çevresel İşbirliğinin Teknolojik Yönleri Çalışma Grubu” toplantıları, “Çevre Uzmanlar Grubu” toplantıları ve “Tarımsal Artık Yönetimi” toplantıları yapılmaktadır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı Web Sitesinde D – 8 sayfası , <http://www.developing8.org>)

4.4. ZİRVE TOPLANTILARI

Zirve Toplantıları, üye devlet ya da hükümet başkanlarının katılımıyla iki yılda bir düzenlenmektedir. Gerçekleştirilen Zirve Toplantıları ile ilgili kısa bilgiler aşağıda yer almaktadır.

4.4.1 1.ZİRVE

15 Haziran 1997'de İstanbul'da düzenlenmiştir. Zirvede, sektörler itibariyle faaliyetlerin koordinasyonu görevi belirlenen ülkelere verilmiştir. Ayrıca bir Uluslararası Pazarlama ve Ticaret Şirketi'nin kurulması, yoksullukla mücadele, üye ülkeler arasında Sınai ve Teknolojik Veri Bankası Ağı'nın kurulması, Tekaful (İslam Bankacılığı) modelinin geliştirilmesi, bir tarım uçağının üretilmesi, Ortak İş Konseyleri ve Ticaret Odaları'nın kurulması ve uluslararası kuruluşlarla ilişki oluşturulmasına karar verilmiştir. (www.dpt.gov.tr)

4.4.2 2.ZİRVE

1-2 Mart 1999 tarihlerinde Bangladeş'in başkanlığında Dakka'da yapılmıştır. Zirve'de, küreselleşme sürecinden zararlı çıkmamaya yönelik önlemlerin hayata geçirilmesi, tarım uçağı prototipinin deneme uçuşlarının sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, bilgi değişimi, ticaretin finansmanı ve bankacılık işlemlerinin uyumlaştırılması, taşımacılık, işadamları için vize işlemlerinin kolaylaştırılması ile çifte vergilendirme anlaşmalarının yürürlüğe konulması, yatırımların teşviki konularının hayata geçirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi gereğinin altı çizilmiştir. (www.developing8.org)

4.4.3 3.ZİRVE

25 Şubat 2001 tarihinde Mısır'ın başkanlığında Kahire'de toplanmıştır. Zirvede, 5 yıl içinde D-8 içi ticaretin ikiye katlanması, işadamları için vize işlemlerinin kolaylaştırılması, bankacılık işlemlerinin basitleştirilmesi ve uyumlaştırılması amacıyla Merkez Bankaları/Maliye Bakanları ya da ilgili makamların temsilcilerinden oluşacak bir Komite'nin oluşturulması, ticaret verileriyle ilgili çalışmaların sonuçlandırılması, gümrük ve ticaret işlemleriyle ilgili çalışmaların yoğunlaştırılması, kırsal sanayileşmenin hızlandırılması, KOBİ'ler konusunda etkin işbirliğinin sağlanması amacıyla eylem programının başlatılmasına karar verilmiştir.

4.4.4 4.ZİRVE

18 Şubat 2004 tarihinde İran'ın başkenti Tahran'da yapılmıştır. Zirvede, İstanbul, Dakka ve Kahire bildirilerinde yer alan amaçlara ulaşılması istekleri yinelenerek, ortak çıkar ve ilgi alanlarında görüş alış verişinde bulunulmuş, işbirliğinin gelecekteki stratejileri tartışılmıştır. Üye ülkeler arasındaki işbirliği ve eşgüdüm konusundaki taahhütler yinelenerek, bölgesel örgütlerin her alanda işbirliğini genişletmek için pratik önlemler alması, D-8 işbirliğinde mevcut ivmenin sürmesi, değişik sektörlerde belirli amaçlar için Bakanlar düzeyinde toplantılar düzenlenmesi önerilmiştir. Bölge içi ticaretin kolaylaştırılması ve serbest ticaretin oluşturulması amacıyla gerekli çerçevenin oluşturulmanın önemi vurgulanmış, üye ülkelerdeki mevcut kaynakların ve olanakların en iyi şekilde kullanımını amaçlayan yeni projelerin başlatılmasının değerlendirilmesi ve D-8 işbirliğinin her alanda sağlanabilmesi için özel sektörün oynadığı rolün önemi belirtilmiş, 4. Zirveyle eş zamanlı olarak D-8 İş Forumu düzenlenmiştir. (www.developing8.org)

4.4.5 5.ZİRVE

13 Mayıs 2006 tarihinde Endonezya'nın Bali Adası'nda toplanmıştır. Zirvede, daha önceki deklarasyonlarda yer alan amaçlara ulaşılma isteği yinelenerek, ortak çıkar ve ilgi alanlarında görüş alış verişinde bulunulması ve işbirliğinin gelecekteki stratejileri tartışılmıştır. Bali Zirvesi sırasında imzalanan Tercihli Ticaret Anlaşması ile Gümrük İşbirliği Anlaşmasının D-8 üyesi ülkeler arasındaki ticaretin geliştirilmesinde önemli bir aşama olduğu belirtilmiş ve sürdürülebilir kalkınma konusunda yapılacak ortak çabaların, yoksulluğu ortadan kaldıracağı vurgulanmıştır. Üye ülkelerin, D-8 faaliyet alanları ile ilgili her türlü konuda, tüm uluslar arası kuruluşlarla işbirliği yapmasının yararlı olacağı, sanayi konusu başta olmak üzere sonuç odaklı projeler üzerinde çalışmalara yönelmesi gerektiği, ticarete yönelik bankacılık sorunlarının tartışılacağı toplantılar düzenlenmesinin gerekliliği, KOBİ'ler konusunda daha fazla işbirliğine gidecek adımlar atılması ve mikro finansmanın

özendirilmesi, yoksulluğun önlenmesi konusundaki bilgi ve deneyimlerini paylaşımları ve özellikle kırsal nüfusun yoksulluğunu azaltıcı politikalar geliştirmeleri gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır. (www.dpt.gov.tr)

4.4.6 6.ZİRVE

4 – 8 Temmuz 2008 tarihlerinde Malezya'nın Kuala Lumpur kentinde toplanmıştır. Zirvede, önümüzdeki on yıl içinde ticareti artırıcı faaliyet alanlarını belirleyen “D- 8 Yol Haritası” kabul edilmiş, D – 8 bütçesi onaylanmış, D – 8 Sekretaryası'nın gelecekteki statüsüne ilişkin düzenlemeler kabul edilmiştir. Zirve Toplantısı sırasında D- 8 Ülkeleri İşadamları için Vize İşlemlerinin Basitleştirilmesi Anlaşması” tüm üye ülkelerce imzalanmış, heyet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen “İnziva Toplantısı”nda ağırlıklı olarak gıda krizi ele alınmıştır. D-8 Tercihli Ticaret Anlaşması'nın ekini oluşturacak Menşe Kuralları Protokolü, Mısır ve Endonezya haricindeki ülkeler tarafından kabul edilmiştir. D-8 işbirliği 2008-2018 Yol Haritasında Sanayi Çalışma Grubu faaliyetleri çerçevesinde kurulması planlanan KOBİ Çalışma Grubu'nun aktif olarak işlerlik kazanması, 2009 yılı içinde tüm üye ülkelerin KOBİ politikaları ve destekleri ile muadil kurumların bir araya geleceği bir zirvenin düzenlenmesi ve bir eylem planı hazırlanması ile ilgili çalışmaların sürdürülmesi, üye ülkeler arasında pamuk, yaş meyve ve sebze, yağlı tohumlar ve seracılık alanlarında teknik işbirliği ve ticaret yönünde politikalar oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır. (www.developing8.org)

4.5. D-8 TERCİHLİ TİCARET ANLAŞMASININ ÖNEMİ

13 Mayıs 2006'da Endonezya'nın Bali adasında düzenlenen Zirve toplantılarının beşincisi olan Bali Zirvesi alınan kararları açısından Teşkilatın en önemli toplantısı olmuştur.

Bali'de D-8 içi ticaret işbirliğini teşvik etmek ve geliştirmek için bir dönüm noktası olan gümrük ile ilgili meselelerde yönetsel yardımlar ile ilgili D-8 üyesi ülkeler arasında Tercihli Ticaret Antlaşması (PTA) ve Çok taraflı Antlaşma imzalandı. (<http://www.developing8.org>)

Endonezya'nın Bali Adası'nda gerçekleştirilen 5'nci D-8 Zirvesi'nde imzalanan anlaşmalarla üye ülkelere bu coğrafyada 825 milyon kişiye ulaşan yeni bir pazar açmış oldu. Tercihli Ticaret Anlaşması ve Gümrük Alanında ise, D-8 ülkeleri gümrük idareleri arasında karşılıklı idari yardıma yönelik çok taraflı bir anlaşma müzakeresi tamamlanarak imzalanmış.(Yeni Şafak Gazetesi) İmzalanan bu anlaşmalarla üye ülkeler arasında daha sıkı ekonomik işbirlikleri meydana getirilmiş oldu. Ayrıca D-8 Bakanlar Konseyi toplantısında üzerinde mutabakata varılan, D-8 üyesi ülkelerin iş adamlarına vize alımı kolaylığı sağlayacak anlaşma, Malezya Dışişleri Bakanı Rais Yatim ve D-8 Genel Sekreteri Dipo Alam tarafından imzalandı. Bu anlaşma ile üye ülkeler arasında vize alımı kolaylaşması ile ülkeler arasında ticari faaliyetlerin görülmesi daha kolay bir hal almış oldu.

D-8 Teşkilatı üye ülkeler arasında ticari ilişkileri canlandırmak adına tercihli ticaret anlaşması ve vize kolaylığı anlaşmaları yaparak ülkeler arasında ticaret hacmini artırmayı hedeflemiştir. Ticari ilişkilerin gelişmesi ülkeler arasında var olan sosyal bağların ekonomik açıdan da kuvvetlenmesini sağlayacaktır. Anlaşmalarla birlikte üye olan ülkelere ticari danışmanlık yapması düşünülen, Mısır'da bulunan Uluslararası Pazarlama ve Ticaret şirketi kuruldu. Şirket üye ülkelere ticari danışmanlık yaparak ülkelerin özel sektörünün de canlanmasını hedeflemektedir. Ayrıca üye ülkelerin ticaret ve sanayi odaları arasında işbirliği anlaşması yapılarak üye ülkelerin ekonomik açıdan sağlam bağlarla kuvvetlendirildiği görülmektedir. Böylece kalkınmakta olan sekiz ülkenin ekonomileri birliktelik içerisinde gelişmektedir.

4.6. D-8'İN TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ

D-8 üye ülke ülkelerinin toplam nüfusu dünya nüfusunun %15'ini oluşturması (960 milyon üzeri), zengin doğal ve enerji kaynaklarına sahip olmaları, elverişli tarım kaynakları olması ve zengin turizm kaynaklarına sahip olması nedeniyle gelişime açık bir bütünleşme olduğu kaçınılmazdır. Özellikle üye ülkeler Türkiye, İran, Malezya ve Endonezya ihracatçı ilk 25 ülke içerisinde olması ne kadar önemli bir bütünleşme içerisinde olduğunun göstergesidir. Ancak kendi aralarında yatırım ve ticarete önem vermeleri gerekmektedir.

Özellikle coğrafi konumu bakımından Türkiye üzerinden veya Türkiye odaklı yatırımlar D-8 üye ülkeleri açısından önemlidir. Çünkü Türkiye tabanlı bir yatırım sadece iç ticaret odaklı değil çok geniş bir coğrafya odaklı bir yatırım olacaktır.

Ülkemiz açısından D – 8, dünyada meydana gelen liberal değişimler ve küreselleşme eğilimlerine paralel olarak, Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesine katkıda bulunabilecek, ayrıca Avrupa Birliği ile bütünleşmesini öngören temel tercih ve politikalarına alternatif oluşturmayan, ancak kendi coğrafi konumunun meydana getirdiği olanaklardan da yararlanmayı hedefleyen bir oluşumdur.

Bunların yanı sıra, yeni uluslar arası düzende işbirliği için uygun ortamı hazırlayan çoğulcu demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi ortak değerlerin ortaya çıkması da Türkiye'nin böyle bir oluşumu gerçekleştirmesinde etkin bir rol oynamıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı Web Sitesinde D – 8 sayfası , <http://www.developing8.org>)

SONUÇ

Küreselleşme süreci bazı kesimler için ne kadar tartışma konusu olmuşsa da, zamanla kendi gelişim sürecini devam ettirmektedir. Bu süreç askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik konularla ülkeler arasında vazgeçilmez bir güç olarak kabul edilir. Bazı kesimler bu süreci ülkelerin belli bir birliktelikle kendilerini dış dünyadan soyutladıklarını düşünüyor. Bazı kesim de bu süreçle beraber dünya ekonomisine geçiş ve uyum süreci olarak görüyor.

Coğrafi konum gereği Karadeniz gibi gözde bölgelerden birinin içinde olan Türkiye, değişen dünya düzeninden faydalanmak adına Karadeniz Bölgesinde bulunan ülkelerle birlik kurma fikri ortaya atmıştır. Zamanla bu fikir bir proje olmaktan çıkmış ve bölge istikrarını sağlamak adına vazgeçilmez bir bütünleşme hareketi halini almıştır. Bölgenin genelinde SSCB' den ayrılıp bağımsızlığını ilan etmiş ülkelerin olması ve bu ülkelerin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik sorun yaşamamaları için ve küreselleşen dünyada sadece Avrupa değil dünya ülkeleri seviyesine gelmek için birliğe üyelikleri gerçekleşmiştir. Bazı üye ülkelerin ticaret hacminin düşük olması ve bu ülkelerin birlik içindeki ülkelerin desteği ile mevcut potansiyellerinin artırılması göze çarpmaktadır. Esasında birlik içindeki ülkelerin gelir dağılımının, teknoloji seviyelerinin, tamamlanmamış piyasa ekonomisi koşullarının eşitsizliği bazı yeniliklerin ve değişimin gerektiğini ortaya koyar. Ancak üye ülkelerin üretim faktörlerinin tamamlayıcı olması, maliyet yapılarının farklı olması, yeni oluşum içinde olan ekonomi sistemlerine sahip olmaları ve bölgeye yapılan yatırımların artması KEİ'nin geleceği hakkında olumlu düşünmeyi sağlar. Bu bütünleşmenin daha başarılı olması için ülkelerarası daha çok ticari ilişki olması ve ticaret hacminin artması gerekmektedir. Ancak bazı üye ülkelerin Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinin olmaması, bazılarının AB'ye girme sürecinde olması ve ticareti olumlu yönde iyileştirecek adımların atılmaması, bazı ülkelerin vize uygulamasından vazgeçmemesi, bankacılık sisteminin modernizasyonunun sağlanamaması gibi sorunlar var oldukça bu bütünleşme hareketinden tam başarı sağlanamaz. Zaten AB'de bölgede kendinden daha üstün olacak bir örgütün var olmasını istemez. Ancak başarının

sağlanması için birlik içi ticaretin etkinliğini artırıcı ve kolaylaştırıcı kararlar alınmalı ve anlaşmalar yapılmalı, mevcut iletişim imkânlarının daha da geliştirilip kuvvetlendirilmesi, KEİ Kalkınma Bankasının etkinliğinin artırılması ile sistemin gücünün ve şeffaflığının korunması gerekir. Ayrıca toplantıların ciddiyetini artırıcı reformlar yapılması, iş adamlarını teşvik edici yeniliklerin yapılması, serbest dolaşım imkânının yaratılması, iş yapacak kişi ve kuruluşların oturma izni ve konaklamalarında kolaylık sağlama gibi ticareti artırıcı unsurlar oldukça başarı kaçınılmaz olacaktır.

Bir diğer öncülük ettiğimiz bütünleşme organizasyonu da Ekonomik İşbirliği Teşkilatıdır. Geçmişten günümüze siyasi, sosyal ve kültürel değerlerine sahip çıkan üç ülke yani Türkiye, İran ve Pakistan arasında 1965 yılında RCD 'Kalkınma İçin İşbirliği Örgütü' adı verilen kuruluş kurulmuştur. Ancak RCD örgütünün öngörülen kalkınma hedefini sağlayamadığı ve belli bir başarı yakalayamadığı için 1985 yılında ECO birliği kuruldu ve 1992 yılında üye sayısını on ülkeye çıkarttı. Bu oluşum üye ülkelerin sosyal ve ekonomik olarak kalkınmayı sağlamak için üye ülkelerin görüş birliği ve koordinasyonuna ihtiyaç duymaktadır. Bu büyük oluşum 400 milyona yakın nüfus ve dünya rezervlerinin üçte birine sahip olması sebebiyle dünyada gelişime en açık ve en göz alıcı bütünleşme hareketi olarak görülmektedir. 1985'ten 1992'ye kadar fazla bir etkinlik gösteremeyen örgüt yeni üye ülkelerle beraber canlanmış ve faaliyet alanını genişletmiştir. Ticaret ve yatırım, ulaştırma ve haberleşme, enerji, maden, çevre, turizm, sağlık, doğal afet yönetimi ve uyuşturucu ile mücadele gibi alanlarda başarılı olan bütünleşme hareketi, esasında kendi potansiyeline uygun olan ticaret ve yatırım, ulaştırma, enerji, tarım ve maden gibi konulara eğilim göstermesi halinde başarısını daha da ileri seviyeye taşıyabilirdi. Başarı seviyesine bakıldığında, üye ülkeler arasında üçüncü dünya ülkelerinin de bulunması mali kaynak sıkıntısının, sermaye eksikliğinin, tek ürünlü üretim ve ham madde bağımlılığının mevcut olması bu seviyenin çokta istenen düzeyde olmadığını göstermektedir. ECO Kalkınma Bankası, ECO Ticaret

Anlaşması, Transit Taşımacılığı Çerçeve Anlaşması ve Gıda Güvenliği Projesi tam olarak etkinleştirilmemişse de önemlerini yitirmeyen oluşumlardır.

Her şeyden önce, ECO'nun kurucu üyeleri olan İran, Pakistan ve Türkiye'nin Basra Körfezi, Hint Okyanusu ve Akdeniz'e açılan uzun kıyıları bulunmaktadır. Bu durum, halen ekonomik olarak Rusya'ya bağlı olan ve açık denizlere kapalı bulunan Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile Afganistan'dan oluşan yedi üye ülke için alternatif ticaret yollarını ifade etmektedir. Bu durum, ulaşım ve haberleşmenin bu bölgesel örgüt için anahtar sektörler olduğu ve bu bölgesel bütünleşmenin başarıya ulaşmasında mutlak bir öncelik taşıyacağı anlamına gelmektedir.

ECO bünyesinde ticareti artırmaya yönelik çalışmaları etkileyen temel aktörler arasında AB, Rusya, Çin, Japonya ve ABD bulunmaktadır. Bu aşamada en önemli faktör olan AB ile ilişkilerimiz, bir nebze de olsa ECO'da yapılacak serbest ticaret anlaşmaları sonucu gerçekleştireceğimiz ticaretle iyiye gidebilir.

Neticede üyelerin ne kadar sorunu olsa da ECO'yu başarısız saymak doğru bir varsayım olmayacaktır. Sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakların tam olarak etkin şekilde kullanamaması ve beklenen performansı gösterememesi beklentileri karşılayamadığını gösterebilir. Ancak beklenen başarının uzakta değil yakın bir gelecekte geleceği görülmektedir. Bu konuda Türkiye denize çıkışı olmayan üye ülkelerle arasına faal bir demiryolu ve karayolu ile ticaret hacmini arttırabilir ve hem kendini hem de örgütün ekonomik boyutunu geliştirici etki yaratabilir. Ayrıca bölgenin ekonomik potansiyelleri göz önüne alındığında ve olağanüstü gelişmelri gözardı ettiğimizde uzun vadede ekonomik bütünleşme amaçlarındaki refah artırıcı etkenlerin büyük bir kısmını ECO'da görmek mümkündür.

Küresel ve bölgesel kuruluşların yanında, kuruluş şekli ile bölgesel gibi görünse de çalışmaları ve hedefleri ile tüm dünya üzerinde kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmalarını göz önünde bulundurduğundan küresel olduğunu gösteren D-8 bütünleşmesi vardır.

D-8 Teşkilatı ülkemizde bir takım çevrelerce gereksiz görülse de, Türkiye açısından önem arz eden bir teşkilattır. Ülkemizin uzun yıllar yürütmüş olduğu batı eksenli politikalarından farklı, Avrupa ve Amerika dışında İslam aleminde bir güç arayışıdır. Bu oluşuma son günlerde de gereken önemin verildiği görülmektedir. D-8 Teşkilatı ile Türkiye alternatifsiz olmadığını batı dışında da sosyo-ekonomik kuruluşlarla işbirliği içine girebileceğini gösterir. Türkiye D-8 Teşkilatı'nın önder ülkesidir. Teşkilata önderlik ederek dünya siyasetine ve var olan uluslararası dengelere etki edebilecek kadar güç sahibi olduğunu gösterir. Ayrıca Türkiye NATO, AB, ECO ve KEİ gibi teşkilatlarla kurduğu ilişkiler ile etki ettiği geniş alanı D-8 ile daha da genişletmiştir.

D-8 bütünleşmesine bakıldığında; D8 bir an önce daha aktif hale getirilmelidir ve adil temeller üzerine Yeni Bir Dünya kurulumu için ardışık adımlarını da atmalıdır. İlkeler, çalışma sahaları ve koordinasyon, hedefler de belirlendi. Esas olan bu hedefleri bir an önce gerçekleştirmektir. Artık bunlar, öngörülebilir ve gerçekleştirilebilir projeler haline gelmiştir. Bu oluşumda tek komşu ülke İran'dır. Diğer ülkeler arasında işbirliğinin zayıflığına bakıldığında da coğrafi uzaklık en büyük etmendir. Bunun yanında eski sömürge ülkeleri olmaları ve günümüzün az gelişmiş ülkeleri ile oluşturulan bu bütünleşme hareketinde bazı üyelerin petrol zengini olması veya hammadde zengini olması işbirliğinin kurulmasına engel olabilecek etkenlerdendir. Ayrıca üye ülkelerin ortak bir paydaya sahip olmamaları ve ortak bir hedef çerçevesinde geniş çaplı bir ortak ekonomik proje uygulamaları ne kadar başarılı olabilir ki?

D-8 Teşkilatlanması tüm dünya ve üye ülkeler açısından değerlendirildiğinde; nüfuslarının kalabalık oluşu tüm dünya ülkeleri açısından geniş bir pazar niteliği taşır. Ayrıca

genç nüfusun fazla oluşu ciddi bir işgücü potansiyeli taşımaktadır. D-8 ülkeleri zengin doğalgaz, petrol ve fosfat madenlerine sahiptirler. Zengin kaynaklarının oluşu birçok hammadde ihtiyacı olan ülke için önem taşır. Bu sebeple dünya ülkelerinin ithalatı için de önemli bir pay oluşturur.

D-8 Teşkilatına üye ülkelerin jeopolitik açıdan incelemesi yapıldığında ise Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları üzerinde bir köprü niteliği taşıdıkları gözükmektedir. Zengin kaynakların üzerinde olması yanında kara ve denizden kolay manevra kabiliyeti oldukları görülmektedir.

KAYNAKÇA

ADANALI Neslihan, Türkiye Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Dönem

Başkanı, , İzmir Ticaret Odası Pusula Dergisi, Sayı:29, Yıl:3, 2007, s.4.

AĞACAN Kamil, Güney Kafkasya, Stratejik Öngörü Dergisi, Avrasya Stratejik

Araştırmalar Merkezi, Ekim 2006, s.5.

AĞACAN Kamil, Karadeniz Ekonomik İşbirliği İstanbul Zirvesi, Avrasya Stratejik

Araştırmalar Merkezi Resmi İnternet Sitesi, 29 Haziran

2007,<http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1680&kat1=4&kat2=>,(14.11.2008).

AKSOY, Asu (1996), “Küreselleşme ve İstanbul’da İstihdam” (Çev:Emrehan

Zeybekoğlu), İstanbul, Fes İstanbul Bürosu Kitapçıkları, Haziran 2006,

AKTAN, Can COŞKUN; “Global Ekonomik Entegrasyon ve Türkiye”

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/global1.doc,2000>

AKTAN Coşkun Can-Hüseyin Şen, Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye,

Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Serisi, No: 1, Ankara: Kasım 1999, s. 11.

AMİTAİ ETZIONI, “A Paradigm for the Study of Political Unification”, World

Politics, XV (1962), s. 69. Aktaran. HAAS, a.g.e., s. 27. 133)

ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 406.

AYDIN Mehmet S., Mustafa ERDOĞAN, Ali Yaşar SARIBAY, Süleyman Hayri

BOLAY, Mehmet ALTAN, Siyasi,Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002, s. 13

BAĞIROV Sabit, Hazar Denizi ve Bölgenin Enerji Kaynakları, (Kafkasya'nın

Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Konferansı, Bakü, 27 -28 Eylül 2001), Asam Yayınları, Kafkasya Araştırmaları Dizisi, Ankara, 2003, s.25.

BALAY, Refik (2004), “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, Ankara

Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı:2, Yıl:2004, Cilt:37, S.61-82

BAYAR Fırat, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”,

uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı 32, 2008, 25-34.

BOZKURT Veysel, Küreselleşme'nin İnsani Yüzü, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd.

Şti, İstanbul 2000

COŞKUN Recai, Küreselleşme mi? Bölgeselleşme mi? Yeni Bölgesel İşbirlikleri

Neler İma Ediyor?, III. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi,
Kırgızistan, 7-9 Haziran 2005, s.5.

COULOUMBIS Theodore A. ve James H. WOLFE, Introduction to International

Relations: Power and Justice, Prentice-Hall Inc., 3. Baskı, New Jersey, 1986, s. 306.)

DAVUTOĞLU Ahmet, **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre

Yayımları, Uluslararası İlişkiler Dizisi Haziran 2005

DARTAN M. F. Hatipoğlu ve M. Dikkaya. (2002). **ECO Bölgesi : Uluslar arası**

Aktörlerin Rolü ve Türkiye. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü

Yayımları. İstanbul.

DEUTSCH Karl W., "Transaction Flows as Indicators of Political Cohesion", (der.)

Philip E. JACOB ve James V. TOSCANO, The Integration of Political Communities,
J. B. Lippincott Company, Philadelphia, 1964, ss. 75-97.

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu

Raporu , Ankara 2000,

ELEKDAĞ Şükrü, **Türkiye Dış Ekonomik İlişkilerinde Yeni Ufuklar (Uluslararası**

Semineri 24 - 25 Şubat 1992), İSO Araştırma Dairesi Yayınları 1992/6, Temmuz
1992, s.28.

ELEKDAĞ Şükrü, 'Black Sea Economic Cooperation Region Project', Turkey

Economy sayı 7(1991) , s.33

ERKAN Hüsnü, Bilgi ve Ekonomik Gelişme,T.C İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,

1993, Syf,120 İş Dünyasından KEİ'ye Tam Destek, Dünya 3 Şubat1992

ERTÜRK Emin, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Alfa Aktüel Geliştirilmiş 4. Baskı, İstanbul, 2006, s.24.

GASTON Noel ve Ahmed M. Khalid, **Globalization and Economic Integration**, Edward Elgar,UK, 2010, s. 3.

GÖZEN Ramazan, ‘Turkish Foreign Policy in Turbulence of the Post Cold Era : impact of External and Domestic Constraints’ , İdris Bal(Der.) Turkish Foreign Policy in Turbulence of the Post Cold Era, Boca Raton, Florida: Brown Walker Pres, 2004

HAAS Ernst B., The Uniting of Europe, Stanford University Press, California, 1958, s. 16.

HASGÜLLER Mehmet, Uludağ Mehmet B. , Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler , Alfa Basım Yayım Dağıtım,2010 İstanbul İstanbul Ticaret Odası, **KEİ Ülkeleri Yatırımcıları Çekiyor**, İtovizyon Dergisi, Sayı:1, Yıl: 1, Şubat 2003, s.11.

JACOB Philip E. ve Henry TEUNE, “The Integrative Process: Guidelines for Analysis of the Bases of Political Community”, (der.) JACOB ve TOSCANO, a.g.e., ss. 4-5.

KAMER Kasım, Türkiye’nin **Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler**, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Sayı:5, Yıl:3, 2008, s.174.

KANBOLAT Hasan, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği’nin Canlandırılması ve Türkiye**, Stratejik Analiz Dergisi, Ocak2007, s.7.

KANBOLAT, H., “Is BSEC Turning Into the BSC?”, Today’s Zaman, 3 Temmuz 2007.

KARAGÜL Mehmet, (2010) **Uluslararası İktisadi Örgütler ve Az Gelişmiş Ülkeler**

Nobel yayın dağıtım ANKARA

KARLUK S. Rıdvan; “Uluslararası Ekonomi”, 7. baskı, BETA Basım
Yayınevi, İstanbul, 2003.

KARLUK Rıdvan, Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasi Kuruluşlar, 4. Baskı,
Ankara: Turhan Kitabevi, 1998, s. 1.

KAZGAN Gülten, (1999), Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi 1.
Küreselleşmeden 2. Küreselleşmeye İstanbul s:405,406

KIRDAR, Üner (2004), “İnsan Boyutu Büyütecinden Globalleşen Dünya’da
Türkiye’nin Yeri”, Kadir Has Üniversitesi 1. Kadir Has Ödülleri Kitabı,
Globalleşen Dünya’da Türkiye’nin Yeri, İstanbul, S.99-125

KOCACIK, Faruk, Toplum Bilim Ders Notları, Cumhuriyet Üniv.
Yay., Sivas, 2003, Syf, 170

KEİ'nin temel sözleşmeleri, The Bosphorus Statement, İstanbul, 25 06 1992; Summit
Declaration on Black Sea Economic Cooperatin, İstanbul, 25 06 1992; Declaration of
Intent Fort the Establishment of the BSEC Free Area, İstanbul, 7

KOÇER G., “Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye”,
Akademik Bakış Dergisi, Sayı.1, Ankara, 2007, s.208.

MENDEKLİ Emine, Trabzon’a KEİ Dopingi, İtovizyon Dergisi, Sayı:4, Yıl:1, Mayıs
2003.

NİCHOLAS C. Georgantzias, Evangelos Katsamakas ve Dominik Solowiej,
“Giddens’ Globalization: Exploring Dynamic Implications”, **27th International**
Conference of the System Dynamics Society, USA, 2009, s.4

ÖNDER İzzettin, . Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu,

www.teori.org/index.php

ÖZDAĞDEVİREN K. Nazif, Orhan Ertuna, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve**

Türkiye, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Mayıs 1995, s.4.

ÖZDEMİR, Süleyman (2004), “**Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**”, İstanbul

Ticaret Odası Yayınları, No: 2004-69, İstanbul, S.174-251

PAMİR, N., “ **Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeğitlendirilmesine**

Açılan Kapı”, **Avrasya Dosyası**, Sayı.1, Ankara, 2007, s.250.

PERVEZ Tahir, “Prospects of Economic Integration among the ECO Countries”, **The**

Pakistan Development Review, Vol:43, No:4, Part:II, Winter 2004, p.919.

SAVAŞ Vural Fuat Prof. Dr., **Dünya Ekonomi Sistemi**, Yeditepe Üniversitesi

Yayınları, İstanbul, 2004

SEYİDOĞLU, Halil; “**Uluslararası İktisat**”, 15. Baskı, İstanbul, Güzem Yayınevi,

2003.

SOMEL Cem, Küreselleşen Dünyada Kalkınma, Ankara, 2001, Syf, 15

TAŞDEMİR, H., “Kafkasya’daki Güvenlik Sorunları”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve

Türkiye (Ed. Yinanç, R.,- Taçdemir, H.), Ankara, 2002, s.223.

TAYLOR, T., (Çeviren: F.B. ÖZGEN ve A. YEN_PAZARLI), “The Truth About

Globalization”, **Liberal Düşünce**, Yıl:7, Sayı:27, 2002, s.4.)

TÜRKSAM, **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi**,

(<http://www.turksam.org/tr/a1372.html>, Erişim Tarihi:23.08.2009)

TÜSİAD, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB)-Ekonomik Bir**

Değerlendirme, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1993, s.30.

T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI

YAYIN NO: DPT: 2379 - ÖİK: 443 DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE BÖLGESEL ENTEGRASYONLAR (AT, NAFTA, PASİFİK) VE TÜRKİYE (AT, EFTA, KEİ, TÜRK CUMHURİYETLERİ, EKİT (ECO), İSLAM ÜLKELERİ) İLİŞKİLERİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU TÜRKİYE – KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ALT KOMİSYONU RAPORUDünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, EKİT (ECO), İslam Ülkeleri) İlişkileri ÖİK: Türkiye-Karadeniz Ekonomik İşbirliği İlişkileri Alt Komisyonu Raporu

UYAR, Süleyman. “Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi” <http://www.econturk.org/dtp13.htm>, (29.06.2007), s.1-14.

UZGEL İlhan, **Ulusal Çıkar ve Dış Politika**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2004

ÜNSAL Erdal M.; Uluslararası İktisat, 2005, s: 410.

UZUNOĞLU Sadi, Ahmet Atakişi, Mehmet Serkan Yürük, **Avrasya Bölgesinde**

Ekonomik Entegrasyon Uygulanabilirliği Üzerine Bir İnceleme, Küreselleşme Bağlamında Avrasya Toplamları, Uluslararası Atatürk Alato Üniuersitesi, Bişkek,30 Mart 2006, s.12.

WENT Robert, **Küreselleşme, Neoliberal iddialar Radikal Yanıtlar**, Yazın

Yayıncılık, Çev: Emrah Dinç, İstanbul 2001, ss.24-26

VURDU S. Armağan, **Türk Cumhuriyetlerinde Ticaretin Kolaylaştırılması ve**

Gümrük Rejimi, Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Yapısı ve Dış Ticaret, TC. Dış Ticaret Müstesarlığı, Mayıs 2008, s.99.

YALÇINKAYA A., ‘İdealizm-Uluslararası Örgütler Bağlamında Bağımsız Devletle

Topluluğu ', İ.Ü. İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Yıllığı Özel Sayısı: Prof. Dr.

Esat Çam'a Armağan, İstanbul,2000,ss.289–317

YAVİ Ersal. **Antik Çağdan Günümüze Karadeniz Ekonomisi**, TOBB Yayınları,

Ankara, 1994.

YELDAN Erinç, **“Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi”**,İletişim

Yay.,İstanbul,2001,Syf.8

İNTERNET

<http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/oik560.pdf>, s. 50

http://www.festr.org/files/kuresellesme_ve_istanbulda_istihdam.pdf E.T: 21.12.2006

<http://www.bsec-organization.org>

<http://www.mfa.gov.tr>

[http://www.developing8.org/documents/summit/tehran-declaration-2004,\(24.06.2006\).](http://www.developing8.org/documents/summit/tehran-declaration-2004,(24.06.2006).)

<http://www.karturk.gazi.edu.tr/turkiye.htm>

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFB5A411E809290386592A20B96EB2A3B5571857A1806F2E3AC>

http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, (14.11.2008).

www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=627

www.ecosecretariat.org

www.dpt.gov.tr

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBF69CEF5F299AE5B4>

<http://tr.wikipedia.org>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Karadeniz_Ekonomik_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi

www.byegm.gov.tr

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBDE8CAC519B124ADB>

T.C. Dışişleri Bakanlığı Web Sitesinde D – 8 sayfası

http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa

<http://www.developing8.org>

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4790835&cache=1>

<http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-teskilati- eit -egitim--kultur-bilim->

kuruluslari.tr.mfa

[http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1560&Itemid=<http://www.tumgazeteler.com/?a=4794345&cache=1>](http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=1560&Itemid=http://www.tumgazeteler.com/?a=4794345&cache=1)

<http://www.lpghaber.com/haberler/ekonomi/tahrandaki-ekonomi-isbirligi-teskilati-10liderler-zirvesi-601859.html>

<http://www.globalinnovationindex.org> INSEAD, Global Innovation Index 2009-2010, 2010 s.13-14, (24.05.2011)

TEZLER

AMİR VAFAİ MASTANABAD Kuruluşundan Günümüze Ekonomik İşbirliği

Örgütünün (ECO) Gelişmesi ve Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008

BAL Hasan Çebi, **Ekonomik Birleşmeler Teorisi ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği**

Bölgesi Projesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 1993, s.8.

BUTTANRI Bilge, **Karadeniz'e Kıyıdaş Ülkeler Arasındaki Kültürel, Ekonomik,**

Siyasi, Askeri İlişkiler Işığında Türkiye İçin Geleceğe Yönelik Stratejilerin Belirlenmesi, (Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze, 2003, s.163.

CİHANGİROĞLU Mustafa Baki. **Bölgesel İşbirliği Modeli Olarak KEİB Teşkilatı**

ve Bu Teşkilat İçinde Türkiye-Romanya Ekonomik Ticari İlişkileri Örneği, (Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998.

ENGİN Hayrettin, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi ve Muhtemel Ekonomik**

Etkileri, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1993, s.22.

GÜR Memduh, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ve Türkiye Açısından Bir**

Değerlendirme, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1998, s.3.

HEPAKTAN, C. Erdem. **Dünyada Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye Açısından**

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, (Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 1996.

KIZILARSLAN, K. Uğur. **Dünya Ekonomisinde İşbirliği Çabaları ve KEİB Projesi**

Örneği, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996.

ŞENGÜL Cemal; **KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE BİRLİĞİN**

TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ BEKLENEN ETKİLERİ Yüksek Lisans Tezi, 2009
İstanbul

TAŞTEKİL, Fatma Bayraktar. **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi Projesi'nin Gelişmiş ve Üye Ülkelerin Türkiye ile Ekonomik İlişkileri**, (Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Aralık 1993.

TIĞLI İ. Mutlu, **Gelişmekte olan Ülkeler Arasındaki Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar ve KEİB**, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Uluslar arası Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996, s.5.

TURABOĞLU, Tuncay Turan. **Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyon HareketleriIşığında KEİB**, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletmeFakültesi, Yönetim Organizasyon ve İşletme Politikası Yayınlanmamış YüksekLisans Tezi), İstanbul, 1994.

EKLER:

EK:1

**KARADENİZ EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLÂTI (KEİT / BSEC) ÜYE ÜLKELER
EĞİTİM BAKANLARININ YÜKSEK ÖĞRETİMDE İŞ BİRLİĞİ VE ÜNİVERSİTE
ARAŞTIRMASI ALANLARINDA ORTAK ATİNA DEKLÂRASYONU**

KEİT Eğitim Çalışma Grubu oluşturulması münasebetiyle ilk kez 29 Eylül 2005 tarihinde Atina'da toplanan KEİT Üyesi 12 Ülkenin Eğitim Bakanları olarak aşağıdaki hususları kapsayan deklârasyonu kabul ederiz.

— Eğitimin; Karadeniz Bölgesi'nde politik, ekonomik ve kültürel iş birliğinin önemli bir bileşeni olduğunu tekrar teyit ederiz.

— Eğitim sistemlerinin; ikili ve çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesine olumlu katkılar yaptığını onaylarız.

— Eğitim ve öğretimin, Avrupa entegrasyon sürecinde ve globalleşmenin getirdiği sorunların çözümünde önemli rol oynadığını müşahede ederiz.

— Şimdiki ve gelecek nesiller için demokratik ilke ve hakların korunması ve sürdürülmesi konusunda kararlıyız.

— Ülkelerimizin eğitim sistemlerini yenileme, üniversite araştırmacılığını ilerletme ve teknolojiyi geliştirmedeki önemli çabalarını ve ilerlemelerini belirtiriz.

— Yüksek öğretimin; miraslarına, kültürel zenginliklerine, dil / lisan çeşitliliklerine saygı duyan, koruyan ve böylelikle Bölgedeki bilgi temelini güçlendiren vatandaşları ve geleceğin karar vericilerini yetiştirmede temel rolü olduğunu kabul ederiz.

— Araştırmanın, yüksek öğretimin ayrılmaz bir parçası olduğunu dikkate alırız.

— Üniversite araştırmasının ekonomik kalkınma ve hayat kalitesine katkıda bulunacak şekilde yenilik ve teknolojik transfer de dâhil olmak üzere eğitim kalitesinin sağlanmasında temel bir unsur olduğunu kabul ederiz.

— Mevcut Deklârasyon hükümlerinin uygulamaya konması için gerekli tedbirlerin alınmasının öneminin bilincindeyiz.

— Aşağıda belirtilen dokümanları ve kararları dikkate alırız.

- Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından 27 Nisan 2001’de Moskova’da kabul edilen “Gelecek İçin KEİT Ekonomik Gündemi: Daha Konsolide, Etkili ve Tutarlı Bir KEİT Ortaklığı.”
- 25 Haziran 2002’de kabul edilen İstanbul Onuncu Yıl KEİT Zirve Deklârasyonu.
- 16 Nisan 2004 tarihli KEİT Eğitim Bakanları Bakü Ortak Deklârasyonu.
- KEİT Üye Ülkeleri Dışişleri Bakanları tarafından 23 Nisan 2005’te, Yunanistan’ın Komotini şehrinde yapılan 12. Konsey Toplantısı’nda alınan “Eğitim Çalışma Grubu” kurulması kararı.
- Bergen Deklârasyonu (Bergen, 19–20 Mayıs 2005).
- Avrupa Konseyi, UNESCO, OECD ve Avrupa Komisyonunun ilgili dokümanları.

KEİT’in ve Üye Ülke Hükümetlerinin genelde eğitime ve Bolonya Süreci çerçevesinde özellikle Yüksek Öğretime ve Üniversite Araştırmacılığına büyük önem verdiğini beyan ederiz. Bu süreçte yüksek öğretim kurumları ve öğrenci örgütleri ortaklarımız olacaktır. Bu kapsamda aşağıda belirtilen hususları gerçekleştirmek arzusundayız.

- KEİT bölgesindeki eğitim sistemlerinin uyumluluğunu güvence altına almak için niteliklerin ulusal çerçevesini geliştirme alanında işbirliği;
- Her KEİT Üye Ülkesi tarafından sistematik olarak güncellenecek, bütün gerekli reformlar ve yenilikçi uygulamalar ile ilgili alanlarda her türlü bilgi ve deneyim değişimi için daha geniş imkânlar sağlayacak bir bilgi ağı ve bir web sitesi oluşturulması;
- Kalite güvencesi alanındaki standartlar, süreçler ve kurallar üzerinde fikir birliğine varılması ve ihtiyaç duyulduğunda Üye Ülkelerde bu alanlardaki sistemlerin incelenmesi ve Avrupa Yüksek Öğretim Alanının standartlarının dikkate alınması;

- Yüksek Öğretim kurumlarının; insan haklarına ve farklılıklara saygıyı benimsetmek amacıyla demokratik vatandaşlık eğitimi ve kültürler arası eğitim alanlarında çalışma programları geliştirmeleri için teşvik edilmesi;
- Her bir ülkenin kanunları ve yönetmelikleri çerçevesinde ilgili Üniversiteler ve Yüksek Öğretim Kurumları arasında ortak programlar geliştirilmesi imkânlarının araştırılması;
- Uygun programlar çerçevesinde KEİT bölgesinde öğrenci, akademik personel ve araştırmacı hareketliliğinin desteklenmesi;
- Üniversitelerde ve Yüksek Öğretim Kurumlarında geliştirilen eğitim programları ile Yaşam Boyu Öğrenmenin desteklenmesi;
- Öncelikleri ile uyumlu bir şekilde Üye Ülkelerin üniversiteleri ve kurumları arasında, ortak araştırma programlarının desteklenmesi; ayrıca, “birlikte yaşamayı öğrenme” ihtiyacının karşılanması için sosyal öğrenme odaklı araştırmaların teşvik edilmesi gerekliliğini vurgularız. Yüksek Öğretim ve Araştırma alanlarında işbirliğinin daha fazla geliştirilmesi amacıyla söz konusu prensipler ve etkinlikler/eylemler üzerinde anlaştık. Ayrıca, bölgemizdeki genel orta öğretim, meslekî eğitim ve öğretim ile lisansüstü eğitim alanlarında da iş birliğinin geliştirilmesinin gerekli olduğunu belirtiriz. Ev sahibi Ülkeye mükemmel organizasyon ve konuk severlikleri için müteşekkir olduğumuzu bildiririz.

Bu Deklârasyon 29 Eylül 2005 tarihinde Atina’da kabul edilmiştir.

EK:2

Boğaziçi Bildirisi

Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye, Ukrayna Devlet ve Hükümet Başkanları İstanbul’da bir araya gelerek 25 Haziran 1992’de Karadeniz Ekonomik İşbirliği Deklarasyonunu imzaladılar. Devlet ve Hükümet Başkanları, BM Şartı genel ilkeleri ve AGİK dokümanları

esasında ve ortak refah için uygun şartların yaratılması düşüncesiyle halkları arasında barışçı ve yapıcı ilişkileri daha da geliştirmek yönündeki tarihsel ihtiyacın farkındadırlar. Serbest piyasa ekonomisinin getirdiği haklar ve kurallara daha fazla özgürlük getirilmesi yolundaki temel yaklaşımı paylaşmaktadırlar. Şimdiye kadar sarf edilen çabaların daha fazla ekonomik işbirliğini başarmak amacıyla sağlam ve etkin mekanizma kurmak üzere daha da ilerletilmesi düşüncesindedirler. Deklarasyonun imzalanması ile insan haklarına saygı, hukuk kuralları, demokrasi değerlerinden esinlenerek aralarında yeni bir ortaklığın başlangıcına işaret edildiğini belirtmektedirler. Hükümet ve Devlet başkanları aralarındaki ilişkilerde iyi komşuluk ve dostluk ruhu ile diyalog, işbirliği, yarar ve karşılıklı saygıya bağlılıklarını tekrarlarlar.

Bu fırsatın bölgede kalkınma, istikrar ve barış dönemini başlatabileceğini ifade ederek, bu amaçlara ulaşmak için iyi niyetle tüm gayretlerini sarf edecekleri konusunda anlaşılır.

Devlet ve Hükümet Başkanları Karadeniz girişimi sayesinde bölgelerin ve halklarının refah ve mutluluğuna doğrudan katkıda bulunacak somut işbirliği eylem ve planlarının varlığının daha iyi farkına vardıklarını belirttiler. Deklarasyonda tanımlanan bütün konularda en kolay uygulanabilir ve pratik ihtimallerden başlayarak tüm işbirliği fırsatlarının hayata geçirilmesinin teşvik edilmesi ve aktif olarak takip edilmesi gerektiğini teyit ettiler. Devlet ve hükümet başkanları bölgenin ciddi çatışmalarla yüz yüze olduğunu ve gerilimin yükselme tehlikesi bulunduğunu bilmektedirler. Bu nedenle hepsinin kabul ettiği AGİK Dokümanlarında yer alan kurallara göre bütün anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi gerektiğini vurguladılar. Bundan başka kanunsuzluk, terörizm, şiddet, saldırıya karşı kararlılıklarını barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi ve kurulmasına yardım niyetlerini bir kere daha teyit etmektedirler. Paylaşılan gelecek görüşü ve karşılıklı işbirliği aracılığı ile Devlet ve Hükümet başkanları Karadeniz'in barış, özgürlük, istikrar ve refah bölgesine dönüşmesini sabırsızlıkla beklemektedirler. Avrupa'nın yeniden inşasında, ülkelerin ve

halklarının oldukça önemli ve yarattığı katkılarının bulunabileceği ve de KEİ'nin Avrupa bütünleşmesi yolundaki süreci ve yeniden yapılanmayı kolaylaştıracağını vurguladılar. Devlet ve Hükümet başkanları 24 Haziran 1992'de toplanan Dışişleri bakanları toplantısı sonuçlarını memnuniyetle karşıladılar. Gelecekte de benzer zirve toplantıları yapılması ihtimalini belirtirler. Katılımcılar, Türk halkına ve hükümetine mükemmel konukseverliğinden dolayı müteşekkirdirler.

EK 3: Karadeniz Ekonomik İşbirliği İç Tüzük (Çalışma) Kuralları

Madde 1: Tanımlar

Üye Devlet, 25 Haziran 1992'de İstanbul'da KEİ İşbirliği Sonuç Bildirisi'ni imzalamış veya KEİ'ye üye olduğunu açıklamış devlet anlamına gelir. Dışişleri Bakanları Kurulu, KEİ üyesi devletlerin dışişleri bakanlarının oluşturduğu kurul anlamına gelir. Başkan KEİ'nin dönem başkanlığını üstlenen üye devletin dışişleri bakanı veya bu devletin hükümeti tarafından bu iş için görevlendirilmiş bakan anlamına gelir. Uluslararası Organizasyon, evrensel kimliğe sahip uluslararası organizasyonlarla birlikte hükümetler tarafından oluşturulmuş olsun olmasın kısıtlı sayıda ülkeyi kapsayan bölgesel organizasyonları da ifade eder.

Madde 2: Amaçlar

KEİ'nin amaçları KEİ sonuç bildirgesinde belirtildiği gibidir.

Madde 3: Organlar

KEİ'nin karar verme organı Dışişleri Bakanları Kurulu'dur. (DBK) DBK toplanmadan önce üye devletlerin dışişleri bakanlarının temsilcilerinin katıldığı bir hazırlık toplantısı yapılabilir.

KEİ'nin karar verme yetkisi, Sonuç Bildirisi'nden başka, DBK'ya bırakılmıştır. Kurul, belirli bir konuda karar vermek üzere yardımcı kurullar oluşturabilir. Yardımcı kurullar DBK'yı bilgilendirir.

Madde 4: Dışışleri Bakanlar Kurulu'nun Görevleri

KEİ'nin çalışmalarını ilgilendiren her türlü konuda kararlar vermek, Yardımcı kurullar tarafından sunulan görüşleri değerlendirmek ve bunların doğrultusunda uygun kararlar almak, Devletlerin ve uluslararası organizasyonların gözlemci statüleriyle ilgili konularda karar vermek, İç Tüzük kurallarını uygulamak ve geliştirmek, Yardımcı kurullar oluşturmak, bunlara görevler vermek, yetkilerini tanımlamak, düzenlemek veya sona erdirmek.

Madde 5: Dışışleri Bakanlar Kurulu'nun Düzenli Toplantıları

DBK, en azından her altı ayda bir toplanır. Üye devletlerin görüş birliği varsa, bir veya daha fazla üye devletin talebi üzerine ek toplantılar yapılabilir. Bu talep, Sekretarya tarafından ilgili dokümanlarla birlikte konu üzerinde çalışabilmeleri için üye devletlere ivedilikle iletilir. Sorun üzerinde görüş birliği varsa Kurul daha kısa zamanda toplanabilir. DBK' den önce bir hazırlık toplantısı yapılıyorsa, bu ev sahibi ülke tarafından yönetilir. Aksine karar verilmemişse, DBK kapalı oturum şeklinde toplanır. Her toplantıdan sonra bir sonraki toplantının yeri ve zamanı belirlenir. Eğer bu mümkün olmazsa, bir sonraki oturumun başkanı tüm üye devletlerle uygun bir tarih belirlemek için müzakereler yapar.

Madde 6: Dışışleri Bakanlar Kurulu'nun Özel Toplantıları

Bir veya daha fazla üye devlet DBK'yı özel toplantıya çağırabilir. Öneri, toplantı tarihinden en az 20 gün önce özel toplantı isteme gereğini açıklayan belgelerle birlikte başkana iletilmelidir. Eğer durumun aciliyeti varsa DBK bu süreyi beklemeden toplanabilir. Başkan öneriyi açıklayıcı belgelerle birlikte üye devletlere gönderir. Üye devletlerden herhangi biri tebligatı aldıktan sonra 5 gün içinde itirazını bildirmezse özel DBK toplantısı yapılır.

DBK özel toplantısı, başkanın muvafakati ile toplantıyı isteyen üye devletin bir şehrinde yapılır.

Madde 7: Dış İşleri Bakanlar Kurulu Özel Toplantılarının Çalışma

Programı

Kurulun özel toplantılarının çalışma programı KEİ Sekretaryası tarafından açılış günü ile birlikte bildirilir. Program prensip olarak üzerinde toplantı istenen konu ile sınırlıdır.

Ancak tüm üye devletlerin onaylaması durumunda başka konular da görüşülebilir.

Madde 8: Alt Kurullar

DBK'nın oluşturduğu alt kurulların toplantıları ev sahibi ülke tarafından yönetilir. Eğer ev sahibi ülke isterse, genel sıralama kuralları veya ortak görüş dahilinde, başka bir üye devletin temsilcisi başkanlık edebilir. Alt kurullar toplantılarının sıklığı ve yerlerini gönüllülük temeli doğrultusunda kendileri belirlerler. Alt kurullar DBK tarafından verilen görevleri yerine getirirler, ilgili konularda ortak projeler yürütme ihtimalini araştırır ve ortak projeleri düzenlerler. Alt kurullar DBK'ya çalışmalarının durumu hakkında rapor sunarlar.

Alt kurullar DBK'ya sunulmak üzere yeni işbirliği alanları ile ilgili çalışmalar yaparlar.

Aksi belirtilmedikçe, kurul toplantıları gizli oturum şeklinde yapılır. Üye devletlerin KEİ'nin çalışmaları ve amaçları ile ilgili görüş ve önerileri başkan ve sekretaryaya yazılı olarak sunulur. Eğer başvuran devlet isterse bu görüş ve öneriler sadece kayda alınarak üye devletlere dağıtılır. Başkan bu görüş ve önerileri değerlendirmesi ve öneriler getirmesi için ilgili alt kurula gönderir. Bu mümkün olmazsa DBK öncesi yapılan, üst düzey yetkililerin katıldığı hazırlık toplantılarında bunlar ele alınır.

Madde 9: Taslak Çalışma Programının Hazırlanması

KEİ Sekretaryası her DBK toplantısı için önceki toplantılarda alınan kararlar, alt kurulların tavsiyeleri ve üye devletlerin önerileri doğrultusunda bir taslak çalışma programı hazırlar ve bunu toplantılardan en az 30 gün önce katılımcılara gönderir. Program konuları ile ilgili belgeler de taslakla birlikte gönderilir. Üye devletler, taslak programın dağıtımını izleyen 10

gün içinde programa yeni maddeler eklenmesi için, isteklerinin sebeplerini açıklayan belgelerle birlikte oturma başkanına başvurabilirler. Başkan bu öneriyi programa alma gereğini açıklayan belgelerle birlikte toplantıdan en az 15 gün önce üye devletlere gönderir.

Üye devletler, çalışma programının toplantıda kabulü sırasında da önemli ve aciliyeti olan konular doğrultusunda eklemeler ve değişiklikler önerebilirler.

Madde 10: Alt Kurullara Uygulanması

Madde 9'daki hazırlıklar, imkanların elverdiği ölçüde alt kurullarının çalışmaları için de yapılır. Bu İçtüzük Kurulları'ndaki diğer hususlar da, aksi belirtilmedikçe alt kurullar için de geçerlidir.

Madde 11: Resmi Diller

KEİ yazışmalarının resmi dili İngilizce'dir. KEİ toplantılarının resmi dili İngilizce ve Rusça'dır. Bakanlar düzeyindeki toplantılarda ev sahibi ülke İngilizce, Fransızca ve Rusça'ya anında çeviri sağlar.

Madde 12: Diğer Diller

Üye devletler, maliyetini kendileri karşılamak şartıyla istedikleri dillere anında veya sonradan çeviri için gerekli düzenlemeleri yapabilirler. Bu tür düzenleme istekleri toplantıdan en az 15 gün önce ev sahibi ülke yetkililerine iletilerek, gerekli işlemleri yapmaları sağlanır.

Madde 13: Yetersayı

DBK'da karar yetersayı üye devletlerin 2/3'lük çoğunluğudur. Alt kurul toplantılarında karar yetersayı bu kurulda yer alan üye devletlerin salt çoğunluğudur.

Madde 14: Oybirliği

Oybirliği, hiçbir üye devlet temsilcisinin bir karara karşı çıkıp muhalefet şerhi koymaması olarak anlaşılır. Üye devletler aşağıdaki konular ile ilgili kararlarını oy birliği ile almalıdır.

- Yeni üyelerin katılımı,
- Diğer devletlere ve uluslararası organizasyonlara gözlemci statüsü verilmesi ve bu statünün uzatılması,
- KEİ'nin yeni organlarının oluşturulması, bunların görevlerinin tamamlanması, modifiye edilmesi ve sona erdirilmesi, yapısal mekanizmalarının tanımlanması.
- İç Tüzük Kuralları'nın kabulü ve değiştirilmesi,
- Eğer içerdiği konular için oybirliği gerekiyorsa, KEİ toplantıları çalışma programlarının kabulü.
- Ortak çalışma projelerinin onaylanması ile ilgili devletlerin oybirliği
- Bütün üye devletleri etkileyen mali taahhütler.

Madde 15: Oyçokluğu

Üye devletler bütün kararlarda oybirliğine ulaşmaya çalışmalıdır. Madde 14'te belirtilen konularda oybirliği sağlanamıyorsa, oylama yapılır. Toplantıya katılan ve oy kullanan üye devletlerin 2/3' lük çoğunluğu ile karar verilir. Tavsiye kararları toplantıya katılan ve oy kullanan üye devletlerin salt çoğunluğu ile alınabilir. Bir konu üzerinde gerekli oy sağlanamazsa, öneri reddedilmiş sayılır.

Madde 16: Çekimserlik ve Mevcut Olmama

Bir üye devletin çekimser oy kullanması oy kullanmama gibi değerlendirilir ve böylece oylama sonucuna etki etmez. Oy verme işlemi sırasında mevcut olmayan bir üye devletin oyu, oylama sonucuna etki etmez.

Madde 17: Oylama Yöntemi

Oylama el kaldırmak suretiyle yapılır. Herhangi bir üye devlet ad okunarak yoklama isteyebilir. Bu durumda oylama, başkan tarafından kura ile belirlenen bir devletten başlamak

suretiyle, İngilizce esas alınarak alfabetik sırayla yapılır. Bu tür oylamalarda temsilciler "evet", "hayır" veya "çekimser" şeklinde oy kullanır.

Madde 18: Oylamanın Yürütülmesi

Başkan oylamanın başladığını bildirdikten sonra sonuçlar açıklanıncaya kadar ara verilemez.

Başkan oylama sonuçlarını açıklayıncaya oylama tamamlanmış olur ve sonuçlar kesindir.

Üye devletler oylama başlamadan önce veya bittikten sonra oylarıyla ilgili açıklama yapmak, resmi şerhler koymak hakkına sahiptir. İlgili deklarasyonların sadece kayda alınarak, üyelere dağıtılmasını isteyebilirler. Başkan oylamanın başladığını ilan ettikten sonra, hiçbir üye oy verme işlemiyle ilgili olanlar dışında oylamayı kesintiye uğratamaz.

Madde 19: Ketumiyet Uygulaması

Ketumiyet uygulaması, DBK onayı gerektirmeyen konularda, başkanın aldığı rutin kararlar için kullanılabilir. Sekretarya tarafından üye devletlere bildirilen bu tip kararlar, 30 günden az olmayacak belirli bir süre içinde itiraz edilmezse, kabul edilmiş sayılır.

Madde 20: Önergeler

Önergeler, DBK tarafından özellikle madde 14'te sıralanan KEİ'nin yapısını ve çalışmasını ilgilendiren konularda kabul edilen metinlerdir. Önergeler oybirliği ile kabul edilir. Önergelerin yaptırımları bütün üye devletler için bağlayıcıdır.

Madde 21: Kararlar

Kararlar DBK tarafından KEİ'nin teknik konuları ve işleyişi ile ilgili konularda kabul edilen metinlerdir. Kararlar 2/3'lük oyçokluğu ile kabul edilir. Olumlu oy kullanan bütün üyeler için bağlayıcıdır.

Madde 22: Tavsiyeler

Tavsiyeler, DBK veya alt kurullar tarafından kabul edilen, üye devletler için bağlayıcı nitelik taşımayan metinlerdir. Alt kurulların tavsiyeleri DBK'nin onayı ile geçerlilik kazanır.

Alt kurullar kabul edilince DBK değerlendirmeye alır.

Madde 23: Yeni Devletlerin Kabulü

KEİ'ye üye olmak isteyen devlet, başkan bir başvuru sunar. Başvuruda 25 Haziran 1992' de İstanbul' da kabul edilen KEİ Sonuç Bildirisi'nde belirtilen prensiplere bağlılığını bildirir.

Başkan, başvuruyu yeni üye devletin kabulünün doğuracağı mali etkileri belirten bir yazıyla üye devletlere yollar. Yeni üye olmak isteyen devlet, üyeliğe kabulünden önce, DBK'nın daha önce kabul ettiği tüm önerileri onaylamaya hazır olduğunu belirtmelidir. Başvuru, mümkün olan ilk DBK toplantısı çalışma programına dahil edilir. Eğer DBK kabul kararı verirse, başvuru sahibi hemen üye devlet statüsü kazanır.

Madde 24: Gözlemci Statüsü

KEİ gözlemci statüsü kazanmak isteyen bir devlet, uluslararası veya bölgesel organizasyon, bu isteğini belirten bir başvuruyu başkana sunar. Başkan bu başvuruyu üyelere dağıtır. Her başvuru kendi içinde ele alınarak, başvuru sahibinin KEİ'nin çalışmasına pratik ve değerli katkı ya hazır olup olmadığı gözden geçirilir. Gözlemci statüsü başvurusu mümkün olan ilk DBK toplantısı çalışma programına dahil edilir. Bir devlete gözlemci statüsü uzatılabilmek kaydıyla iki yıllığına verilir. Uluslararası veya bölgesel organizasyonlara gözlemci statüsü sınırsız süre için verilir. Üçüncü ülkelere veya uluslararası ve bölgesel organizasyonlara verilen gözlemci statüsü KEİ'nin bütün veya seçilmiş aktiviteleri için geçerli olabilir. Bunun belirlenmesi DBK'nın sorumluluğundadır. Gözlemciler özel izinle kapalı oturumlara veya bir toplantının kapalı bölümlerine katılabilirler. KEİ toplantılarına katılan gözlemciler başkan tarafından;

- Toplantıda konuşma yapmakla,

- Teknik ve uzmanlık seviyesindeki toplantılardaki tartışmalara katılmakla,
- Resmi KEİ dökümanlarını almakla
- Çalışma programının belli konuları üzerinde raporlar sunmakla görevlendirebilir.

Bir devlete verilen gözlemci statüsü KEİ' ye tam üyeliği için bir basamak teşkil edebilir.

Bir devletin veya uluslararası organizasyonun gözlemci statüsü, bahis konusu devlet ya da organizasyonun talebi üzerine sona erdirilir. Bir devlet veya uluslararası organizasyonun gözlemci statüsü, DBK tarafından sona erdirilebilir veya askıya alınabilir. İki senelik süre sonunda gözlemci statüsünü yenilemek konusunda oybirliği sağlanamıyorsa, söz konusu devlet veya organizasyonun gözlemci statüsü düşer.

Madde 25: Başkanlığın El Değiştirmesi (Dönüşümü)

DBK'nın başkanlığı üye devletlerarasında 6 ayda bir İngilizce esas alınarak alfabetik sıraya göre el değiştirir. Eğer bir üye başkanlığı almaya hazır değilse, sıra aynı düzende bir sonraki üyeye geçer.

Madde 26: Başkanın Görevleri

Başkan KEİ çatısı altında yürütülen her türlü aktivitenin koordinasyonunu sağlar. Mevcut çalışma kurallarının ve DBK tarafından kabul edilen önerge ve kararların düzgün uygulanmasından sorumludur. Sekreteryaya başkana görevlerinde yardımcı olur.

Madde 27: Daimi Uluslararası Sekreteryaya

KEİ'nin sekreterlik hizmetlerini yerine getirir. Daimi Uluslararası Sekreteryaya görevdeki başkanın idaresinde çalışmalarını yürütür.

Madde 28: Toplantı Organizasyonu İçin Yapılan Harcamalar

Harcamalar ev sahibi ülke tarafından karşılanır. DBK ve alt kurul toplantılarına katılacak delegasyonların ve Daimi Uluslararası Sekreteryaya' nın ev sahibi tarafından belirlenecek

sayıdaki üyelerinin yeme ve yatma masrafları ev sahibi ülke tarafından karşılanır. Yol masrafları katılımcı tarafından sağlanır. KEİ toplantılarına katılacak gözlemciler kendi masraflarını karşılar.

Madde 29: Yeni Kuralların Eklenmesi

Eğer KEİ'nin işleyişiyle ilgili yeni kurallar mevcut İç Tüzük Kuralları'na eklenir. Kurallar veya değişiklikler yapılırsa, bunlar mevcut İç Tüzük Kuralları'na eklenir.

EK 4: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin

Kurulmasına İlişkin Deklarasyon

Arnavutluk, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna Parlamento Başkanları, 25-26 Şubat 1993 tarihleri arasında İstanbul'da toplanarak;

1. KEİ bölgesinde ve Avrupa'nın bütününde meydana gelen köklü ve hızlı değişiklikleri dikkate alarak ve geçmişin mirasından uzak durarak,
2. İnsan haklarına ve temel hürriyetlere dayanan çoğulcu demokrasiye ve ekonomik serbesti ve sosyal adalet yoluyla refaha olan kararlı bağlılıklarının ve halklarının onlarca yıldan beri besledikleri umut ve beklentilerinin gerçekleştirilmesinin zamanının geldiğini kabul ederek,
3. Ülkeleri arasında çeşitli alanlarda ve değişik düzeylerde işbirliğini genişletmek ve artırmak için tüm olanak ve fırsatlardan yararlanma hususundaki kararlılıklarını teyit ederek,
4. 25 Haziran 1992 tarihinde KEİ ülkeleri Devlet ve Hükümet Başkanlarının imzaladıkları deklarasyon ve aynı tarihte yayınladıkları Boğaziçi Bildirisi'nde yer alan insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü ve demokratik değerler ilkeleri ve amaçlarının gerçekleştirilmesi için gerekli hukuki zemini oluşturmak,

5. Bu ilke ve amaçların gerçekleştirilmesine yardım ve katkıda bulunmak,

6. Parlamentolar ve parlamenterlerin KEİ sürecinde oynayacakları önemli rolü de dikkate alarak, KEİ'nin ilke ve hedeflerini bu ülkelerin halklarına parlamentolar aracılığıyla ileterek halkın demokratik katılım ve desteğini sağlamak,

7. KEİ ülkeleri parlamentoları ve parlamenterleri arasında dostane ilişki ve işbirliğini geliştirmek ve böylece halklar arasındaki güven ve iyi komşuluk ortamının daha da gelişmesini sağlamak,

8. KEİ ülkelerinin üyesi oldukları diğer uluslararası kuruluşlarda birlikte hareket etmelerine yardımcı olmak maksatlarıyla,

- KEİ'ye katılan ülkelerin parlamenterlerinden oluşan bir Parlamenterler Asamble kurulması ve bu adının "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi" (KEİPA) olması hususunda mutabık kalmışlardır.

- Yukarıda isimleri belirtilen KEİ ülkeleri Parlamento Başkanları, KEİPA'nın iç tüzük tasarisını kabul etmiş ve KEİPA'nın ilk genel kurul toplantısının onayına sunmayı uygun görmüş bulunmaktadır. KEİPA'nın ilk genel kurul toplantısının 1993 yılı Haziran ayının ikinci yarısında İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştır.

EK 5: Yalta Zirvesi Deklarasyonu

1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi üyeleri olarak, konseyin 25 Mayıs 1992 tarihinde İstanbul'da faaliyetine başladığı günden bu yana gösterdiği gelişmeyi değerlendirmek ve gelecekteki gelişimi için rehberlik yapmak amacıyla 5 Mayıs 1998'de Yalta'da toplandık. Hepimizin kabul ettiği gibi, uluslararası ekonomik konseyimizin gösterdiği gelişme, barışa, istikrara, güvenliğe ve vatandaşlarımıza katkıda bulunmakta olup, konseyimizin uluslararası yasal kimliğini sağlamlaştırma zamanını geldiği düşünülmektedir. Bu amaçla, mevcut hükümetler arası mekanizmayı bölgesel ekonomik bir organizasyona çeviren bir antlaşma

olan “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi Organizasyon Antlaşması”nı imzalamış bulunmaktayız.

2. Bizce, Karadeniz Bölgesinin 21. Yüzyıldaki rolü, hem dünya politikası açısından hem de global ekonomi açısından, bölgenin stratejik coğrafyası ve büyük ekonomik potansiyeli sebebiyle, önemli oranda artacaktır. Dolayısıyla, Konsey, hızlı bir değişme ve gelişmenin yaşanacağı dünyaya uyum sağlamalı, mevcut alanlardaki faaliyetlerini derinleştirirken yeni işbirliği alanları bulunmalıdır. Bu nedenle, globalizasyon ve bilgi çağına meydan okuyabilmek, ekonomik büyüme gelişmeyi artırabilmek, iş alanları yaratabilmek ve ülkelerimiz arasındaki sinerjiyi artırabilmek için Konseye yeni bir ekonomik program gerekmektedir.

3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurallarına göre ticaret özgürlüğü ve yabancı ticaret rejimlerinin uyumu konularındaki yüklenimlerimizi tekrar doğruluyoruz. Bu amaç doğrultusunda, Konseyimiz, Konseye üye ülkeler ve Avrupa Topluluğu arasındaki mevcut antlaşmaların gözden geçirilmesine ve bütün Karadeniz'e kıyası olan ülkelerin WTO'ya üye olmasına özel önem vermekte olup bu amaçlarımızı gerçekleştirebilmek için hem Avrupa Topluluğu'nun hem de Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) desteğini beklemekteyiz. Ayrıca bu noktada, uzun vadede Konseye üye ülkeler arasında bir Serbest Ticaret Bölgesi kurma ve bu amaçla özenli bir Aksiyon Planı hazırlama konusundaki isteğimizi tekrar belirtmek istiyoruz

4. Konseyin geleceğine ait planlarımızın gerçekleşebilmesi için özel sektörün itici güç olacağını ve hükümetler arasındaki işbirliğinin, iş dünyası arasındaki işbirliği ile tamamlanması gerektiğini düşünmekteyiz. Konseye üye ülkelerdeki somut projelerin geliştirilmesi ve uygulanması aşamasında özel sektöründe yerine alması gerektiği fikrini destekliyoruz.

5. Selanik'te kurulan ve Konseyin ilk mali kurumu olan ve yakında faaliyetlerine başlaması beklenen “Karadeniz Ticaret ve Gelişim Bankası”nın kuruluşu konusundaki memnuniyetimizi

belirtmek istiyoruz. Proje geliştirme aşamasından projenin uygulanması aşamasına geçen banka, Konseye yeni bir kalite ve heyecan getirecektir. Uluslararası bankacılık ve finans kuruluşlarını, Karadeniz Ticaret ve Gelişim Bankasını desteklemeye çağırıyor ve bankamızın faaliyetlerine katılmalarını bekliyoruz.

6. Üye ülkeler arasında paylaşılan değerleri ve diyalogu artıran bu tip faaliyetlerin hayata geçirilmesinin, Konseyin sağlaştırılması ve gelişimi açısından hayati önem taşıdığını düşünüyoruz. Bu bağlamda, işbirliğindeki öncelikli alanları belirlemek ve bu alanlarda koordinasyonu yürütecek ülkeler seçmek fikrini benimsiyoruz. Bu yeni oluşum, koordinasyonu yürütmesi istenen ülkelerin yüklenimlerini artırarak, projelerin hayata geçirilmesini daha verimli hale getirecektir.

7. Konsey, Avrupa Topluluğu, OSCE, WTO, UNIECE, UNIDO ve diğer uluslararası organizasyonlarla mevcut ilişkilerini, tamamlayıcılık ve karşılaştırmalı üstünlük bağlamında daha da ilerletecektir. Ayrıca, Konsey Orta Avrupa Girişimi (CEI), Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI) ve diğer bölgesel girişimlerle işbirliği ve yardımlaşma konularında araştırma çalışmaları yapacaktır. Konseyin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "gözlemci" statüsüne alınacağını umuyoruz.

8. Bu noktada Konsey ve Avrupa Topluluğu arasındaki ilişkinin önemini belirtmek istiyoruz. Geçen Aralık ayında Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'nin almış olduğu Kapanış Bildirisini, Avrupa Topluluğu'nun, Konseye ve Konseye üye ülkelere karşı atılmış olduğu bir adım olarak görüyor ve çok olumlu karşılıyoruz. Avrupa Topluluğu ile ulaşım, enerji, telekomünikasyon şebekeleri, ticaret, ekoloji, adalet ve evsiz insanlar gibi konularda girişilecek işbirliğinin gelecek vaat ettiğine inanıyoruz. Nihai amacımız ise Avrupa Ülkeleri ve Konseye üye ülkeler arasında bir ekonomik işbirliği sahası yaratmaktır.

9. Konsey, hem bizim bölgemizdeki hem de bölgemiz dışındaki ülkeler için, işbirliğine girmek için uygun bir partner konumuna gelmiştir. Konseye ait faaliyetlere gözlemci olarak

katıldıkları için Avusturya, Mısır, İsrail, İtalya, Polonya, Slovakya ve Tunus'a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Aynı zamanda, konseyimize üyelik için ve gözlemci statüsünde faaliyetlerimize katılmak için başvuran ve konseyin bir parçası olmak için istekte bulunan tüm ülkelere saygılarımızı sunuyoruz. "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi Organizasyonu Antlaşması"nın yürürlüğe girmesinden önce, Konseyin genişleme politikasını tartışmak istiyoruz. Yakın bir zamanda, diğer ülkelere ve Ulusal Hükümet Organizasyonlarına (NGOS), gözlemci statüsünde veya başka adlar altında destek verir duruma geleceğiz.

10. Bizce, şu an konsey birden çok amaca hizmet etmektedir. Bütün üye ülkelerde ekonomik ve sosyal gelişimi hızlandırmak ve demokratik kurumları sağlamlaştırmak gibi amaçlar için gerekli olduğu muhakkaktır. Ayrıca, Konsey 21. Yüzyılın birleşmiş Avrupa'sına entegrasyon için bir hazırlık zeminidir. Bunun yanında, Konsey, Karadeniz Bölgesi'nin yatırım, refah ve istikrar açısından gelecek yüzyılda çekici bir bölge olabilmesi için devletsel, bölgesel ve kişisel bazda yapmamız gerekenleri belirlemek ve ortak bir gelecek oluşturmak için tarihi bir fırsatı temsil etmektedir.

11. Üye ülkelerimizin parlamentolarını "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Organizasyonu Antlaşması"nı, bu konuda konseyin parlamenter meclisinden her türlü desteği göreceklarını de göz önüne alarak, onaylamaya çağırıyoruz. Ayrıca burada temsil edilen ülkelerin refahları için Konseyin gelişimine büyük yardımları dokunan POBSEC'e şükranlarımızı sunuyoruz.

12. Zirvenin mükemmel organizasyonu ve konukseverlikleri için Ukrayna hükümetine ve halkına teşekkürlerimizi sunuyoruz